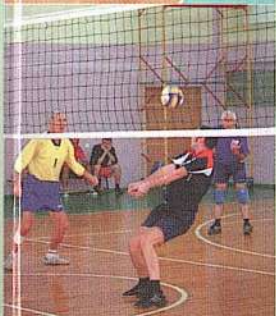

37.015.31796(0758)

Наумчук В. І.

**ПРОФЕСІЙНА
ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
В ПРОЦЕСІ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ЗІ СПОРТИВНИХ ІГОР**

Наумчук Володимир Іванович

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ ЗІ СПОРТИВНИХ ІГОР**

Навчальний посібник

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Тернопіль
Астон
2010

37.015.31:796 (075.8)

ББК 74.267.5

Н 34

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчально-методичний посібник для студентів
вищих навчальних закладів
(Лист 1/11-8611 від 14.10.09.)

Рецензенти:

Кравець В.П. — доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, ректор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Цюсь А.В. — доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання, проректор з наукової роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Шермет Б.Г. — кандидат педагогічних наук, професор, директор інституту фізичної культури і реабілітації Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського.

Наумчук Володимир Іванович

Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор. — Тернопіль: Астон, 2010. — 160 с.

У навчальному посібнику висвітлені теоретичні засади професійної підготовки та самостійної діяльності студентів факультетів фізичного виховання, розкриті значення курсу спортивних ігор для професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури, обґрунтовані педагогічні умови вдосконалення їх фахової підготовки в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор.

Посібник адресований студентам і викладачам вищих навчальних закладів, може бути корисним аспірантам, учителям середніх загальноосвітніх шкіл, тренерам, методистам, усім, хто забезпечує формування особистості педагога.

ISBN 978-966-308-325-4

© Наумчук Володимир Іванович, 2010

© ТзОВ «Видавництво Астон», 2010

Зміст

Передмова.....	5
Розділ 1. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи як педагогічна проблема	7
1.1. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.....	7
1.2. Сутність самостійної роботи студентів.....	18
Розділ 2. Спортивні ігри в системі професійної підготовки студентів факультетів фізичного виховання	24
2.1. Значення спортивних ігор для професійного становлення вчителя фізичної культури	24
2.2. Спортивні ігри у професіограмі випускника факультету фізичного виховання.....	30
Розділ 3. Педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор.....	39
3.1. Модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор.....	39
3.2. Види самостійної роботи студентів факультетів фізичного виховання зі спортивних ігор та їх практична реалізація	67
3.2.1. Аудиторна самостійна робота студентів зі спортивних ігор.....	67
3.2.2. Позааудиторна самостійна робота студентів зі спортивних ігор.....	77

Розділ 4 Система завдань для самостійної роботи студентів зі спортивних ігор.....	95
4.1. Загальна характеристика завдань для самостійної роботи студентів та вимоги до їх конструювання.....	95
4.2. Орієнтовний зміст завдань для самостійної роботи студентів зі спортивних ігор	100
Розділ 5. Основні терміни і поняття зі спортивних ігор	132
Список використаних джерел	149

Передмова

На сучасному етапі національно-культурного і державного відродження України визначальним завданням вищої школи є підвищення якості підготовки фахівців, здатних до активної творчої діяльності в різних галузях громадського та суспільного життя. Прискорення темпів розвитку науки і культури, швидка зміна характеру та поява нових видів діяльності, притаманна роботі сучасного фахівця, вимагають від нього постійного професійного зростання, самовдосконалення. Сьогодні вища школа, виходячи з потреб і вимог часу, має не тільки закласти міцний фундамент знань, але й навчити студентів самостійно їх поповнювати та оновлювати.

Подальша демократизація суспільства, посилення гуманістичних витоків освіти, підвищення ролі творчої активності громадянина потребують нових пріоритетів професійної підготовки, у якій першочергового значення набуває проблема людини, особистості. Відповідно нові концептуальні положення в організації вищої освіти орієнтують насамперед на створення умов для цілісного прояву і розвитку особистісних структур майбутнього фахівця. Цінність професійної підготовки пов'язується з удосконаленням особистості, її самосвідомістю, безперервним розвитком, що і обумовлює якість оволодіння професією.

Успіх у роботі з підготовки висококваліфікованих фахівців може бути досягнутий за рахунок інтенсифікації навчально-виховного процесу з опорою на самостійну роботу студентів, активні форми та методи навчання. Вплив самостійної роботи на процес професійного становлення студентів визначається багатофункціональністю цієї складової фахової підготовки і обумовлює стратегію педагогічного процесу, що передбачає індивідуалізацію освіти, розвиток творчого потенціалу особистості, психологічне й методичне забезпечення нової педагогічної парадигми, сходження до професійної компетенції та майстерності, співпрацю викладачів і студентів.

Чільне місце у професійному становленні вчителя фізичної культури під час навчання в університеті посідають спортивно-педагогічні дисципліни, зокрема «Теорія і методика спортивних ігор». Неодмінною умовою успішної діяльності фахівця даного профілю є належне оволодіння навичками базових спортивних ігор, які включені у різні навчальні програми фізичного виховання: баскетболу, волейболу, гандболу, футболу, знання їх структури, техніки і тактики, методики навчання й тренування.

Навчальний посібник висвітлює теоретичні основи фахової підготовки студентів факультетів фізичного виховання, розкриває можливі шляхи вдосконалення їх професійного становлення. У ньому представлена та обґрунтована модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор, у якій відображено мету, завдання, етапи, принципи, умови і зміст даного процесу.

Пропонована праця не дублює матеріали підручників, а ставить конкретні завдання, вирішуючи які студенти виходять на пошуково-творчий рівень розуміння обраної професії, самостійно набувають необхідні для майбутньої діяльності системні знання, вміння, навички, розвивають особистісні та професійні якості. У її змісті розглянуто сутність та принципи організації самостійної роботи студентів як невід'ємної складової їх професійної підготовки, представлено структурні компоненти цього процесу, окреслено коло стрижневих пізнавальних, практичних, організаційно-управлінських, контрольних-оцінних знань і вмінь майбутніх учителів фізичної культури, які формуються під час вивчення спортивних ігор. Матеріали посібника розкривають можливості та конкретизують самостійну роботу студентів зі спортивних ігор — однієї з ефективних й перспективних форм удосконалення підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в сучасних умовах вищої педагогічної школи.

Автор висловлює вдячність кожному, хто надасть свої зауваження, побажання та рекомендації щодо змісту навчального посібника.

Розділ 1

Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи як педагогічна проблема

1.1. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури

У системі професійної освіти визначають допрофесійний, професійний та післяпрофесійний етапи. Допрофесійний етап характеризується виникненням професійних намірів, вибором професії, базовим навчанням. Професійний етап пов'язаний з формуванням професійної готовності до майбутньої діяльності в процесі навчання і виховання, який складається з фундаментальної, загальноосвітньої, соціально-професійної, моделюючої підготовки. Післяпрофесійний етап включає адаптаційний період та підвищення кваліфікації.

Побудова системи професійної підготовки фахівців ґрунтується на принципах безперервності освіти, її поступальності, плавності, інтегративності, наступності й самоосвіти [82]. Головною ознакою соціально-ефективної системи освіти, що визначає сутність принципу безперервності є злиття базової і подальшої підготовки людини до трудової та суспільної діяльності у єдиний, цілісний освітній процес. Наступні принципи поетапно конкретизують її зміст і розкривають в ієрархічній послідовності основні сторони проблеми.

У спеціальній літературі представлений досить широкий і неоднозначний перелік принципів системи професійної підготовки фахівців [25, 45, 82, 90, 94, 95]. Крім означених, виділяють такі принципи, як фундаменталізації, системності, науковості, гуманізації, цілісності, моделювання, самостійності, універсалізації, систематич-

ності, індивідуалізації, зв'язку з життям, гнучкості, динамічності, бінарності та інші. На думку А.М.Алексюка, такий стан зумовлений відсутністю раціональних теоретичних знань про зміст об'єктивних законів педагогіки та їх дії [2].

Загальні принципи людської діяльності (системності, науковості, моделювання) визначають реалізацію специфічних принципів системи професійної підготовки майбутніх педагогів. Дослідження професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор вимагає детального розгляду таких принципів, як фундаменталізації, інтегративності, гуманізації, самостійності, універсалізації, оскільки вони слугують основними підґрунтями для розробки педагогічних умов удосконалення цього процесу з урахуванням специфіки спортивних ігор і водночас виступають базовими для інших.

Зміст принципу фундаменталізації визначається через діалектичний зв'язок загального, особливого і одиничного у знаннях та способах діяльності. Принцип фундаменталізації тісно пов'язаний з принципами науковості та єдності теорії і практики. Тому його реалізація вимагає підвищення ролі загальнотеоретичних дисциплін та загальнонаукових методологічних підходів (системний, моделювання) і передбачає перехід від формування знань як суми істин на основі репродуктивного, вузькопрофесійного мислення до динамічних знань, що містять особистісний смисл і дозволяють вийти за межі професійної діяльності [90].

Принцип інтегративності розглядається дослідниками через вимоги субординації і координації цілей, засобів та ресурсів діяльності для забезпечення соціально значущого результату [82, 85, 87, 90]. Він передбачає планування безперервного процесу підготовки, що відбувається по висхідній лінії як інтегративне ціле відносно са-

мостійних складових. У межах принципу інтегративності реалізуються окремі його прояви: цілісності, динамічності, бінарності, безперервності. При цьому останній характеризується управлінням, формуванням і реалізацією можливостей у професійній діяльності на основі всебічного розвитку особистості [82, 94]. Таке розуміння вимоги безперервності свідчить, що вища освіта не є кінцевим результатом процесу професійної підготовки.

Сутність принципу гуманізації полягає у переносі центру уваги із засобів професійної підготовки (методів, способів, форм) на суб'єкт професійної підготовки (студента). Цього можна досягнути завдяки зміни характеру взаємодії викладача і студента з позицій цінностей гуманістичної орієнтації в освіті, індивідуалізації підходів [45, 82]. Відповідно похідними від принципу гуманізації можна вважати принципи демократизації, індивідуалізації. Врахування принципу індивідуалізації спрямовує процес професійної підготовки на розвиток своєрідності та неповторності кожного студента, виходячи з його індивідуальних особливостей, досвіду, досягнень, розкриває можливості особистісного і професійного самовизначення [45, 62, 84, 96].

Принцип універсалізації базується на закономірності, що універсальність дана людині біологічно та соціально [25]. Окрім цього, універсальними є професійна діяльність та суспільне буття, його функції, культура і зокрема фізична. Можливості універсалізації стають реальними в умовах безперервності системи професійної підготовки за рахунок її саморозвитку та інтенсифікації [90]. Універсальність системи професійної підготовки характеризується єдністю обґрунтованих підходів і критеріїв до її формування й забезпечення. Даний принцип передбачає забезпечення зв'язку з життям та випереджуючий розвиток.

Принцип системності враховує інтегративну цілісність, яка має загальні характерні властивості: єдність і взаємозв'язок різних структурних елементів, об'єднаних загальною метою, єдиним функціонуванням; єдину внутрішню організацію, що характеризується зв'язками та залежностями між компонентами системи, взаємодією з навколишнім середовищем. Його реалізація вимагає розгляду функціонування і організації складного об'єкта чи явища у тісному зв'язку з його зміною та розвитком [8].

Принцип моделювання передбачає створення мисленнєвого зразка реально існуючого предмета, його ідеального відображення. Модель відображає суттєві властивості, ознаки, характеристики, зв'язки об'єкта-оригіналу, що розширює можливості експерименту і дозволяє переносити на оригінал результати, отримані на моделі [23, 55]. Модель може слугувати орієнтиром і у формуванні професійних якостей та рис особистості [10].

Таким чином, принципи системи професійної підготовки не тільки перебувають у тісному взаємозв'язку та органічно доповнюють один одного, а й глибоко взаємоінтегруються. Вони реалізуються не ізольовано, а в єдності, підпорядковуючись загальній меті.

Процес підготовки фахівця розглядається у нерозривному зв'язку зі змістом його діяльності. На основі аналізу професійної діяльності педагога можна вести спрямований пошук механізмів її формування. У цьому контексті процес навчання студентів, який має будуватися за допомогою спеціально спрямованої організації власної діяльності, необхідно розглядати як аналог майбутньої педагогічної діяльності вчителя.

В основі поняття «педагогічна діяльність» лежить поняття діяльності, розроблене у філософії, психології, педагогіці. У філософії діяльність визначається як спосіб існування людини, а сама людина

характеризується як діяч, котрий активно перетворює природу і власне життя з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних потреб. Діяльність є специфічно людською формою активного ставлення до навколишнього світу, зміст якої складає його доцільну зміну та перетворення в інтересах людей.

У вітчизняній психолого-педагогічній науці вперше термін «діяльність» введено Л.С.Виготським. Пізніше він був розроблений і застосований в експериментальних дослідженнях О.М.Леонтьєвим, П.Я.Гальперінім, Н.Ф.Талізіню та іншими дослідниками.

Особливо важливим є поділ діяльності на репродуктивну та продуктивну. Якщо перша спрямована на отримання людиною вже відомого суспільству результату і заснована на повторенні існуючих схем дій, то друга пов'язана з розробкою нових цілей та відповідних їм засобів.

Аналіз сучасних наукових досліджень впевнено переконує, що діяльність педагога має творчий характер. Відповідно професійна підготовка має бути спрямована насамперед на розвиток творчих здібностей майбутнього вчителя, створення умов для його самореалізації та саморозвитку. Навчання, пізнавальна діяльність, система взаємин з іншими суб'єктами цього процесу повинні спиратися на власну активність особистості у здобутті та постійному збагаченні професійних знань, умінь, навичок, удосконаленні творчих здібностей і моральних якостей. Тому вкрай важливо навчити кожну людину вчитися, прищепити їй розвивати у неї інтерес до пізнання, прагнення до активної участі у громадському житті, що виключає байдуже, пристосувальне ставлення до оточуючого світу.

Дослідження педагогічної діяльності Ф.Н.Гоноболінім, Н.В.Кузьміною, А.І.Щербаковим та іншими науковцями дозволили сформулювати цілісне уявлення про структуру діяльності вчителя. Ос-

новними компонентами цієї структури є: гностичний, конструктивний, проєкційний, комунікативний та організаторський [38, 60]. Крім того, у діяльності вчителя фізичної культури виділяють ще й руховий компонент [7, 18, 60]. При цьому головна увага приділяється не окремим компонентам, а тим взаємозв'язкам, які конструюють систему діяльності.

До аналізу педагогічної діяльності вчителя поряд зі структурним має місце і функціональний підхід. Розрізняють загальнопрофесійні та специфічно педагогічні функції вчителя. Перші спрямовані на створення оптимальних умов для творчого вирішення педагогічних завдань. Їх складають конструктивний, комунікативний, організаторський та дослідницький напрямки діяльності вчителя. До специфічно педагогічних функцій відносяться інформаційна, орієнтаційна, мобілізуюча й розвивальна [100].

Головною умовою якісної та ефективної професійної діяльності є досягнення вчителем оптимального рівня педагогічної майстерності. У працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених педагогічна майстерність розглядається як синтез психолого-педагогічних якостей фахівця і включає суспільно-політичні, методологічні та методичні знання і вміння. І.А.Зязюн, Г.І.Щукіна, М.Й.Станкін, Ю.П.Азаров, М.І.Болдирев, М.М.Фіцула та інші дослідники складниками педагогічної майстерності визначають загальну культуру, гуманістичну спрямованість, професійну компетентність, педагогічні здібності, педагогічну техніку, прагнення до творчості [1, 11, 58, 77, 87, 101]. На думку Б.М.Шияна, А.А.Деркача, А.А.Ісаєва, Г.Д.Бабушкіна, А.І.Міхеєва, В.Г.Папуши та інших учених сьогоднішнє розуміння педагогічної майстерності вчителя фізичної культури було б неповним без таких важливих характеристик, як: професійний інтерес, педагогічна ерудиція, оптимізм і передбачення, вміння

здобувати авторитет, спроможність організовувати самостійну роботу учнів, здатність вміло управляти пізнавальною активністю школярів, спрямовувати її у потрібному напрямі [5, 20, 48, 98, 99]. При цьому всіма авторами підкреслюється, що професійна майстерність індивідуальна і формується головним чином у процесі самостійної діяльності фахівця. Процес становлення і рівень майстерності в значній мірі залежить від того, наскільки своєчасно і правильно будуть закладені її основи у майбутнього вчителя в педагогічному навчальному закладі.

У різноаспектному вивченні професійної діяльності вчителя фізичної культури домінуюче місце займають дослідження його професійних знань, умінь, навичок.

Один із напрямків досліджень професійних умінь пов'язаний з вивченням особливостей прояву загальнопедагогічних функцій (навчання, освіти, виховання) в умовах специфічної професійної діяльності вчителя фізичної культури. Такий підхід передбачає трансформацію загальнодидактичних положень відповідно до специфіки професійної діяльності з урахуванням особливостей процесу фізичного виховання. Аналізується склад професійних дій у зв'язку з навчанням фізичних вправ. Професійні дії визначаються як дидактичні вміння, які поділяються на прості та складні [4].

В іншому напрямку досліджень професійні вміння класифікуються відповідно до компонентів педагогічної діяльності [17, 18, 28, 32, 36, 44, 78]. Вивчаються гностичні, конструктивні, проєкційні, комунікативні, організаторські та рухові вміння вчителя фізичної культури. Відповідно до даної класифікації здійснюються спроби створити перелік кожного виду професійних умінь.

У ряді досліджень [30, 34] діяльність учителя фізичної культури визначається як керівництво навчально-виховним процесом. Вихо-

дячи з цього, вона вивчається відповідно до функцій управління (планування, організації, регуляції, контролю, обліку) через предметні дії, які виділені як одиниці діяльності. Реалізація функцій у конкретних предметних діях, на думку прихильників цього підходу, складає зміст професійної діяльності вчителя.

На основі інтеграції вищезгаданих підходів розвивається ще один напрямок досліджень [21, 30, 73, 91, 99]. Його початок був покладений виділенням загальнопедагогічних умінь, тобто таких, які є необхідними та достатніми для здійснення професійної діяльності будь-якого профілю [37, 39]. Стосовно діяльності вчителя фізичної культури такі вміння спочатку були позначені як базові [73], в подальшому — як вміння педагогічного управління [30], вміння реалізації професійно-педагогічних функцій [99].

Специфіка професійної діяльності вчителя фізичної культури визначає зміст умінь, які необхідні для її забезпечення. Всі педагогічні вміння тісно взаємопов'язані між собою, і без поглибленого вивчення сутності професійної діяльності доволі важко визначити загальну, необхідну для її виконання, кількість.

Дослідженню особистісних якостей вчителя фізичної культури присвячені роботи Г.В.Ложкіна, А.І.Бурханова, А.А.Мухамедалієва, М.В.Кричфалушого, В.Ю.Петрова, А.І.Кочетова та інших педагогів й психологів [12, 31, 35, 43, 50, 59]. Авторами було виявлено, що формування особистості вчителя фізичної культури є складним процесом, у ході якого особистісні структури зазнають значних змін, пов'язаних зі становленням здатності до рефлексії, співпраці, дисциплінованості. Успішне виконання професійної діяльності обумовлюється не тільки психічними процесами, а й найбільш глибокими і стійкими особистісними утвореннями. Ці утворення характеризу-

ються певними межами, вихід за які на тривалий період органічно неможливий через порушення психічної цілісності особистості.

У загальнотеоретичних дослідженнях В.П.Беспалька, В.А.Богданова, П.М.Єршова, Г.В.Суходольського та інших науковців показано, що соціально-психологічні якості людини невичерпні у своєму якісному і кількісному проявах, що вони характеризуються поліфункціональністю, що існує безліч сполучень якостей психіки [9, 10, 74, 80]. Розрізняють п'ять груп проявів особистісних якостей людини: моральні, інтелектуальні, волеві, емоційні та почуттєві. Для їх характеристики доцільно виділити базові особистісні якості, оскільки вони дозволяють робити висновок про цілу групу.

У працях Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва, В.В.Серікова та інших психологів становлення особистості пов'язується з розвитком її мотиваційної сфери [14, 41, 72]. Мотивація, як зазначив С.Л.Рубінштейн, — є детермінація діяльності «зсередини» особистості. Людина як особистість — це суб'єкт свідомої діяльності. При цьому недостатньо визнавати, що людина розвивається в діяльності, необхідно також враховувати і її зворотній вплив на суб'єкта: становлення особистості можливе лише в ході глибоко змістової, суб'єктивно та об'єктивно значущої діяльності [69, 70]. Мотивація виникає як усвідомлення власної цінності, значущості свого «Я» за допомогою передачі оточуючим результатів своєї діяльності шляхом застосування у практичних завданнях різноманітних знань, умінь, навичок. Виходячи з цього, в характеристиці особистості важливе місце посідають її потреби, які є внутрішнім джерелом активності індивіда. На думку П.В.Симонова, П.М.Єршова, Г.В.Суходольського через потреби формуються ціннісні орієнтації, спрямованість особистості, переконання [74, 80]. Отже, мотиваційна сфера включає виникнення і розвиток соціально значущих потреб, які визначають

ціннісні орієнтації, спрямованість особистості, мотивацію в діяльності, настанови, переконання. Процес розвитку цієї сфери визначається різними факторами. Зокрема Д.І.Фельдштейн стверджує, що потреба до трудової діяльності не може формуватися безпосередньо як з пізнавального інтересу, так і з інтересу до спілкування. Вона виникає як потреба у певному способі життя і формується на основі рефлексії багатьох аспектів особистого та суспільного досвіду [85]. Дана твердження має важливе значення, оскільки орієнтує на пріоритет «внутрішнього» засвоєння соціального досвіду щодо «зовнішнього», що нав'язується, і є характерним для існуючої системи підготовки фахівців. Мотивація виникає не як результат «зовнішніх» педагогічних впливів, а як результат включення індивіда у соціальну практику. Формуюче значення набувають ті відносини, значення, ціннісні орієнтації, настанови, що мають місце в цій діяльності.

Важливі аспекти мотиваційної сфери професійної діяльності вчителя фізичної культури досліджували М.Я.Віленський, П.І.Ключник, В.А.Сургучов, М.В.Прохорова, Н.Ю.Зубанова, В.І.Шестеріна та інші науковці [26, 67, 68, 79, 97]. Результатом прояву мотиваційної сфери, на думку авторів, є професійна спрямованість особистості, яка розглядається як форма усвідомлення об'єктивних цінностей професії, як ієрархічна система мотивів і потреб, як характеристика особистості. У професійній діяльності вона проявляється у взаємодії потреб, мотивів, нахилів, ідеалів, інтересів, світогляду, переконань. Вивчаючи професійно-педагогічну спрямованість з різних позицій, вчені констатують її як цілісну властивість особистості, що є однією з важливих умов становлення професійної майстерності вчителя фізичної культури.

Таким чином, рушійною силою професійного становлення виступає мотивація особистості, що вимагає посиленої уваги до змісту

фахової підготовки та способів її здобуття. Сторонами єдиного процесу професійної підготовки є навчання і виховання. Навчання пов'язується із засвоєнням загальноосвітніх та професійних знань, оволодінням необхідними для майбутньої діяльності вміннями й навичками. Виховання передбачає формування цінностей, моральних норм як складової культури і неможливе без процесу навчання. Обидві сторони цього процесу повинні здійснюватися так, щоб передбачати результати підготовки майбутніх фахівців як компетентних, професійно готових до праці не через п'ять років, після завершення вищого навчального закладу, а мінімум на 15 — 20 років уперед, враховуючи розвиток суспільства та професії.

Важливими ознаками, що характеризують професійну підготовку виступають компетентність, ерудиція, індивідуальна творчість, самостійний пошук знань, оволодіння вміннями й навичками і потреба їх вдосконалення, висока культура особистості, активна участь у громадському житті, любов до дітей та своєї професії. Вони об'єктивно інформують про рівень професійної готовності майбутніх фахівців до діяльності вчителя фізичної культури як результату їх фахової підготовки в університеті. При цьому професійна готовність є інтегративним стійким утворенням, яке проявляється на основі сформованості потреб та здібностей особистості студента і характеризується соціально-нормативним рівнем перетворення суспільних відносин у систему професійних функцій, що визначає ставлення майбутнього вчителя до педагогічної діяльності та її результативність [42, 92]. Відповідно основною метою професійної підготовки в сучасному і майбутньому навчальному закладі має стати формування суб'єкта учіння — творчої особистості, яка навчає сама себе.

1.2. Сутність самостійної роботи студентів

Основою підготовки фахівців є самостійна праця суб'єктів навчання із засвоєння накопичених людством знань у тій чи іншій сфері діяльності. У дидактиці вищої школи більшість дослідників розглядають самостійність студентів як обов'язкову умову успішного формування майбутнього фахівця, як один із основних принципів дидактики, а самостійну роботу студентів, — як основний шлях реалізації цього принципу.

Поняття «самостійна робота студентів» (СРС) є складним і багатогранним педагогічним явищем. Аналізуючи дослідження педагогів і психологів, можна зробити висновок, що сутність поняття СРС, специфіка її організації, стимули, які спонукають студентів до самостійної роботи ще мало вивчені. Судження окремих авторів неоднозначні, що пояснюється складністю самостійної роботи студентів, наявністю в ній багатьох відносно різних сторін, кожна з яких може виступати предметом спеціального вивчення.

Існують спроби розкрити сутність поняття «самостійна робота» як:

- метод навчання (Ю.К.Бабанський, І.І.Кобиляцький);
- форма навчання (І.І.Ільсов, В.Я.Ляудіс);
- вид навчальної діяльності (Т.А.Ільїна, Є.К.Борткевич);
- засіб організації та управління самостійною пізнавальною діяльністю (А.А.Аюрзанайн, М.Г.Гарунов, П.І.Підкасистий).

Остання точка зору на сьогодні найбільш поширена. Адже сутність кожної форми навчання полягає в тому, що вона є засобом організації пізнавальної діяльності. Відповідно СРС, з одного боку, виступає як педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю студентів у процесі навчання, з іншого — є специфі-

чною формою навчального і наукового пізнання. Тобто, з позиції студента самостійна робота представляє собою активну його діяльність, спрямовану на досягнення поставленої дидактичної мети, а з позиції викладача — засіб організації, педагогічного керівництва, управління навчально-виховною діяльністю студента.

Внутрішня сторона самостійної роботи пов'язується з формуванням цілей діяльності, співвідношенням предмета і дібраних засобів діяльності, побудовою на цій основі способів виконання дій під час розв'язання пізнавального завдання. Вона вимагає прояву здатності уявно представляти зону власних пошуків, їх результати, усвідомлювати обсяг та характер дій, що необхідно виконати відповідно до умов завдання. А практичні дії з предметом самостійної діяльності, що здійснюються у певній послідовності складають зміст зовнішньої сторони самостійної роботи. Такі дії забезпечують перетворення предмета діяльності у відповідний її продукт. Обидві сторони органічно взаємозв'язані і на різних етапах розвитку самостійної роботи в системі професійної підготовки взаємообумовлюють одна одну.

Сутність СРС проявляється в активному ставленні до її мети. В одних випадках мета усвідомлюється і «привласнюється» студентом, що є необхідним, оскільки у меті проектується очікувані результати. В других — студент приєднується до визначення мети на основі аналізу конкретної ситуації. У третіх — він самостійно визначає мету та відповідно до неї регулює свою діяльність. Головне при виконанні самостійної роботи полягає у тому, що мета діяльності студента включає в себе одночасно і функцію управління цією діяльністю [63].

При визначенні сутності самостійної роботи необхідно виходити зі специфіки навчальної діяльності студентів, враховуючи рівень їх активності і самостійності. СРС повинна забезпечити послідовний

перехід від навчальних форм оволодіння професією до самостійного виконання майбутньої професійної діяльності, від виконання навчально-дослідницької роботи до самостійного наукового дослідження. Відповідно СРС може бути спрямована на:

- відтворення знань і способів діяльності;
- самостійне вирішення проблеми, завдання або виконання інших вправ за зразком;
- самостійне розв'язання проблеми, завдання або виконання інших вправ без зразка;
- часткове вирішення проблеми, завдання шляхом самостійного визначення і оволодіння знаннями, вміннями, навичками, що необхідні для її розв'язання;
- постановку, формулювання і вирішення завдань, що виникають при розгляді певної проблемної ситуації.

Дидактична сутність СРС, її структура з одного боку зумовлена самостійною навчальною діяльністю. З іншого — вона є особливою системою умов навчання, яка організовується викладачем і є одним із важливих аспектів його діяльності. Тому в загальному структуру СРС можна представити як тотожну до будь-якої педагогічної системи, що включає цілі навчання, зміст освіти, процес навчання та інше [87]. Розуміння організації СРС як системи залежить від цільової настанови та рівня її розгляду. Цільова настанова полягає у тому, щоб розглядати організацію СРС як функціонуючу систему, що реалізовує професійно-спрямоване навчання в системі аудиторних і позааудиторних занять студентів та прагне досягнути належного рівня професійної підготовки. Рівень її розгляду визначає, що вважати системою у кожному конкретному випадку: рівень конкретного студента або академічної навчальної групи факультету фізичного виховання, які розглядаються з одного боку — як елемент вищого поряд-

ку (факультет, університет, суспільство), з іншого — як система, у якій елементи тісно пов'язані між собою через різні види діяльності.

Специфіка розгляду організації СРС як функціонуючої системи виражається у тому, що процеси організаційної навчальної діяльності викладача і самостійної навчальної діяльності студентів досліджуються перш за все з позицій вимог підготовки майбутнього фахівця.

Крім системного підходу, сутність СРС можна розглядати з позицій діяльнісного підходу.

Діяльність відзначається активною взаємодією людини з довкіллям, у якому вона досягає свідомо поставленої мети. Будь-яка творча діяльність кожного фахівця, а особливо в галузі фізичної культури і спорту є проявом самостійності. У діяльнісному підході самостійність виступає не стільки засобом досягнення мети, скільки рисою особистості. Це особливо підкреслюється у дослідженнях В.А.Козакова [29]. Оскільки самостійність є рисою особистості, а особистість формується у діяльності, автор допускає, що для розвитку самостійності необхідно створити адекватні умови діяльності. СРС визначається як специфічна форма навчальної діяльності. Її специфічність полягає у тому, що СРС притаманна двоєдина мета: формування самостійності студента (спеціальна мета навчання) та розвиток здібностей, засвоєння знань, формування вмінь і навичок студента (основна мета навчання).

Відповідно до цього П.А.Юцявічене вважає, що самостійність — це здатність людини ефективно виконувати на визначеному рівні дію чи комплекс дій без будь-якої сторонньої допомоги, керуючись лише власним досвідом. При цьому необхідно розрізнити два її види: змістову та організаційну [102]. Під змістовою самостійністю розуміється здатність людини приймати правильне рішення без сто-

ронньої допомоги, а організаційна самостійність — це вміння людини організувати свою самостійну роботу для реалізації цього рішення.

Н.А.Дементьєва [16] вказує, що самостійність виражається в умінні без будь-якої допомоги мислити, діяти, у спроможності орієнтуватись у нових ситуаціях, самому бачити проблему, знаходити шляхи її розв'язання. Основними ознаками самостійності, на думку автора, є: володіння доцільними методами і прийомами роботи, уміння планувати та організувати свою діяльність, уміння власними силами долати труднощі, здатність до самоконтролю на всіх етапах діяльності.

Самостійність у набутті знань передбачає пізнавальну активність, оволодіння складними вміннями та навичками бачити мету і зміст роботи, організацію власної самоосвіти, здатність до творчості. Все це визначається структурою СРС, яка містить такі взаємозв'язані елементи:

– Усвідомлення і постановка мети, визначення завдань та змісту самостійного пошуку.

– Планування і організація своєї діяльності, тобто вибір ефективних способів та засобів вирішення поставленої проблеми.

– Самоконтроль власної діяльності, який дозволяє визначити відповідність поставленій меті способів та засобів, що використовуються для її досягнення і в разі необхідності здійснювати корекцію.

– Отримання результату і його перевірка.

У психологічних дослідженнях, зокрема К.К.Платонова і Г.Г.Голубєва самостійність визначається як спроможність систематизувати, планувати та регулювати свою діяльність без безпосереднього постійного керівництва і практичної допомоги з боку керівника [64]. У самостійності, як зазначив С.Л.Рубінштейн, проявляється свідомо

мотивація дій та їх обґрунтування, незалежнення особистості від сторонніх впливів, намагання і спроможність діяти відповідно до власних переконань [70]. Вказуючи на особливості особистості з високим рівнем самостійності, В.М.Мельников, Л.Т.Ямпольський відзначають, що такі особи незалежні, за власною ініціативою не шукають контакту з оточуючими, прагнуть робити все самі: приймати рішення, домагатись їх виконання, нести відповідальність; здатні пожертвувати будь-якими зручностями для збереження своєї незалежності [47].

Аналіз літературних джерел показав, що у дидактичному розумінні самостійність розглядається як система навичок свідомої самоорганізації. У вищій школі вона виступає як досягнення студентом такого рівня саморегуляції навчальної та інших форм діяльності та відносин у процесі фахової підготовки, який забезпечує розвиток рис характеру і переконань. У навчальній діяльності самостійність не обмежується лише простим запам'ятовуванням основних положень, законів, фактів. Знання, отримані таким чином, формальні, малорухомі, вони швидко амортизуються. Необхідна самостійність мислення, самостійність дій. А для цього потрібно шукати інформацію, аналізувати та узагальнювати її, виділяти головне, приймати програми дій, переносити знання у нові умови їх застосування тощо. Звідси самостійна навчальна діяльність характеризується не тільки набутими знаннями, але й способами їх отримання та використання.

Отже, стрижнем самостійної роботи студента є наявність пізнавального завдання та способу його розв'язання без прямої допомоги з боку викладача або з мінімальним його втручанням. При цьому самостійна діяльність студента завжди спрямована на перехід від способу відтворення до принципово іншого — творчого вирішення завдань.

Розділ 2

Спортивні ігри в системі професійної підготовки студентів факультетів фізичного виховання

2.1. Значення спортивних ігор для професійного становлення вчителя фізичної культури

Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в педагогічному університеті забезпечується всіма дисциплінами навчального плану, при цьому провідну роль у вирішенні завдань практичної підготовки відіграють спортивно-педагогічні дисципліни. Свідченням цього є те, що відповідно до навчальних планів факультетів фізичного виховання на засвоєння програмового матеріалу зі спортивно-педагогічних дисциплін відводиться найбільший обсяг часу; дані дисципліни вивчаються протягом усього періоду навчання; кількість видів контролю зі спортивно-педагогічних дисциплін є значно більшою від інших навчальних дисциплін. У дослідженнях А.К.Кагієва, В.М.Корецького, І.І.Наумчука, Л.В.Пігалової, І.А.Струніна, В.Т.Чічікіна, Б.М.Шияна та інших науковців підкреслюється, що саме заняття зі спортивно-педагогічних дисциплін найбільшою мірою сприяють формуванню професійної майстерності фахівця фізичної культури і спорту. Неодмінною умовою успішної діяльності фахівця даного профілю є належне оволодіння навичками базових спортивних ігор, які включені у різні навчальні програми фізичного виховання: футболу, баскетболу, волейболу, ручного м'яча, знання їх структури, техніки і тактики, методики навчання й тренування.

Особливе місце серед спортивно-педагогічних дисциплін, а отже, і в системі підготовки фахівців фізичної культури і спорту,

посідає дисципліна «Теорія і методика спортивних ігор». Це одна із небагатьох спортивно-педагогічних дисциплін, яка викладається протягом усього періоду навчання студентів у вищому навчальному закладі. У процесі її вивчення створюється реальна можливість від першого до останнього навчального семестру здійснювати цілеспрямовану підготовку фахівців, що не властиве для інших дисциплін, передбачених навчальним планом. Окремі елементи спортивних ігор, конкретні ігри органічно «вкраплені» і використовуються при викладанні інших спортивно-педагогічних дисциплін і предметів медико-біологічного циклу. Велика питома вага спортивно-масових заходів, пов'язаних зі спортивними іграми, дозволяє здійснювати цей процес і в позааудиторний час.

Глобальне і відповідальне призначення дисципліни «Теорія і методика спортивних ігор» — активне формування особистості майбутнього фахівця фізичної культури і спорту засобами спортивних ігор, яке будується на пріоритеті професійно-педагогічної підготовки. Реалізація навчальної програми з дисципліни передбачає вирішення таких завдань:

- ◀ вивчення історії виникнення, становлення і розвитку спортивних ігор, їх ролі та місця в системі фізичного виховання і спорту;
- ◀ вивчення теорії і методики спортивних ігор, використання їх оздоровчих, освітніх, виховних можливостей у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, позашкільних, вищих навчальних закладах, виробничих та сільських колективах фізичної культури, оздоровчо-реабілітаційних закладах, місцях проживання і масового відпочинку дітей та дорослих;
- ◀ оволодіння технікою і тактикою спортивних ігор у баскетбол, волейбол, гандбол, футбол, як невід'ємного матеріалу навча-

льних програм фізичного виховання різних категорій населення;

- ↙ оволодіння методикою навчання спортивним іграм у різних ланках системи фізичного виховання і спорту;
- ↙ становлення та розвиток теоретико-практичних умінь підготовки і проведення предметних ігрових, комплексних уроків фізичної культури, навчально-тренувальних та інших форм занять спортивними іграми;
- ↙ формування знань, умінь, навичок організаційно-керівної та управлінської діяльності у процесі реалізації спортивних ігор; вивчення особливостей спортивної підготовки в ігрових видах спорту;
- ↙ засвоєння правил гри з баскетболу, волейболу, гандболу, футболу; оволодіння методикою суддівства спортивних ігор; уміннями та навичками організації і проведення змагань з ігрових видів спорту для різних груп населення;
- ↙ формування психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності, виховання особистісних та професійних якостей;
- ↙ формування знань правил безпеки на заняттях спортивними іграми.

Даний навчальний предмет значною мірою сприяє оволодінню студентом таким арсеналом знань, умінь, навичок педагогічної техніки, який у подальшому дозволить йому успішно працювати і творити в різних ланках системи фізичного виховання та спорту. На це вказують у своїх дослідженнях О.Й.Ємець, М.В.Кричфалушій, В.С.Зубович, В.М.Костюкевич, А.В.Цьось, В.М.Пристинський та інші вчені. Так, О.Й.Ємець встановив, що в структурі професійної підготовки вчителя фізичної культури спортивні ігри відзначаються

високою дидактичною значущістю, що студенти, які спеціалізуються в ігрових видах спорту, володіють високою інтенсивністю та зосередженістю уваги, значним обсягом оперативної пам'яті [21]. Вивчаючи питання диференційованого підходу в процесі професійної підготовки, А.В.Цьось дійшов висновку, що володіння технікою фізичних вправ перебуває у певній залежності від спортивної спеціалізації студентів. Зокрема, ті студенти, які займаються футболом, волейболом, мають кращу фізичну та технічну підготовку в обсязі вимог шкільної програми [91]. Специфіка ігрової діяльності вимагає здійснення якісного аналізу ситуації, що постійно змінюється, її передбачення та ефективного реагування з використанням великого обсягу рухових дій у різноманітних поєднаннях і варіаціях. У свою чергу, певний характер рухових реакцій, вибір оптимальних дій, прояв відповідних якостей та здібностей визначають активне включення механізмів усвідомленої і творчої діяльності. Ці процеси відбуваються не лише під час самої гри, але й після її завершення і переносяться на інші види діяльності, що є важливим чинником професійного становлення.

Ігрова діяльність забезпечує необхідні умови для розв'язання всього спектру завдань виховання, оскільки в ній активним фактором формування особистості виступає колектив і, водночас, є реальна можливість для самовираження, прояву індивідуальних рис. Заняття спортивними іграми сприяють удосконаленню професійних і особистісних якостей студентів, включаючи патріотичний, волевий, моральний, правовий, естетичний аспекти їх майбутньої професійної діяльності. Різноманітність, багатогранність ігрових видів, їх емоційна насиченість та видовищність дозволяють активно стимулювати мотиваційний аспект професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, розвивати у них пізнавальні та

творчі здібності. Багатий різновидовий склад спортивних ігор розширює межі і покращує взаємозв'язок предметної, психолого-педагогічної та загальнокультурної підготовки. Все це підкреслює необхідність розгляду впливу дисципліни «Теорія і методика спортивних ігор» на професійне формування фахівця фізичної культури і спорту не як самостійного фактору, а у інтегративній взаємодії з іншими профільними дисциплінами та педагогічною практикою в рамках певної цілісності. Разом з цим, під час вивчення спортивних ігор відбувається інтеграція знань, умінь та навичок із різних напрямків професійної діяльності, що складає основу стійких ціннісних орієнтацій, світоглядних уявлень, поглядів, переконань.

Спортивні ігри є важливим засобом фізичного виховання всіх верст населення, від дітей дошкільного віку до пенсіонерів. Вони займають провідне місце в програмах фізичного виховання загальноосвітніх шкіл, позакласній роботі, у відділеннях зі спортивних ігор дитячо-юнацьких спортивних шкіл, вищих навчальних закладах, виробничих та сільських колективах фізичної культури. Зокрема шкільна програма передбачає проведення уроків фізичної культури (предметних, комплексних) на навчальному матеріалі зі спортивних ігор протягом усього періоду навчання. А.К.Кагієв виявив високу «позиційну вагу» спортивних та рухливих ігор порівняно з іншими засобами фізичного виховання школярів [27]. Цей факт підтверджують і відповіді вчителів фізичної культури на питання анкети, понад 80% з яких, ранжуючи засоби фізичного виховання учнів, поставили спортивні ігри на дуже високий та високий рівні [66]. Гра, як «вправа в радості», є невід'ємною складовою активного відпочинку, змістового дозвілля людей з самими різними можливостями і уподобаннями. У спортивному русі ігри системно застосовуються для загальної фізичної підготовки, розвитку фізичних та психічних

якостей атлетів, збагачення їх рухового досвіду. Адже будь-який варіант рухової діяльності може бути забезпечений підбором конкретної спортивної гри.

Оздоровчі можливості спортивних ігор широко використовуються в адаптивній, оздоровчо-реабілітаційній та рекреативній фізичній культурі для лікування захворювань й ушкоджень, їхньої профілактики, відновлення працездатності людей, їх соціалізації тощо. Різноманітність природних рухів, які виконуються в процесі ігрової діяльності та супроводжуються позитивними емоціями, сприяють розширенню функціональних можливостей серцево-судинної, дихальної, нервової систем, опорно-рухового апарату, нормалізації обміну речовин, дозволяють розвивати увагу, пам'ять, ініціативу, сприйняття просторової та часової орієнтації і т.п. При цьому цінність спортивних ігор полягає у можливості активного й одночасного впливу на психофізіологічну і моторну сфери людини.

Таким чином, значення дисципліни «Теорія і методика спортивних ігор» в системі фахової підготовки студентів факультетів фізичного виховання визначається ефективністю спортивних ігор як універсального засобу для всебічного гармонійного розвитку особистості, що пояснюється їх особистісно-командною сутністю, доступністю, різнобічним впливом на організм людини, на засвоєння нею «школи рухів», на розвиток її фізичних та психічних якостей, високою емоційністю і видовищністю. В інтеграції з іншими профільними дисциплінами та педагогічною практикою навчальний курс зі спортивних ігор дозволяє забезпечити синтез психолого-педагогічних переконань й основ професійної майстерності, загального розвитку і професійно-педагогічних якостей, педагогічної етики та системи багатогранних стосунків, стилю діяльності та поведінки.

2.2. Спортивні ігри у професіограмі випускника факультету фізичного виховання

Професійне становлення педагога відбувається на основі всебічного розвитку особистості. Цей безперервний процес включає професійно-педагогічну орієнтацію школярів, підготовку майбутніх учителів у педагогічних навчальних закладах, адаптацію випускників до реальної професійної діяльності, зростання педагогічної майстерності через самовиховання, самоосвіту та накопичення практичного досвіду.

Становлення студента як фахівця на факультеті фізичного виховання здійснюється у декілька етапів: усвідомлення соціальної значущості праці педагога, сприйняття вимог педагогічної професії, свідоме пред'явлення цих вимог до себе, самовиховання необхідних властивостей і якостей, які моделюють особистість вчителя, реалізація настанов на творче оволодіння обраною професією. Зазначені етапи професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури складають основу професійно-педагогічного виховання у вищому навчальному закладі.

На сучасному етапі освоєння педагогічної професії випускник факультету фізичного виховання повинен приступати до практичної діяльності достатньо зрілим фахівцем з належним рівнем професійно-педагогічної готовності, педагогічної майстерності, педагогічної культури. Він має творчо мислити, самостійно приймати рішення в різних складних ситуаціях, бути активним у громадському житті. Разом з цим в якості цілей підготовки фахівців фізичної культури і спорту виступають не лише певні, винятково професійні характеристики, серед яких індивідуальні спортивні результати не є визнача-

льними, але й зростаючою мірою і особистісні якості людини, її спосіб життя, рівень культури, інтелектуальний розвиток.

Професійна підготовка вчителя вимагає чіткої орієнтації на модель, яка повинна не тільки відповідати потребам школи, але й випереджати їх. Ідеальними моделями, еталонами, які дозволяють оцінити якість професійної підготовки є професіограма та кваліфікаційна характеристика спеціаліста.

У професіограмі випускника факультету фізичного виховання, яка визначає систему вимог до професійної діяльності та особистості вчителя фізичної культури, спортивні ігри складають окремий розділ. Зокрема випускник факультету фізичного виховання повинен:

Знати:

- Предмет та завдання дисципліни «Теорія і методика спортивних ігор», її значення у формуванні фахівця фізичної культури і спорту.
- Основні терміни й поняття з теорії і методики спортивних ігор.
- Взаємозв'язок спортивних і рухливих ігор, їх роль та місце у фізичному вихованні різних категорій населення.
- Представництво ігрових видів спорту у програмі літніх та зимових Олімпійських ігор.
- Положення і вимоги Єдиної спортивної класифікації України щодо ігрових видів спорту.
- Правила безпеки на заняттях зі спортивних ігор.
- Санітарно-гігієнічні вимоги до занять спортивними іграми.
- Організацію та форми занять спортивними іграми у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, позашкільних, вищих навчальних закладах, виробничих й сільських

колективах фізичної культури, оздоровчо-реабілітаційних закладах, місцях проживання і масового відпочинку дітей та дорослих.

- Зміст навчального матеріалу і вимог шкільної програми з розділу «Спортивні ігри».
- Основи планування проходження навчального матеріалу зі спортивних ігор на уроках фізичної культури в ЗОШ, принципи та вимоги до складання документів планування.
- Сучасні вимоги до предметних ігрових та комплексних уроків фізичної культури з елементами спортивних ігор.
- Методику навчання основним технічним прийомом, тактичним діям у баскетболі, волейболі, ручному м'ячі, футболі.
- Методику розвитку фізичних якостей у спортивних іграх.
- Організаційно-методичні положення підготовки і проведення предметних ігрових, комплексних уроків фізичної культури, секційних та навчально-тренувальних занять зі спортивних ігор.
- Особливості підготовки і проведення занять спортивними іграми з дітьми молодшого, середнього, старшого шкільного віку, іншим контингентом людей.
- Методику визначення домашніх завдань, змісту самостійної роботи зі спортивних ігор для учнів з різною техніко-тактичною й фізичною підготовленістю.
- Особливості використання спортивних ігор на заняттях з учнями спеціальних медичних груп.
- Періодизацію навчально-тренувального процесу, завдання, зміст теоретичної, технічної, тактичної, фізичної, психологічної, інтегративної підготовки спортсменів в ігрових видах спорту.

- Принципи побудови навчально-тренувальної, спортивної, виховної, організаційно-методичної та оздоровчої роботи у відділеннях зі спортивних ігор ДЮСШ, СДЮШОР.
- Зміст основного програмового матеріалу у відділеннях зі спортивних ігор ДЮСШ, СДЮШОР, його розподіл та планування.
- Принципи і вимоги до складання документів планування, обліку й контролю в секціях зі спортивних ігор у ЗОШ та відділеннях ДЮСШ, СДЮШОР.
- Основи планування та організації навчально-виховної роботи у секціях зі спортивних ігор виробничого і сільського колективу фізкультури.
- Особливості реалізації фізкультурно-оздоровчих й спортивно-масових заходів зі спортивних ігор в оздоровчих таборах, місцях проживання та масового відпочинку дітей і дорослих.
- Методику використання допоміжних засобів, тренажерів, нестандартного обладнання на заняттях спортивними іграми з різним контингентом.
- Види змагань зі спортивних ігор та способи їх проведення.
- Правила змагань з баскетболу, волейболу, гандболу, футболу.
- Особливості організації і проведення змагань для різних категорій населення, у тому числі й на призи клубів «Шкільний м'яч», «Стрімкий м'яч», «Золота шайба» та ін.
- Ігрові функції гравців різних амплуа у баскетболі, волейболі, гандболі, футболі.
- Методику суддівства ігрових видів спорту.

- Права та обов'язки представника команди на змаганнях зі спортивних ігор.
- Організаційно-методичні основи використання ігрового матеріалу у програмі спортивних свят, вечорів та інших заходів спортивно-масової й фізкультурно-оздоровчої роботи.
- Науково-методичні засади спортивної орієнтації і відбору в ігрових видах спорту.
- Форми і засоби пропаганди, шляхи популяризації спортивних ігор серед дітей та дорослого населення.
- Можливості використання спортивних ігор у лікувальній, адаптивній, реабілітаційній та рекреативній фізичній культурі.

Уміти:

- Показати та аналізувати будь-який ігровий прийом, тактичну дію за такими аспектами: огляд-опис техніки, тактики; методика навчання; планування проходження його на уроках фізичної культури, у шкільній секції, відділенні спортивних ігор ДЮСШ, СДЮШОР; методика суддівства.
- Виявляти загальні та індивідуальні помилки в процесі реалізації техніко-тактичних дій, пропонувати шляхи їх усунення.
- Обирати місце для показу, пояснення та проведення вправ, розташовувати учнів під час реалізації навчального матеріалу.
- Підбирати загальнорозвивальні, підготовчі, підвідні, спеціальні вправи, рухливі ігри, естафети для оволодіння технікою і тактикою спортивних ігор, розвитку фізичних якостей.

- Ставити навчальні, виховні, оздоровчі завдання уроків фізичної культури (предметних ігрових, комплексних), секційних, навчально-тренувальних занять зі спортивних ігор. Здійснювати підбір засобів, методів для успішного вирішення поставлених завдань.
- Проводити предметний ігровий та комплексний уроки фізичної культури, секційні заняття з ігрових видів спорту в ЗОШ, навчально-тренувальні заняття у відділеннях зі спортивних ігор ДЮСШ, СДЮШОР.
- Розподіляти і регулювати фізичні навантаження на конкретному занятті та в процесі спортивної підготовки.
- Проводити самоаналіз та психолого-педагогічний аналіз уроку фізичної культури, секційного заняття у ЗОШ, навчально-тренувального заняття у групі ДЮСШ, СДЮШОР.
- Складати та аналізувати документи перспективного, поточного (етапного), оперативного планування процесу фізичного виховання учнів у ЗОШ та спортивної підготовки у відділеннях зі спортивних ігор ДЮСШ, СДЮШОР.
- Розробляти положення про змагання, складати календар ігор.
- Вести облік та оформляти звітну документацію щодо проведених змагань з ігрових видів спорту.
- Виконувати функціональні обов'язки членів суддівської бригади з баскетболу, волейболу, гандболу, футболу.
- Дати оцінку техніко-тактичним діям окремих гравців та команди за результатами конкретної спортивної зустрічі.
- Дати педагогічну та ігрову характеристику команді, окремим гравцям. Підбирати засоби і методи виховного впливу,

що спрямовані на вирішення завдань, які стоять перед командою.

- Проводити настанову і розбір гри. Здійснювати керівництво командою під час змагань.
- Розробляти комплексні ігрові програми для спортивних свят, вечорів та інших фізкультурно-оздоровчих й спортивно-масових заходів.
- Підбирати ігровий матеріал для профілактики, реабілітації, діагностики функціонального стану та прискорення відновлення організму людини.
- Самостійно доповнювати та розширювати знання, вміння, навички з курсу спортивних ігор, творчо використовувати їх при реалізації інших розділів програм фізичного виховання.

Володіти:

- Культурою мовлення, свистком і жестикуляцією для подачі команд та розпоряджень, термінологією, що прийнята в спортивних іграх.
- Технічними прийомами нападу і захисту в баскетболі, волейболі, гандболі, футболі та методикою їх навчання.
- Індивідуальними, груповими, командними тактичними діями нападу і захисту в спортивних іграх та методикою їх навчання.
- Методикою розвитку фізичних якостей у спортивних іграх.
- Методикою планування навчального матеріалу зі спортивних ігор на уроках фізичної культури, у секціях з ігрових видів спорту в ЗОШ, у відділеннях ДЮСШ, СДЮШОР.

- Технологією підготовки і проведення предметних ігрових, комплексних уроків фізичної культури, секційних та навчально-тренувальних занять зі спортивних ігор.
- Методикою визначення фізичних навантажень на конкретному занятті та в процесі спортивної підготовки.
- Методами педагогічного контролю в процесі занять спортивними іграми.
- Методикою визначення домашніх завдань, змісту самостійної роботи зі спортивних ігор для учнів з різною техніко-тактичною, фізичною підготовленістю.
- Методикою організації та проведення самостійних занять зі спортивних ігор учнями загальноосвітніх шкіл, ДЮСШ, СДЮШОР.
- Методикою проведення виховної роботи в класі, секції, групі ДЮСШ, СДЮШОР під час занять і змагань зі спортивних ігор та поза ними.
- Методикою використання спортивних ігор як засобу і методу фізичного виховання у місцях проживання й масового відпочинку дітей та дорослих.
- Методикою організації, комплектації команд для участі у змаганнях з ігрових видів спорту.
- Технологією організації та проведення змагань зі спортивних ігор і методикою їх суддівства: формувати інформаційно-рекламний простір, оформляти необхідну документацію; готувати місце проведення змагань, інвентар, обладнання; виконувати функціональні обов'язки члена суддівської бригади.
- Методами наукових досліджень, методикою роботи з літературними та іншими джерелами інформації.

- Основами будівництва допоміжного та нестандартного обладнання, методикою їх використання на заняттях спортивними іграми.
- Навичками експлуатації місць для проведення занять і змагань зі спортивних ігор.

Розділ 3

Педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор

3.1. Модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор

Вища педагогічна школа покликана готувати висококваліфікованих фахівців, здатних до самостійної творчої діяльності. Першорядним її завданням є формування у студентів професійної спрямованості, підготовка високоосвічених фахівців, спроможних органічно поєднувати наукові знання і педагогічні ідеї з педагогічною практикою, долати труднощі у навчанні і вихованні підростаючого покоління, і разом з цим готових до постійного саморозвитку, самовдосконалення. І чим багатшою буде особистість кожного студента, тим яскравіше вона проявиться у майбутній професійній діяльності.

Відповідно професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури у педагогічному університеті має бути спрямована на створення для студентів можливостей займати не просто активну, а й ініціативну позицію у навчально-виховному процесі, не лише засвоювати матеріал, але й пізнавати світ, вступаючи з ним в активний діалог, самим шукати відповіді на питання, що виникають, і не зупинятися на знайденому як на кінцевій істині. Весь навчально-виховний процес на факультеті фізичного виховання повинен будуватися так, щоб не тільки озброювати студентів глибокими науковими знаннями, необхідними вміннями та навичками, а й розвивати

у них активність і діловитість, і що найважливіше, виховувати здатність творчо мислити і діяти самостійно.

Такий підхід передбачає дотримання низки педагогічних вимог:

- забезпечення співпадання цілей професійної діяльності, самостійної роботи і бажань майбутніх учителів фізичної культури;
- формування рівноправних взаємин між суб'єктами професійної підготовки на основі співробітництва;
- досягнення у студентів постійного відчуття вільного вибору траєкторії власного розвитку;
- стимулювання у педагогічному процесі самостійної продуктивної діяльності, у якій студент сам здобуває знання, вміння і навички, спостерігає, досліджує, аналізує, вільно висловлює власні думки, робить висновки;
- використання у навчально-виховному процесі системи педагогічних завдань реальної практики адекватних можливостям студентів.

Реалізація вказаних вимог обумовлює зростання виховної ролі вчителя фізичної культури, від якого значною мірою залежить фізичне і духовне становлення наступних поколінь. Альтернативою уявлення про вчителя фізичної культури як фахівця з формування рухових умінь та розвитку фізичних якостей має стати нове бачення — як особистості з розвивальними соціокультурними й гуманними настановами, яка спроможна забезпечити перетворення процесу фізичного виховання в самовиховання і самоосвіту.

На рис. 3.1. схематично представлена модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор.

Організація самостійної роботи студентів у системі професійної підготовки фахівців підпорядкована певним закономірностям. Дослідження даних закономірностей у працях Н.І.Гелашвілі [15], В.А.Козакова [29], І.Л.Наумченка [51] та інших науковців показали, що основними серед них є:

- психолого-педагогічна обґрунтованість самостійної роботи, що передбачає внутрішнє прагнення, морально-вольову готовність і бажання студентів виконувати її самостійно, без зовнішнього спонукання;
- виховуючий характер самостійної роботи, під час якої формуються науковий світогляд, якості соціально активної, всебічно розвиненої особистості;
- взаємозв'язок самостійної роботи з іншими формами навчання, єдність знань і діяльності як головного засобу пізнання.

Означені закономірності реалізуються і розкриваються в конкретних принципах організації самостійної роботи, які визначають вимоги до змісту, характеру цієї діяльності та виступають її регуляторами: науковості; свідомості й активності; систематичності, послідовності й наступності; доступності й індивідуалізації; міцності і прогресування; зв'язку теорії з практикою.

Принцип науковості вимагає, щоб у процесі самостійної роботи студенти оволодівали не тільки системою знань, умінь, навичок, але й методами наукового пізнання. Без глибокого засвоєння знань, які відповідають сучасному розвитку науки неможливо сформувати науковий світогляд, оволодіти вміннями та навичками професійної діяльності.

Принцип свідомості й активності самостійної роботи передбачає орієнтацію студентів на глибоке розуміння та осмислення змісту

навчального матеріалу, яке можливе тільки за умови активності особистості. Активність — це насамперед прояв інтересу студентів до того, що вони вивчають, їх творча участь у процесі здобуття і осмислення знань. Активність і свідомість засвоєння навчального матеріалу вимагають належного рівня творчого мислення, проблемно-дослідницького підходу до навчання.

Реалізація принципів систематичності, послідовності й наступності виступає важливою умовою організації самостійної роботи, дотримання якої сприяє глибокому і міцному засвоєнню знань, ефективному формуванню вмінь і навичок. Самостійна робота є логічною чіткою системою пізнавально-практичної діяльності студентів, що передбачає цілеспрямованість і безперервність самостійних занять від першого до останнього курсів, що і становить сутність цих принципів.

Принцип доступності й індивідуалізації обумовлює пізнавально-практичну діяльність, що планується. Вона має здійснюватись на основі повної відповідності до складності навчального матеріалу та рівня підготовленості кожного студента. Врахування індивідуальних особливостей, досвіду, досягнень студентів забезпечує ефективність самостійної роботи, її відповідність можливостям виконання та бюджету часу.

Принцип міцності й прогресування вимагає, щоб процес накопичення нових знань, умінь, навичок відбувався за умови якісного засвоєння раніше набутих. Це потребує осмисленого сприйняття навчального матеріалу, його повторення та закріплення в процесі самостійної роботи як у ВНЗ, так і поза ним і водночас — постійного підвищення вимог до студентів.

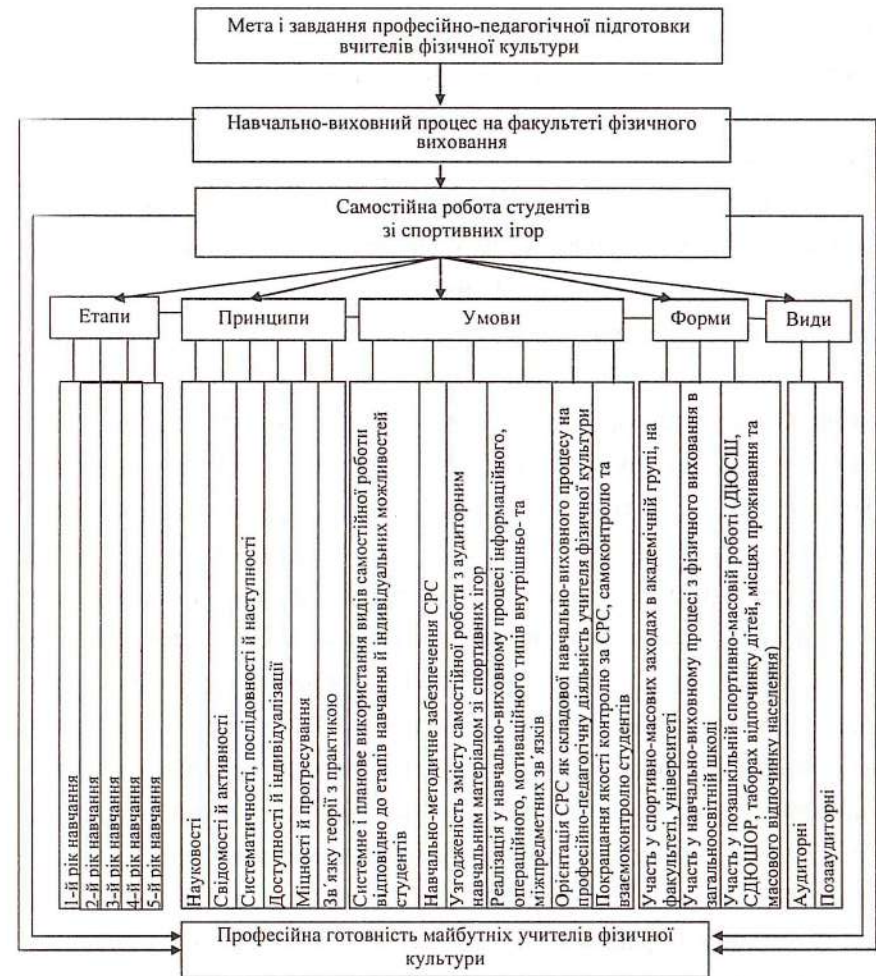

Рис. 3.1. Модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор

Принцип зв'язку теорії з практикою у самостійній роботі слугує для поглибленого розуміння студентами матеріалу, що вивчається,

застосування та перевірки істинності засвоєних знань на практиці. Теоретичні дослідження є необхідною основою вдосконалення самостійної практичної діяльності студентів, а практичний досвід у свою чергу створює умови для доступного й міцного засвоєння теорії.

Усі принципи взаємообумовлені і реалізуються в тісному взаємозв'язку, оскільки кожен із них є вихідним положенням для управління однією або декількома сторонами самостійної роботи. Це забезпечує правильне розуміння студентами процесу самостійної роботи як послідовного оволодіння ними системою знань і практичних умінь, під час якого формуються якості всебічно розвиненої особистості фахівця. Знання принципів та їх практична реалізація сприяють ефективності професійної підготовки і є віддзеркаленням гуманізації навчання.

Сучасний стан розвитку педагогіки вищої школи характеризується пошуком нових шляхів співпраці викладачів і студентів, у ході якої відбувається становлення останніх, як ініціативних, самостійних й творчих особистостей. У навчально-виховному процесі суттєво змінюється роль і місце студента, видозмінюються функції управління цим процесом з боку викладача. Сьогодення вимагає від студента самостійного здобуття знань. А завдання викладача — сприяти цьому.

Традиційна практика, за якою студент був об'єктом навчання у ВНЗ, передбачала передачу йому готових «рецептів» розв'язання педагогічних завдань. У студента не було потреби в самостійності, творчому підході до вирішення тих чи інших завдань. Питання управління діяльністю пов'язувалося головним чином з роллю викладача, в руках якого знаходилися організація навчання, корекція дій студентів, доведення діяльності до кінцевого результату. За та-

ких умов у студента не було можливості досягнути належного рівня професіоналізму і разом з тим стати активною, творчою особистістю.

Нинішня методична ситуація викладання спортивних ігор має взяти за наріжний камінь теорію засвоєння, а не тільки теорію навчання, орієнтуватися на студента як на суб'єкта навчального процесу. Самостійність же суб'єкта передбачає активне і свідоме управління своєю діяльністю: планування, організацію, постановку навчальних завдань, контроль і оцінку отриманих результатів. Досягнення подібного стану вимагає перш за все розробки таких навчально-методичних матеріалів і прийомів роботи зі студентами, які б сприяли цьому, допомагали формувати у них навички самоосвіти.

Визначальним документом, який регламентує діяльність викладачів і студентів є навчальна програма з «Теорії і методики спортивних ігор» [83]. Чинна програма більше зорієнтована на викладачів, а студентів у кращому випадку знайомлять зі змістом і вимогами цього документа. Сучасна програма зі спортивних ігор повинна бути складовою і невід'ємною частиною навчально-методичного комплексу дисципліни, що допомагає студентам організувати й управляти своєю навчальною діяльністю. Студент, який виступає суб'єктом діяльності у навчально-виховному процесі, має здійснювати від початку і до завершення його самоорганізацію, саморегуляцію. Навчальна діяльність студента таким чином стає не тільки керованою, але й самокерованою системою.

Діяльність викладача багато в чому є прогностичною: він формує мету і завдання навчання, зміст, методи і прийоми роботи, програмує кінцевий результат. Студенти ж у своїй більшості не уявляють всього цього. Тому виникає необхідність навчити студентів самостійно ставити мету, визначати завдання, обирати способи їх досягнення, складати плани і програми, здійснювати самоконтроль,

тобто свідомо спрямовувати та регулювати свою діяльність. І це дуже важливо, оскільки особистісно-діяльнісний підхід у професійній підготовці сприяє активності студентів, створює умови для того, щоб той, хто навчає і кого навчають, були повноправними співучасниками цього процесу. Ця нова для студента роль — роль співучасника — вимагає від нього знання таких сторін навчально-виховного процесу, які раніше не потрапляли в поле його уваги, але є важливими для його професійного становлення. Ось чому поруч з навчальною програмою зі спортивних ігор потребує розробки і методична програма для самостійної роботи студентів, яка допомагатиме їм виконувати певні педагогічні функції.

Визначаючи зміст самостійної діяльності студентів з дисципліни така програма повинна містити інформацію трьох типів:

- загальнотеоретичну: відомості з історії, теорії і методики спортивних ігор, організації та змісту професійно-педагогічної діяльності фахівця фізичної культури і спорту, терміни й поняття, що використовуються в спортивних іграх, вимоги до діяльності студентів, оформлення навчальних і наукових праць;
- спеціальну: психолого-педагогічну характеристику техніки і тактики спортивних ігор, педагогічні умови навчання ігровим прийомам, загальнорозвивальні, підготовчі, підвідні, спеціальні вправи, рухливі ігри, естафети;
- методичну: різного роду інструкції щодо виконання завдань, запобігання та усунення помилок, взаємо- і самоконтролю студентів.

Методична програма самостійної роботи має супроводжуватися необхідними рекомендаціями, що включають такі відомості:

- контингент студентів, на яких розрахована програма: рік навчання, характеристика вихідного рівня підготовленості;
- завдання самостійної роботи: чого повинен навчитися студент і з використанням якого матеріалу за результатами виконаної роботи;
- час, необхідний для виконання самостійної роботи;
- характеристики програми самостійної роботи за ознаками:
  - залучення студентів (колективна, групова, індивідуальна);
  - мета (оволодіння технікою, тактикою спортивної гри, проведення уроку фізичної культури, секційного, навчально-тренувального заняття, реалізація ігрових програм у межах режиму шкільного дня, організація і проведення змагань, безпосередня участь у змаганнях, оцінка якості навчально-виховного процесу, написання курсових і дипломних робіт);
  - етап навчання (ознайомлення, засвоєння, закріплення);
  - використання навчально-матеріальної бази (літературні та інші інформаційні джерела, ігрові майданчики, інвентар, обладнання тощо).

Ефективність самостійної роботи студентів залежить від комплексного проектування її змісту, впровадження сучасних освітніх технологій, забезпечення науковою, навчально-методичною, довідковою літературою, сучасною електронною технікою. Водночас, належна організація СРС передбачає комп'ютеризацію навчання, використання технічних засобів, тренажерів, нестандартного обладнання, фільмів, аудіо та відео апаратури. Зокрема використання комп'ютерної техніки дає можливість як для отримання нової інформації через Internet, електронну пошту, так і для створення банку даних на кожного студента. Банк зберігає програми, зміст видів СРС

зі спортивних ігор, отримані завдання студентом, їх оцінку і разом з тим забезпечує належний педагогічний контроль за навчально-виховним процесом, видачу термінової інформації та її об'єктивність. Використання тренажерів, нестандартного обладнання, технічних засобів сприяє розвитку основних і спеціальних фізичних якостей, засвоєнню та вдосконаленню рухових дій, дозволяє отримувати інформацію щодо рівня спортивно-технічної підготовленості студентів.

Таким чином, навчально-методичне забезпечення СРС є однією з педагогічних умов удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури. При цьому педагогічні умови розглядаються не тільки як результат спільних дій учасників навчально-виховного процесу для досягнення цілей і завдань професійної підготовки, а й як чинники, що впливають на її ефективність.

Проблема формування у студентів навчальної самостійності в процесі вивчення спортивних ігор містить два аспекти її розв'язання. Перший аспект пов'язується з необхідністю розвивати самостійність студентів у пізнавальній діяльності, навчити їх самостійно формувати власний світогляд, оволодівати знаннями, вміннями, навичками. Другий — навчити застосовувати наявні знання у навчанні та практичній діяльності з метою формування педагогічних умінь і педагогічної техніки вчителя фізичної культури. Оволодіння студентами системою вмінь і навичок навчальної праці потребує приведення у відповідність практики навчання з вимогами професіограми випускника факультету фізичного виховання. Реалізації цього завдання сприяє оптимальне збалансування змісту аудиторного і позааудиторного навчання студентів з дисципліни та часу, відведеного на його засвоєння.

Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в процесі вивчення спортивних ігор має два взаємозалежні навчальні блоки: аудиторну роботу та самостійну роботу студентів (рис. 3.2.). Перший блок детально представлений у навчальній програмі «Теорія і методика спортивних ігор». Другий блок — це самостійна робота студентів зі спортивних ігор, що включає аудиторну СРС, яка здійснюється під час обов'язкових навчальних занять, і позааудиторну СРС.

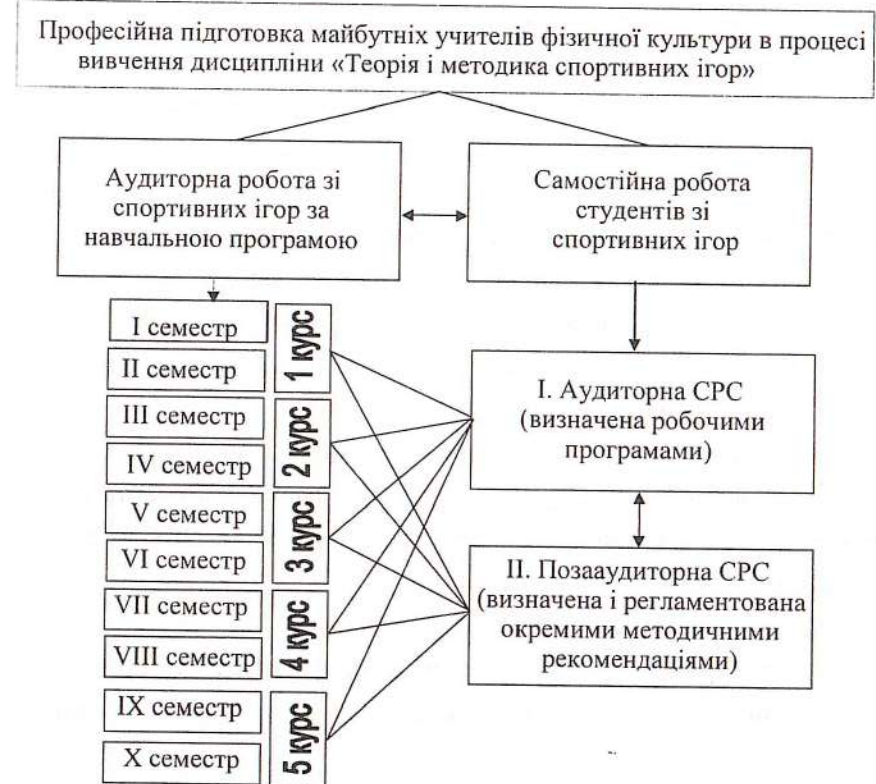

Рис. 3.2. Шляхи професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в процесі вивчення спортивних ігор

Самостійна робота в аудиторії (спортзалі, на спортивному майданчику, стадіоні) підпорядкована основним завданням аудиторного заняття. Рівень готовності студента до аудиторного заняття залежить не тільки від рівня його свідомості, але і від того, як він навчений самостійній роботі, наскільки ефективно керує нею викладач. Ще складнішою й важчою у цьому взаємопов'язаному і взаємообумовленому процесі пізнання виступає позааудиторна самостійна робота, яка потребує зміщення акцентів з виконання завдань, запропонованих студентам додому для підготовки до наступного заняття чи довготривалого завдання в аудиторії, бібліотеці, на спортивному майданчику університету, загальноосвітньої школи, ДЮСШ на самостійну проблемно-пошукову і процедурно-операційну сторони навчання.

Такий підхід до професійної підготовки вимагає узгодженості змісту самостійної роботи з аудиторним навчальним матеріалом зі спортивних ігор, що забезпечує всебічність, послідовність, наступність вивчення даної дисципліни і виступає важливою педагогічною умовою ефективного становлення професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури.

У процесі проходження курсу спортивних ігор, зокрема реалізації його завдань у позааудиторний час, студенти набувають таких «базових» знань і умінь, як: пізнавальні, практичні, організаційно-управлінські, контрольні-оцінні.

Групу пізнавальних складають уміння:

- працювати з літературними та іншими джерелами інформації і на цій основі самостійно набувати й поглиблювати знання;
- проводити педагогічні спостереження за навчально-виховним процесом, аналізувати його зміст і структуру,

оцінювати діяльність вчителя та учнів, формулювати відповідні висновки;

- самостійно моделювати і будувати навчально-виховний процес на матеріалі спортивних ігор з урахуванням або забезпеченням умов, необхідних для його реалізації;
- проводити експеримент у процесі вивчення спортивних ігор і за його результатами набувати нових знань та умінь.

До практичних відносяться уміння:

- виконувати й аналізувати технічні елементи, тактичні дії;
- самостійно готувати і реалізовувати ігрову програму відповідно до конкретних педагогічних завдань та умов, у яких відбувається навчально-виховний процес;
- підбирати та демонструвати загальнорозвивальні, підготовчі, підвідні і спеціальні вправи, що використовуються для оволодіння технікою і тактикою спортивних ігор;
- проводити предметний ігровий і комплексний уроки фізичної культури з елементами спортивних ігор в умовах академічної групи, класу загальноосвітньої школи та інших навчальних закладів;
- проводити навчально-тренувальні заняття з баскетболу, волейболу, гандболу, футболу у спортивній секції в ЗОШ, навчальній групі ДЮСШ, СДЮШОР, інших ланках системи фізичного виховання і спорту.

До групи організаційно-управлінських належать уміння:

- володіти культурою мовлення, свистком і жестикуляцією для подачі команд та розпоряджень, термінологією, що прийнята в спортивних іграх;

- обирати місце для показу, пояснення та проведення вправ і керівництва грою, розташовувати учнів під час реалізації навчального матеріалу;
- поділяти клас, академічну групу на команди, підгрупи, трійки, пари відповідно до завдань заняття, контингенту учнів та умов, у яких відбувається навчально-виховний процес;
- комплектувати команди для участі у змаганнях зі спортивних ігор, управляти спортивним колективом під час змагань для різних категорій населення;
- організовувати і проводити змагання зі спортивних ігор: формувати інформаційно-рекламний простір, розробляти та оформляти необхідну документацію; готувати місце проведення змагань, інвентар, обладнання; виконувати функціональні обов'язки члена суддівської бригади.
- організовувати і проводити масові спортивні й фізкультурно-оздоровчі заходи на матеріалі спортивних ігор.

Групу контрольних оцінних складають уміння:

- виявляти помилки при виконанні технічних прийомів, тактичних дій учнями, знаходити засоби і методи їх запобігання та усунення;
- аналізувати будь-який ігровий прийом, тактичну дію за такими аспектами: огляд-опис техніки, тактики; методика навчання; планування проходження його на уроках фізичної культури, у шкільній секції, відділенні спортивних ігор ДЮСШ, СДЮШОР; методика суддівства;
- проводити психолого-педагогічний аналіз та самоаналіз уроку фізичної культури, секційного й навчально-тренувального заняття зі спортивних ігор;

- визначати, розподіляти та регулювати фізичні навантаження на конкретному занятті і в процесі спортивної підготовки;
- оцінювати техніко-тактичні дії окремих гравців та команди у тренувальній і змагальній діяльності.

На самостійну роботу покладені завдання формувати вміння інтегративної і спеціальної якості, загальнометодичного та окремометодичного характеру, які виступають «базовими» у процесі професійно-педагогічного становлення вчителів фізичної культури. Оволодіння цими вміннями відбувається у таких основних формах самостійної роботи студентів зі спортивних ігор, що реалізуються у позааудиторний час:

1. Участь у спортивно-масових заходах в академічній групі, на факультеті, університеті.
2. Участь у навчально-виховному процесі з фізичного виховання в загальноосвітній школі.
3. Участь у позашкільній спортивно-масовій роботі (ДЮСШ, СДЮШОР, таборах відпочинку дітей, місцях проживання та масового відпочинку населення тощо).

Ефективність СРС у процесі професійної підготовки підвищується, якщо вона систематизується за видами та визначається смисловими навантаженнями кожного із них. Види СРС повинні відповідати змісту професійної діяльності вчителя фізичної культури, а їх систематизація — логіці навчально-виховного процесу на факультеті фізичного виховання. У рамках зазначених форм самостійної роботи студентів зі спортивних ігор можна виділити такі її аудиторні види:

1. Засвоєння технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій у спортивних іграх.

2. Організація, управління групою, вибір місця студентом-стажистом, подача команд і розпоряджень.

3. Проведення окремих частин та уроку фізичної культури в цілому, навчально-тренувального заняття.

4. Організація команд у групі, суддівство спортивних ігор, ведення протоколу змагань.

Позааудиторна самостійна робота студентів включає такі види:

1. Виконання домашніх завдань.

2. Науково-дослідна робота студентів (НДРС).

3. Удосконалення технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій у спортивних іграх.

4. Розробка документів планування фізичного виховання та спортивної підготовки.

5. Безпосередня участь у змаганнях з ігрових видів спорту.

6. Обслуговування змагань з ігрових видів спорту в якості організатора, судді.

7. Робота в літньому таборі відпочинку дітей.

8. Педагогічна практика в школі.

9. Робота зі спортивною секцією в ЗОШ.

10. Стажування в ДЮСШ, СДЮШОР.

11. Індивідуальні навчально-дослідні завдання зі спортивних ігор (ІНДЗ).

У таблиці 3.1 представлені види самостійної роботи студентів зі спортивних ігор та їх використання у навчальних семестрах. Такий порядок сприяє:

- систематичності та послідовності реалізації видів СРС;
- їх узгодженості з аудиторним навчальним матеріалом зі спортивних ігор;

— реалізації видів СРС у комплексі з вивченням інших дисциплін навчального плану;

— взаємозв'язку та наступності всіх видів як аудиторної, так і позааудиторної СРС;

— урахуванню індивідуальних та групових особливостей студентів, їх інтересів, досягнень тощо.

Відокремлення, протиставлення або ігнорування окремих видів СРС перешкоджає якісній професійній підготовці. Найвні види СРС не дублюють, а органічно доповнюють і впливають один на одного. Наприклад, такий вид позааудиторної самостійної роботи, як «удосконалення технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій у спортивних іграх» є продовженням аудиторного виду СРС — «засвоєння технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій у спортивних іграх».

Таблиця 3.1

Види самостійної роботи студентів зі спортивних ігор у процесі їх професійної підготовки

№ з/п	Види самостійної роботи студентів зі спортивних ігор	Переважне використання видів СРС у навчальних семестрах										Компоненти професійної підготовки, що найкраще формуються під час реалізації конкретного виду СРС
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Аудиторна СРС												
1.	Засвоєння технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій у спортивних іграх	+	+	+	+	+	+					Руховий, гностичний, комунікативний
2.	Організація, управління групою, вибір місця студентом-стажистом, подача команд і розпоряджень	+	+	+	+	+						Організаційний, комунікативний

готовки, у якій самостійна робота в комплексі з іншими формами навчальної діяльності забезпечує успішне оволодіння обраною професією.

Для встановлення взаємозв'язків між аудиторною і позааудиторною самостійною роботою студентів та у середині кожної із них (взаємозв'язків у навчальному блоці), між аудиторною роботою і самостійною роботою студентів (взаємозв'язків між навчальними блоками), у міжпредметних зв'язках використовуються загальні закономірності дії механізму інтеграції, узагальнення знань та умінь. Основою для внутрішньо- й міжпредметної інтеграції може бути загальна, інваріантна частина професійно-педагогічних знань та умінь, що приведена у відповідну систему і підлягає позитивному переносу з одного розділу або предмета в інший. При цьому зв'язки встановлюються прямі та зворотні. Зокрема, знання, вміння, навички, якості та особливості особистості, які формуються під час аудиторної самостійної роботи студентів, отримують свій подальший розвиток у позааудиторній СРС, і навпаки. У такому випадку студенти приходять на заняття озброєні знаннями, вміннями, навичками з вищим потенціалом творчої енергії. Аналогічні операції здійснюються у всіх вищеназваних зв'язках, що й складає своєрідний фундамент у формуванні основ професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури. Цілісність цього процесу вимагає реалізації трьох типів взаємозв'язків: інформаційного, операційного і мотиваційного.

Інформаційний тип зв'язків передбачає всі види і форми знань: від відчуттів, сприйняття, уявлень до понять, гіпотез, теорій.

Операційний тип включає способи діяльності, які здійснюються на основі сформованих умінь і навичок.

Складовими мотиваційного типу зв'язків є потреби, мотиви, ціннісні орієнтації, спрямованість особистості, інтереси, ідеали тощо.

Кожен із цих типів зв'язків відіграє свою роль у системі інтегративних відносин. Функція зв'язків інформаційного типу полягає у забезпеченні міри використання ресурсних можливостей всіх типів зв'язків для досягнення цільового результату — належного рівня професійної підготовки. Операційний тип зв'язків визначає взаємовідносини всіх типів зв'язків і впорядковує їх у процесі діяльності. Функцією зв'язків мотиваційного типу є активізація прояву інших типів зв'язків, вибір обмежень, критеріїв оцінювання результатів. Таким чином, реалізація названих типів зв'язків у навчально-виховному процесі є важливою умовою удосконалення професійно-педагогічної підготовки.

Навчання самостійній роботі — це педагогічна проблема, яка може бути успішно розв'язана лише в результаті певних спільних дій викладача і студентів. Тому однією з головних умов управління самостійною роботою є цільова настанова: студенти повинні працювати свідомо, розуміти мету і необхідність такої роботи. Самостійна робота як складова навчально-виховного процесу має бути зорієнтована на діяльність вчителя фізичної культури. Студенти повинні знати для чого виконується робота, які знання та уміння потрібно розвивати, де і для чого вони знадобляться. Чітке формулювання кінцевого результату, що проектується (підготовка висококваліфікованого фахівця), по-перше, мотивує самостійну роботу і, по-друге, певною мірою індивідуалізує цей процес. Таким чином, цільова настанова визначає успішність всіх подальших етапів самостійної роботи і є першим елементом управління нею.

Необхідною умовою управління самостійною роботою є алгоритм, за яким важливий не тільки результат, але і шляхи його досяг-

нення. Впевненість у досягненні очікуваного результату є стимулом для продовження самостійної діяльності. Ось чому невід'ємною ланкою у самостійному навчанні є самоконтроль, взаємоконтроль, що вимагають формування у студентів відповідних умінь та навичок. Дії самоконтролю передбачають самооцінку і самокорекцію, які виконують важливу функцію у становленні фахівця. Самооцінка включає виділення власних знань, умінь, навичок та зіставлення їх з вимогами, що ставляться до студента як майбутнього вчителя фізичної культури. На цій основі студент самостійно коректує подальшу власну діяльність.

У таблиці 3.1 показано, які з компонентів структури професійної підготовки вчителя найкраще формуються під час реалізації конкретного виду самостійної роботи. Урахування проєкції кожного виду СРС на майбутню професійну діяльність приведе до бажаного результату — становлення висококваліфікованого фахівця.

Серед компонентів структури професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, які формуються в процесі вивчення спортивних ігор, доцільно виділити такі: *дослідницький, гностичний, комунікативний, організаційний, конструктивний, руховий*.

Дослідницький компонент включає роботу з літературними та іншими джерелами інформації; оформлення наукових праць; використання методів педагогічних досліджень; вивчення фізичного стану учнів, студентів; педагогічне спостереження; корекцію планування; самоосвіту і самовиховання; комплексний контроль процесів фізичного виховання та спортивної підготовки.

Гностичний компонент містить знання психології своїх вихованців; аналіз поведінки та підготовленості кожного учня; націлювання учнів на серйозне ставлення до навчання; орієнтацію на акти-

вну участь у суспільному житті; аналіз своєї власної педагогічної діяльності; уміння перебудувати свою діяльність відповідно до конкретної педагогічної ситуації.

Комунікативний компонент передбачає оволодіння увагою учнів; уміння правильно розподіляти увагу між учнями; встановлення гарних стосунків з учнями і педагогічним колективом; взаємодію з фізкультурними, спортивними та іншими зацікавленими організаціями; взаємодію з громадсько-політичними організаціями, рухами; уміння співпрацювати з батьками учнів; пошук наставників, меценатів, спонсорів.

Організація власної діяльності та поведінки; реалізація накреслених планів; управління діяльністю учнів; організація роботи й поведінки учнів на уроці фізичної культури, навчально-тренувальному занятті та поза ними; керівництво індивідуальним, колективним навчанням і працею; навчально-матеріальне забезпечення місць занять спортивними іграми складають *організаційний компонент*.

До *конструктивного компонента* можна віднести участь у розробці власних індивідуальних планів тренувань, навчальних програм з курсу підвищення спортивної майстерності та спортивних ігор; визначення завдань фізичного виховання і спортивної підготовки; проєктування діяльності для різних форм фізичного виховання; врахування можливостей та інтересів учнів; передбачення результатів своєї роботи, можливих труднощів, помилок при їх досягненні; уміння підбирати та компонувати навчальний матеріал; розробляти навчальні програми.

Навчальна програма курсу «Теорія і методика спортивних ігор» передбачає обов'язкове вивчення таких спортивних ігор, як: баскетбол, волейбол, гандбол, футбол — тобто тих, які є опорними у сучасній комплексній програмі фізичного виховання учнів загальноос-

вітньої школи, інших навчальних закладів і використовуються у різних ланках системи фізичного виховання та спорту. Відповідно *руховий компонент* професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури вимагає належного оволодіння з розділу:

«Баскетбол»:

- Технічними прийомами нападу: стійками та переміщеннями гравця без м'яча і з м'ячем; різновидами ловіння і передач м'яча однією та двома руками; способами ведення м'яча та комплексом обманних рухів; кидками у кошик різними способами з місця, в русі й у стрибку.
- Технічними прийомами захисту: стійками і переміщеннями гравця; вибиванням, вириванням та перехопленням м'яча; накриванням й вибиванням м'яча під час кидка.
- Тактикою нападу: індивідуальними діями — гравця без м'яча і з м'ячем залежно від конкретної ситуації; груповими діями — способами взаємодії двох і трьох гравців у комбінаціях «заслон», «наведення», «пересічення», «трикутник», «трійка», «мала вісімка» та ін.; командними діями — розміщенням та функціональними обов'язками гравців при швидкому прориві і позиційному нападі.
- Тактикою захисту: індивідуальними діями — проти гравця без м'яча і з м'ячем залежно від конкретної ситуації; груповими діями — способами взаємодії двох і трьох захисників при виконанні «переключення», підстраховки, у боротьбі за м'яч під щитом, у груповому відборі м'яча, під час чисельної нерівності та ін.; командними діями — розміщенням та функціональними обов'язками гравців при особистому, зонному, змішаному захисті.

«Волейбол»:

- Технічними прийомами нападу: стійками та переміщеннями гравця; передачами м'яча зверху і знизу різними способами; нижньою і верхньою подачею м'яча з різною траєкторією його польоту: з опорного положення та в стрибку; різновидами прямих і бокових нападаючих ударів.
- Технічними прийомами захисту: стійками та переміщеннями гравця; різновидами прийому м'яча двома та однією рукою в опорному положенні й у падінні; одиночним і груповим блокуванням.
- Тактикою нападу: індивідуальними діями — вибором місця гравцем, тактикою подач, передач і нападаючих ударів; груповими діями — способами взаємодії гравців однієї лінії та між лініями у комбінаціях «хрест», «хвиля», «ешелон» та ін.; командними діями — веденням нападу без зміни і зі зміною місць гравцями передньої лінії, з виходом гравця задньої лінії, дограванням після блокування.
- Тактикою захисту: індивідуальними діями — вибором місця і діями гравця під час прийому подач, нападаючих ударів, одиночного блокування, самостраховки та підстраховки партнерів; груповими діями — взаємодією гравців блоку між собою та з іншими захисниками; командними діями — розміщенням та функціональними обов'язками гравців під час прийому подач, блокування нападаючих ударів при системі гри «кутом уперед», «кутом назад», «у лінію».

«Гандбол»:

- Технікою нападу польового гравця: стійками і переміщеннями гравця без м'яча та з м'ячем; різновидами ловіння м'яча двома й однією рукою; передачами м'яча різними способами з місця, з розбігу, з опорного положення й у

стрибку; способами веденням м'яча та комплексом обманних рухів; різновидами кидків м'яча у ворота з опорного положення, в стрибку й у падінні.

- Технікою захисту польового гравця: стійками та переміщеннями гравця; відбором, вибиванням й перехопленням м'яча; різновидами блокування м'яча і гравця.
- Технікою гри воротаря у захисті та нападі: стійками і переміщеннями воротаря; різновидами відбивання м'яча тулубом, однією і двома руками й ногами; ловінням і передачами м'яча різними способами; обманними рухами.
- Тактикою нападу: індивідуальними діями — гравця без м'яча і з м'ячем залежно від конкретної ситуації; груповими діями — способами взаємодії двох і трьох гравців під час переміщень, передач м'яча, у комбінаціях «заслон», «наведення», при чисельній нерівності гравців та ін.; командними діями — розміщенням та функціональними обов'язками гравців при стрімкому і позиційному нападі.
- Тактикою захисту: індивідуальними діями — проти гравця без м'яча і з м'ячем залежно від конкретної ситуації; груповими діями — способами взаємодії двох і трьох захисників при підстраховці, «переключенні», у груповому блокуванні й відборі м'яча, під час чисельної нерівності та ін.; командними діями — розміщенням та функціональними обов'язками гравців при особистому, зонному, змішаному захисті.
- Тактикою гри воротаря: індивідуальними діями — вибором місця залежно від конкретної ситуації; обманними рухами; груповими і командними діями — способами взаємодії з партнерами у захисті і в нападі.

«Футбол»:

- Технікою нападу польового гравця: стійками і переміщеннями гравця без м'яча та з м'ячем; різновидами ударів по м'ячу ногою і головою з місця, з розбігу, в русі, у стрибку; способами зупинки м'яча ногою, грудьми й головою; різновидами ведення м'яча і комплексом обманних рухів; укиданням м'яча.
- Технікою захисту польового гравця: стійками та переміщеннями гравця; перехопленням м'яча і способами його відбору.
- Технікою гри воротаря у захисті та нападі: стійками і переміщеннями воротаря; різновидами ловіння, відбивання й переведення м'яча однією і двома руками на місці, в русі, у стрибку: з падінням та без; способами кидків м'яча.
- Тактикою нападу: індивідуальними діями — гравця без м'яча та з м'ячем залежно від конкретної ситуації; груповими діями — способами взаємодії двох і більше гравців у стандартних положеннях та ігрових епізодах: у комбінаціях «стінка», «схрещування», «пропускання м'яча» й ін.; командними діями — розміщенням та функціональними обов'язками гравців при швидкому і позиційному нападі.
- Тактикою захисту: індивідуальними діями — проти гравця без м'яча і з м'ячем залежно від конкретної ситуації; груповими діями — способами взаємодії двох і більше гравців під час підстраховки, «переключення», колективного відбору м'яча, створення штучного положення «поза грою», шиккування «стінки», при чисельній нерівності гравців та ін.; командними діями — розміщенням та функціональними

ми обов'язками гравців при особистому, зонному, комбінованому захисті.

- Тактикою гри воротаря: індивідуальними діями — вибором місця залежно від конкретної ситуації; діями на лінії воріт і на виходах; груповими і командними діями — способами взаємодії з партнерами у захисті та під час організації атак.

Таким чином, модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор відображає мету, завдання, етапи, принципи, умови, зміст цього процесу і його результат — професійну готовність студентів до майбутньої педагогічної діяльності. Пропонована модель повною мірою зорієнтована на особистість студента, створює умови для реалізації його внутрішнього потенціалу, самовираження, задоволення пізнавальних потреб, розвитку гнучкості та оригінальності мислення, готує до подальшої самоосвіти. Вона спрямована на оновлення навчально-виховного процесу і передбачає підготовку висококваліфікованих фахівців, які спроможні аналізувати, узагальнювати, вдосконалювати педагогічний досвід, уміють самостійно поповнювати свої знання, підвищувати педагогічну майстерність, ставитися до роботи творчо, по-новаторськи. Стимулюючи ініціативу майбутнього вчителя, реалізація представленої моделі забезпечуватиме креативне, повне і глибоке засвоєння знань, формування загальноосвітніх й професійних умінь та навичок, розвиток тих якостей особистості педагога, які є запорукою його професійного успіху.

3.2. Види самостійної роботи студентів факультетів фізичного виховання зі спортивних ігор та їх практична реалізація

3.2.1. Аудиторна самостійна робота студентів зі спортивних ігор

1. Засвоєння технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій у спортивних іграх

Цей вид самостійної роботи студентів обумовлений тим, що на факультет фізичного виховання вступають колишні випускники шкіл з різною спортивно-технічною підготовленістю: від вихованців ДЮСШ до тих, хто певну спортивну гру не опанував у школі, в якій навчався. Переважно невисока технічна й тактична підготовка і в тих студентів, які вчаться на платній формі. Ці обставини вимагають приділяти вказаному контингенту більше уваги, закріплювати за слабкими студентами краще підготовлених для того, щоб становлення того чи іншого ігрового прийому у невстигаючих було під пильним контролем, тобто в умовах академічного заняття або індивідуальної роботи, де викладач може особисто проконтролювати якість виконання вправи, внести певні корективи. Тут є можливість детально пояснити причини, що викликають помилку, визначити шляхи її усунення, з'ясувати особливості виконання конкретного ігрового прийому, нагадати про техніку і тактику гри. Як кращі, так і невстигаючі в силу різних обставин студенти знайомляться з технологією навчання вправи, яку опановують. Вони вперше усвідомлюють методику навчання, шукають шляхи подолання помилок і труднощів, а отже засвоюють ази професійної діяльності.

Реалізація даного виду самостійної роботи враховує структуру процесу навчання руховим діям. Зокрема, в оволодінні студентами технічними прийомами і тактичними комбінаціями процес пізнання кожної спортивної гри проходить у три етапи:

I етап — створення передумов і ознайомлення з руховими діями;

II етап — засвоєння рухових дій;

III етап — закріплення, вдосконалення та інтеграція рухових дій.

Метою першого етапу є засвоєння технічних прийомів, тактичних дій у загальних рисах, в основному варіанті. Досягнення цієї мети вимагає розв'язання таких завдань:

- створення цілісного уявлення про технічні прийоми, тактичні комбінації на основі відповідних знань;
- визначення рухового досвіду студентів і при необхідності його поповнення;
- забезпечення належного рівня розвитку фізичних якостей, що обумовлюють якісне оволодіння ігровими прийомами;
- виконання ігрових прийомів загалом, тобто формування орієнтовної основи діяльності;
- усунення зайвих рухів, які грубо спотворюють техніку.

Мета другого етапу полягає у деталізованому, відносно досконалomu засвоєнні технічних прийомів, тактичних дій, що передбачає вирішення таких завдань:

- уточнення техніки ігрових прийомів, їх просторових, часових, просторово-часових та динамічних характеристик щодо індивідуальних можливостей студентів;
- поглиблення розуміння закономірностей рухів у технічних прийомах, що вивчаються;
- досягнення правильного виконання ігрових прийомів, підвищення самоконтролю студентів;

— створення передумови варіативного виконання ігрових прийомів.

При цьому завдання всіх етапів конкретизуються і деталізуються відповідно до рівня техніко-тактичної підготовленості студентів з певної спортивної гри та їх індивідуальних можливостей. (Завдання третього етапу є предметом розгляду в характеристиці відповідного позааудиторного виду СРС.)

Успішне вирішення зазначених завдань потребує використання взаємного навчання. Адже навчаючи один одного, студенти краще орієнтуються в техніці вправ, швидше засвоюють їх, а головне — оволодівають методикою навчання вправ, що є однією з цілей професійної підготовки. Водночас, студенти виступають ще і як учасники взаємного контролю та як фактор мотивації взаємної активності, що значно підвищує ефективність їх пізнавальної діяльності.

Залежно від рівня професійної підготовленості студентів, їх спортивної спеціалізації, фізичного розвитку, індивідуальних особливостей вказаний вид самостійної роботи може використовуватися і з метою вдосконалення в ігрових прийомах та тактичних комбінаціях студентів за розсудом останніх, що забезпечуватиме диференційований підхід до професійної підготовки майбутніх учителів. Цей вид СРС зі спортивних ігор дозволяє вирішувати завдання рухового, гностичного, комунікативного характеру професійно-педагогічної підготовки.

2. *Організація, управління групою, вибір місця студентом-стажистом, подача команд і розпоряджень* — один із аспектів педагогічної техніки майбутнього вчителя, його професійного становлення. Це є інструмент спілкування у педагогічній системі «вчитель — учень». Опанування інструментом спілкування передбачено з першого і до останнього дня перебування студента на факультеті.

Складність цього виду СРС полягає не лише в дуже слабкій доувів-ській підготовці студента, а й у певній новизні діяльності: організувати, керувати, навантажувати, контролювати інших, проявляючи при цьому особистісні якості. Тут студент-стажист чітко виступає в ролі суб'єкта навчання.

Даний вид самостійної роботи студентів необхідно використувати вже з перших практичних занять. Підготовчий етап його реалізації передбачає спостереження першокурсниками за діями викладача, фіксування побаченого в зошит, постановку запитань наставнику з того чи іншого питання, що стосується цього виду СРС. Домашніми завданнями для студентів є письмові роботи, пов'язані з подачею стрійових команд, розпоряджень, термінологією, що прийнята в спортивних іграх, умовними позначками тощо. Паралельно має здійснюватися робота щодо покращання культури мовлення, відпрацювання командного голосу, подачі сигналів свистком. Після такої попередньої підготовки студенти проводять підготовчу частину уроку фізичної культури, точніше її організаційний компонент.

Засвоєння студентами елементів техніки керівництва й управління академічною групою, класом здійснюється і при вивченні рухливих ігор, спортивної гімнастики, легкої атлетики, інших спортивно-педагогічних дисциплін, що в міру накопичення практичного досвіду студентами забезпечує позитивний перенос знань, умінь, навичок. Тому дана діяльність вимагає тісної координації дій суб'єктів навчально-виховного процесу в ході вивчення всіх спортивно-педагогічних дисциплін. Така взаємодія дозволить повніше охопити систему завдань, які сприяють розвитку у студентів організаційно-управлінських знань і умінь, а також забезпечують їх актуалізацію, трансформацію й узагальнення.

Зміст роботи щодо цього виду СРС з кожним етапом навчання суттєво розширюється, а вимоги — підвищуються. По-перше, за ра-

хунок термінології: введення нових команд, розпоряджень, появи невідомих вправ і знання їх опису, специфіки чергової гри, що вивчається. По-друге — значно зростають вимоги до техніки безпеки на заняттях, оскільки проведення, зокрема, основної частини уроку пов'язане зі швидкими переміщеннями студентів, м'ячів, установкою, наприклад, волейбольної сітки. На старших курсах цей вид діяльності розширюється і відпрацьовується на значно вищому рівні: на уроках та секційних заняттях у ЗОШ; навчально-тренувальних заняттях у відділеннях зі спортивних ігор ДЮСШ, СДЮШОР; на спортивних змаганнях, де студент виступає у ролі організатора чи судді; у роботі в літньому таборі відпочинку дітей.

Отже, в процесі реалізації даного виду СРС удосконалюється професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури, розв'язуються завдання з формування організаційного, комунікативного компонентів як складових педагогічної майстерності.

3. Проведення окремих частин та уроку фізичної культури в цілому, навчально-тренувального заняття

Цей вид СРС реалізовується на заняттях спортивними іграми під час, навчальної практики, яка моделює навчально-виховний процес у школі. У ролі учнів виступають студенти академічної групи, підготовленість яких набагато краща, ніж в учнів. Проте ця обставина аж ніяк не знижує вимог до підготовки, проведення уроків чи його певних частин. Після отримання від викладача готових навчальних завдань, відповідної консультації, студенти у I-II семестрах проводять підготовчу частину уроку, в III-IV семестрах — переважно основну, у V-VI семестрах — підготовчу й основну. Починаючи з VII семестру, практикується проведення уроку фізичної культури в цілому за власною постановкою навчальних завдань студентами, а з IX семестру — навчально-тренувального заняття. При цьому на ви-

пускних курсах уроки та навчально-тренувальні заняття проводяться на матеріалі баскетболу, волейболу, гандболу, футболу для різного контингенту учнів. Реалізація даного виду СРС зі спортивних ігор схематично представлена на рис. 3.3.

Проведення підготовчої частини уроку фізичної культури — складний і відповідальний етап розвитку самостійної діяльності студентів. Спочатку на семінарському занятті студентам подається теорія питання: підготовча частина, завдання, що покладаються на цю складову уроку, структура підготовчої частини, засоби, методи, наступність у їх застосуванні, методика підбору вправ, організація учнів, матеріально-технічне забезпечення. Студентів ознайомлюють з вимогами до підготовки і проведення фрагмента уроку, надаються взірці у вигляді планів-конспектів. Реалізація підготовчої частини уроку може відбуватися таким чином: студент-стажист заздалегідь отримує навчальне завдання основної частини предметного ігрового уроку для певного класу, що є орієнтиром для самостійного планування матеріалу підготовчої частини. Після підготовки до проведення підготовчої частини уроку, написання фрагмента плану-конспекту студент сам оцінює виконану роботу, потім товариш по групі рецензує її. По закінченні само — і взаємоперевірки викладач дає дозвіл студенту-стажисту на безпосередню реалізацію своєї програми у відведений час практичного заняття в межах 12–15 хвилин. Далі дії студента-стажиста аналізуються і обговорюються: спочатку йому ставляться запитання, потім надається слово для самоаналізу, наступним виступає студент-рецензент, за яким інші студенти групи і наостанку — викладач. Самоаналіз, широке обговорення дій студента-стажиста, його поведінки, взаємостосунків з групою сприяють проникненню майбутнього фахівця у технологію навчально-виховного процесу на вищому рівні пізнання, збагаченню практичним

досвідом. Іншими словами, відбувається складний процес поступового переходу особистості студента із одного внутрішнього стану в інший, більш складний і відповідальний, що являє собою певний етап у формуванні готовності до виконання ним професійних функцій.

СК - самоконтроль

ВК - взаємний контроль студента студентом

КВ - контроль викладачем

Рис. 3.3. Самостійне проведення окремих частин та уроку фізичної культури в цілому, навчально-тренувального заняття

У третьому семестрі студенти продовжують самостійно за завданням викладача проводити підготовчу частину предметного ігрового уроку. Паралельно вони опановують техніку і тактику чергової спортивної гри, готуються до проведення основної частини уроку. Оскільки на заняттях з теорії і методики фізичного виховання питання, що пов'язані з уроком, ще не розглядаються, зокрема вимоги до постановки і формулювання навчальних завдань, то готові завдання уроку для певного класу студенти отримують від викладача. Він же озброює їх знаннями та вміннями щодо реалізації спочатку одного навчального завдання, далі інформує про структуру, зміст, методику проведення всієї основної частини в органічній єдності з

підготовчою частиною уроку. У цьому виді самостійної роботи на даному етапі пред'являються значно вищі вимоги до студентів з точки зору підготовки студента-стажиста до заняття, його методичних і організаційних здібностей.

На IV й V курсах студенти готуються і проводять відповідно уроки фізичної культури та навчально-тренувальні заняття у цілому. Якісно новим для студентів є те, що певна частина урочних форм занять спортивними іграми із стін університету переноситься у загальноосвітню та спортивну школу і реалізовується з учнями. Тут навчальна практика фактично набуває статусу педагогічної. З'являється можливість, щоб студенти, які по чергово готуються і проводять уроки на матеріалі певної спортивної гри, своє перебування в школі доводили до 2–2,5 місяців. Користь тут як для студентів, так і для учнів є очевидною. Діти залюбки зустрічаються зі студентами, які мають можливість приділити кожному максимум уваги, за короткий час багато чого навчити. Студенти, перебуваючи у реальних виробничих умовах, спілкуючись з іншими суб'єктами навчання, відчують себе повною мірою вчителями, тренерами. У будь-якому випадку прихід студентів до школи започатковує новий етап їх професійного становлення.

Цей вид самостійної роботи для студентів є певним етапом, «полігоном» для випробовування власних сил, ефективним засобом професійної підготовки, оскільки дозволяє майбутнім педагогам опанувати технологію навчально-виховного процесу, проявляти і розвивати індивідуальні здібності. Він спонукає студентів до творчої діяльності, стимулює інтерес до навчання та обраної професії, збагачує їх практичний досвід. А це у свою чергу допомагає майбутньому вчителю одночасно відчувати місце і важливість таких складових пе-

дагогічної майстерності, як дослідницького, гностичного, конструктивного, організаційного, комунікативного і рухового.

4. *Організація команд у групі, суддівство спортивних ігор, ведення протоколу змагань* — не тільки розширює діапазон професійних знань і умінь майбутніх учителів, але й забезпечує їх глибоке проникнення в сутність педагогічної діяльності. Викладачі і студенти, аналізуючи техніку й методику навчання будь-якому ігровому прийому, повинні акцентувати увагу на тому, як буде, з точки зору суддівства, розглядатися та чи інша помилка при виконанні вправи у змагальних умовах. Переважно ця робота випускається з поля зору, а надолжувати її самому студенту дуже важко. Знання правил, ази методики суддівства і ведення протоколу конкретної спортивної зустрічі з баскетболу, волейболу, гандболу, футболу студенти набувають під час годин навчальної практики на академічних заняттях з дисципліни на I–III курсах. Тут створюються умови для подальшої самостійної роботи з цього виду діяльності, яка на вищому рівні здійснюється студентами IV і V років навчання.

Організація команд у групі є достатньо важливим кроком у професійній підготовці майбутніх учителів. Адже у вирішенні конкретних навчальних завдань студентів необхідно підібрати спосіб поділу групи на команди, а для керівництва командою безпосередньо у грі — представника-тренера. Цим не тільки збільшується обсяг видів діяльності студентів на заняттях, а й головне — вони цілеспрямовано і послідовно готуються до нових видів учительської праці. Підготовка студентів до ведення протоколу певної спортивної гри розпочинається у II семестрі. Перед цим видом діяльності здійснюється теоретична підготовка, а далі — практична її частина — обслуговування змагань у групі. Особливістю даного виду СРС є те, що студенти, які не займаються ігровими видами спорту, намага-

ються уникнути або по мінімуму справитися із завданням. Достатньо розповсюдженою є теза: ігрові види спорту мають судити ігровики, легку атлетику — легкоатлети, спортивну гімнастику — гімнасти. Аби докорінно виправити ситуацію, що склалася, необхідно керуватися іншою тезою: «Учитель в школі один, а видів спортивної діяльності, з яких проводяться змагання, більше, ніж його студентська спеціалізація».

З перших практичних занять студенти отримують завдання щодо засвоєння правил гри, занотовують положення, розділи, статті. Кожен із них одержує ксерокопію жестикуляції судді в полі, на майданчику з тієї спортивної гри, яку вони опановують. Переконавшись, що студенти з методики суддівства мають відповідні знання, їх починають залучати до практичних дій. Спочатку до оцінки конкретної ситуації, що виникає у протиборстві двох гравців, нападника і захисника, пізніше — в групових і командних взаємодіях, вправах «тримання м'яча», двосторонній грі при домінуючій ролі арбітра-викладача, двосторонній грі із зупинкою її за сигналом викладача для з'ясування і оцінки суддівської ситуації, що склалася. Далі — суддівство спортивної зустрічі за скороченим часом між командами групи.

Організація команд у групі, суддівство ігрових зустрічей, ведення протоколу змагань надають можливість спрямовано формувати організаційний, конструктивний, комунікативний компоненти професійної діяльності вчителя фізичної культури.

3.2.2. Позааудиторна самостійна робота студентів зі спортивних ігор

1. Виконання домашніх завдань

Домашні завдання теоретико-методичного та практичного характеру пов'язуються з розвитком фізичних якостей у студентів, питаннями оволодіння технічними прийомами й тактичними діями у спортивних іграх, зі знаннями про виникнення, розвиток ігрових видів спорту, їх правила та суддівство, планування і місце ігор у фізичному вихованні школярів. Для студентів I курсу пропонуються домашні завдання переважно оперативного характеру. Вони невеликі за обсягом і мають короткотривалий термін виконання. Разом з тим, діапазон домашніх завдань є широким: від завдань закріплення навчального матеріалу, що вивчають студенти, до випереджувального навчання. При цьому враховуються обсяг та інтенсивність фізичних навантажень, правила техніки безпеки, складність ігрових прийомів, якими оволодівають студенти. Поступово, з кожним етапом навчання зміст домашніх завдань збільшується та підвищуються вимоги до якості їх виконання. Сам факт, що зокрема на другому курсі студенти опановують чергову спортивну гру, проводять вже основну частину предметного ігрового уроку, свідчить про зростання складності завдань. Тут значна увага приділяється роботі, в ході якої студенти у методичній послідовності підбирають засоби для вирішення навчального завдання відповідно до етапу навчання, контингенту учнів, умов проведення заняття, визначають обсяг та інтенсивність вправ, характер їх виконання. Пропонуються завдання, розв'язання яких вимагає від студентів передбачення можливих помилок під час виконання ігрових прийомів з конкретної спортивної гри, визначення їх причин і шляхів усунення. Домашнім завданням для студентів є написання рефератів після проведення оглядово-методичних занять

чи з вузлових питань техніки і тактики, правил безпеки на заняттях спортивними іграми. На III курсі домашні завдання ускладнюються, що обумовлено насамперед приходом студентів до школи. На цьому етапі біжучі домашні завдання пов'язуються з виробничою діяльністю. Вони включають підготовку і організацію місць занять, розробку оперативної документації навчально-виховного процесу, доручення з боку вчителя фізичної культури, зустрічі з батьками, спільну роботу з дітьми. На випускних курсах домашні завдання значною мірою підпорядковуються завданням педагогічної практики в ЗОШ і стажування у ДЮСШ, СДЮШОР, усуненню недоліків теоретико-методичного і практичного характеру з тим, щоб кожен студент зміг добре зарекомендувати себе у нових видах самостійної діяльності, безпосередньо на виробництві.

Виконання домашніх завдань вимагає творчого, пошукового підходу, прояву необхідних якостей особистості, оскільки порівняно з аудиторною роботою цей вид СРС спрямовується не тільки на закріплення пройденого матеріалу, але й пов'язується з підготовкою до засвоєння нового матеріалу на наступних заняттях. При цьому важливою умовою ефективності даного виду СРС зі спортивних ігор виступає належний контроль за діяльністю студентів. Свідоме виконання студентами домашніх завдань індивідуального, групового та колективного характеру дозволяє коректувати навчально-виховний процес, рівномірно розподіляти завдання за всіма компонентами структури професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів.

2. Науково-дослідна робота студентів (НДРС)

Важливу роль у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя, який спроможний організувати навчально-виховний процес на високому професійному рівні, брати участь у розробці проблем навчання і виховання відіграє науково-дослідна робота. Адже

високопрофесійна діяльність педагога вимагає належних умінь аналізувати педагогічні явища з метою пізнання їх механізмів, причин і наслідків, узагальнювати й визначати ефективні засоби, методи та форми педагогічного впливу. Тому якісна професійна підготовка потребує вже з перших днів навчання у ВНЗ залучення студентів до наукових пошуків, досліджень, що проводяться на факультеті, до впровадження в практику їх результатів. Студенти повинні оволодіти вміннями працювати з літературними й іншими інформаційними джерелами, проводити педагогічні експерименти, оформляти результати проведених досліджень, готувати доповіді на різноманітні теми, творчо вивчати та аналізувати педагогічний досвід.

Реалізація даного виду самостійної роботи передбачає два аспекти ефективності науково-дослідної роботи студентів: навчальний і науковий. Під навчальною ефективністю прийнято розуміти процес формування знань, умінь, навичок, особистісних та професійних якостей, що набувають студенти в результаті наукової діяльності і які позитивно впливають на їх навчальну працю. Під науковою ефективністю — результативність НДРС, ті нові результати, що отримують студенти, займаючись науковою роботою [6].

Цей вид СРС тісно пов'язаний з аналогічною діяльністю з інших дисциплін і обумовлений поетапним проведенням наукових досліджень, на кожному з яких студенти оволодівають відповідними вміннями. Спочатку ця робота носить навчально-дослідницький характер. Це необхідний етап, що передує переходу на вищий рівень дослідницької діяльності на наступних курсах. Сьогодні важко уявити фахівця високої кваліфікації, який би не знав чи забув дорогу до бібліотеки. Залучення студентів до роботи в бібліотеці, постійне її відвідування, знайомство з організацією роботи цього закладу, робота з необхідними літературними джерелами має стати звичкою май-

бутнього вчителя, оскільки тут, як ніде, закладаються основи самонавчання, самовиховання, формується творча ініціативна особистість. Практика свідчить: не вдалося студента залучити до бібліотеки на першому курсі, на наступних — свідомого ставлення до навчання чекати не варто. Разом з тим, ефективна дослідницька діяльність вимагає використання комп'ютерів, засобів телекомунікацій, аудіовізуальних, мультимедійних та аналітичних технологій, включаючи Інтернет та електронну пошту. Ось чому тут потрібна підтримка і своєчасна допомога студентам з боку викладачів, наставників.

Отже, студентам першого курсу пропонуються нескладні завдання, пов'язані з організацією бібліотечної справи, структурою, технологією пошуку потрібних літературних та Інтернет джерел. А безпосередньо змістом наукового пошуку є виконання завдань навчально-методичного характеру.

На другому курсі ця робота має творчо-пошуковий характер. Студентам потрібно підбирати картотеку не тільки для невеликого реферату, але і наукової статті, тез, доповіді на конференції. Критичний аналіз використаних джерел, поступове залучення студентів до роботи у наукових гуртках, проблемних групах збагачує їх досвід як дослідників. Вони активніше працюють з основною і додатковою літературою, іншими інформаційними джерелами, що в кінцевому рахунку сприяє подальшому розвитку інтелектуальної, творчої особистості. Переважно на цьому етапі підготовки чітко починають проявлятися наукові уподобання студентів, що допомагає їм значно легше визначитися з темою майбутньої курсової і дипломної роботи.

Науково-дослідна робота на третьому році навчання вимагає від студентів ще більше знань та умінь, прояву індивідуальних здібностей. Тут вони оволодівають методами педагогічних досліджень, вивчають фізичний стан студентів, учнів, готують матеріали для кур-

сових і дипломних робіт, оформляють наукові праці у вигляді рефератів, тез, виступів на науково-практичних конференціях.

На випускних курсах НДРС спрямовується на конкретне вирішення завдань, які пов'язані з оформленням, захистом курсових і дипломних робіт. Саме їх виконання можна розглядати як підсумок залучення майбутніх учителів до систематичної дослідницької діяльності протягом усього періоду навчання в університеті. Творчо-пошуковий характер роботи в науково-дослідних лабораторіях, участь у науково-практичних конференціях, різноманітних конкурсах та олімпіадах, підготовка і написання курсових, дипломних робіт дає змогу студентові відчувати себе педагогом-дослідником, сприяє формуванню дослідницького й гностичного компонентів професійної підготовки майбутнього вчителя, становленню творчої особистості.

3. Удосконалення технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій у спортивних іграх

Цей вид самостійної роботи є продовженням відповідного виду СРС, що відбувається в аудиторний час. Його метою є закріплення та удосконалення студентами технічних прийомів, тактичних дій та взаємодій в спортивних іграх, у процесі яких вирішуються такі завдання:

- закріплення навичок володіння технічними прийомами;
- розширення діапазону варіативності технічних прийомів, тактичних комбінацій;
- завершення індивідуалізації технічних прийомів;
- досягнення інтеграції ігрових прийомів і провідних для їх виконання фізичних якостей;
- забезпечення високої ефективності технічних прийомів, тактичних комбінацій в ігровій та змагальній діяльності.

Водночас, у процесі реалізації цього виду самостійної роботи студентів можна вирішувати і завдання засвоєння основ техніки й тактики спортивних ігор. Зокрема це стосується студентів зі слабкою довузівською підготовкою та тих, які з різних причин пропускають академічні заняття і повинні надолужати засвоєння навчального матеріалу.

Діяльність студентів передбачає цілеспрямований розвиток основних (сила, прудкість, спритність, витривалість, гнучкість) і тих фізичних якостей, від яких залежить успішне оволодіння прийомами гри у баскетбол, волейбол, гандбол, футбол. Адже належний рівень розвитку фізичних якостей необхідний для якісного опанування технікою і тактикою спортивних ігор. Цей напрямок роботи забезпечує разом з удосконаленням фізичних якостей, технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій засвоєння знань студентами щодо ролі та місця фізичної підготовленості в процесі оволодіння прийомами гри.

Самостійна рухова підготовка організовується в ігровому залі, на спортивних майданчиках, де одночасно можуть займатися студенти різних курсів та рівня підготовленості. В умовах зіставлення й порівняння рухових умінь, навичок і досвіду, студенти краще розуміють, над чим їм необхідно працювати та усвідомлюють, що майстерний показ того чи іншого ігрового прийому школярам у майбутньому буде свідченням їх професіоналізму. Спільна робота студентів передбачає використання взаємного навчання, у ході якого виникає необхідність в оцінці, взаємооцінці, а потім самооцінці якості виконання завдань. При цьому предметом розгляду постають не тільки рухові, але й методичні завдання, що дозволяє поліпшити як якість виконання технічних елементів, тактичних дій та взаємодій, так і розвинути у студентів уміння навчати техніці й тактиці спорти-

вних ігор. Таким чином, цілеспрямована діяльність щодо опанування студентами повним арсеналом техніки і тактики спортивних ігор включає й належне оволодіння уміннями досконало оперувати ним.

Даний вид СРС є актуальним на кожному курсі, оскільки наявні рухові уміння та навички потребують постійного вдосконалення і щороку студенти вивчають нову спортивну гру. Він уможливорює розв'язання найскладніших завдань, пов'язаних з руховим і комунікативним компонентами професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

4. Розробка документів планування фізичного виховання та спортивної підготовки

Реалізація цього виду СРС передбачає спочатку ознайомлення з наявними документами планування і обліку, що практикуються в загальноосвітніх навчальних закладах (уроків фізичної культури, секційних занять, спортивно-масових заходів), у відділеннях, навчальних групах з ігрових видів спорту дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Згодом студенти самостійно розробляють необхідну документацію за завданням викладача. Цей вид самостійної роботи є пріоритетним на IV та V курсах, після оволодіння студентами азами оперативного планування на молодших курсах. До педагогічної практики у школі студенти певним чином займаються питаннями планування навчально-виховного процесу. Проте ця робота носить переважно технічний характер, оскільки за документацією студенти не бачать реальних школярів і не в змозі враховувати їх особливості та інтереси, контролювати стан і процес фізичного виховання, коректувати плани тощо. Тому в нових умовах студентам належить розробляти документи планування в загальноосвітніх школах, ДЮСШ, СДЮШОР з урахуванням можливостей і характеристик учнів. Тобто, плануючи навчально-виховну роботу, студентам необхідно виходи-

ти вже не тільки з програми, але й «від учня». Оскільки студенти перебувають в загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах, контроль за цим видом їх самостійної діяльності здійснюється вчителями фізичної культури, методистами, тренерами ДЮСШ та викладачами ВНЗ.

Разом з тим, необхідно ознайомлювати і залучати студентів до розробки навчально-методичної документації навчально-виховного процесу на факультеті фізичного виховання, зокрема індивідуальних планів навчання та тренування. Такий підхід забезпечує підвищення ефективності цього виду СРС зі спортивних ігор, урізноманітнює і збагачує зміст фахової підготовки, а значить сприяє формуванню професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури.

5. Безпосередня участь у змаганнях з ігрових видів спорту

Єдина система аудиторної і позааудиторної роботи зі спортивних ігор включає змагання з ігрових видів спорту. Як правило, подібні змагання проводяться в залік спартакіади факультету або у вигляді окремих першостей і переслідують спортивний принцип. Участь студентів у факультетських змаганнях зі спортивних ігор має розглядатися як вищий етап покращання їх власної спортивно-технічної підготовки і насамперед тих, які не спеціалізуються в ігрових видах спорту. Змагання з баскетболу, волейболу, гандболу, футболу як виду діяльності на факультеті є невід'ємною складовою підсистеми позааудиторної СРС зі спортивних ігор. Спрямованість — навчально-методична. Якщо традиційний підхід передбачає участь у змаганнях зі спортивних ігор збірних команд академічних груп, то у нових умовах замість еліти — максимально широке коло учасників. Цьому сприяє і вимога, згідно якої кожен студент щорічно повинен взяти участь у змаганнях не менше як з двох ігрових видів спорту.

Така постановка питання на практиці помітно позначається на якості спортивно-технічної підготовки студентів.

Систематична участь студентів у змаганнях зі спортивних ігор сприяє покращанню рухового та комунікативного компонентів їх професійної підготовки, забезпечує сприятливі умови для вдосконалення особистісних й професійних якостей майбутніх учителів фізичної культури, породжує впевненість у необхідності продовження ігрової практики, що так важливо для сучасного майстра педагогічної справи.

6. Обслуговування змагань з ігрових видів спорту в якості організатора, судді

Діяльність студентів щодо підготовки і проведення змагань зі спортивних ігор спирається на результати роботи, що здійснюється на молодших курсах в аудиторний час і є її продовженням. Тут значно зростає обсяг роботи і відповідальність, що покладаються на студента-суддю, вихователя, адже змагальність завжди супроводжується вибуванням емоцій, проявом характеру тих, хто бере участь у змаганнях. У таких особливих умовах знання правил гри студентом-суддею — замало, потрібно володіти уміннями передбачати, упереджувати та ефективно реагувати на складні ігрові ситуації, проявляти особистісні та професійні якості: педагогічний такт, витримку, наполегливість, рішучість, спостережливість, волю у виконанні тих рішень, що приймаються, за дуже обмежений час.

Чимало нових функціональних обов'язків покладається на організатора змагань, якому потрібно сформувати їх інформаційно-рекламний простір, забезпечити місце проведення змагань у матеріально-технічному плані, роботу суддівської колегії, оформити звітну документацію щодо проведеного заходу. Особливо ця діяльність актуальна у роботі сільського вчителя, який може бути єдиним, хто

допомагає не тільки школярам, але і всім мешканцям села в організації та проведенні змагань зі спортивних ігор.

Починаючи з VI семестру, студенти широко залучаються до організації і проведення різноманітних змагань зі спортивних ігор, що проводяться в університеті, загальноосвітніх школах, професійно-технічних й позашкільних навчальних закладах, місцях проживання та масового відпочинку дітей і дорослих. Під особливим контролем знаходиться діяльність студентів при проведенні змагань на факультеті фізичного виховання, де ці заходи підпорядковані винятково завданням професійної підготовки. До суддівства змагань з тих ігрових видів спорту, що вивчаються на молодших курсах залучаються третьокурсники, або ті студенти, які мали суддівську практику ще до вступу в університет. На випускних курсах у цьому виді діяльності беруть участь абсолютно всі студенти, для яких вимогами навчальної програми передбачено суддівство змагань не менше, як з двох ігрових видів спорту.

Суддівська колегія повинна формуватися повністю із числа студентів і лише в ролі заступника головного судді може виступати викладач. Він надаватиме суддям певну методичну допомогу в процесі змагань, оцінюватиме діяльність кожного із них. Складання положення про змагання, календаря змагань, підготовка місць проведення змагань, жеребкування, звіт головного судді — всі ці заходи мають здійснюватися студентами. У плані професійного становлення важко переоцінити роль даного виду СРС: суддя — це насамперед гарний вихователь, і свідчення того, що студент досяг серйозних успіхів у розумінні технології конкретної спортивної гри. Реалізація даного виду самостійної діяльності студентів зі спортивних ігор дозволяє успішно вирішувати завдання з формування і розвитку орга-

нізаційного, гностичного, комунікативного та рухового компонентів як складових педагогічної майстерності.

7. Робота в літньому таборі відпочинку дітей

Важливим чинником становлення педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, розширення їх професійного світогляду є робота в літньому таборі відпочинку дітей. Найчастіше ця робота представлена діяльністю вихователя. Специфічність умов діяльності табору відпочинку, наявність виховних заходів, що не практикуються в школі, різновіковий контингент дітей, можливість використання оздоровчих сил природи та гігієнічних факторів, інших засобів фізичного виховання роблять цей вид СРС унікальним. Неоціненною є також атмосфера спілкування, обмін думками, враженнями дітей і географія їх представництва. Ці обставини спонукають студентів-вихователів до творчої, пошукової діяльності, вимагають від них постійного самонавчання й самовиховання.

Щодо роботи спортивних секцій, то і тут є відмінності у порівнянні зі шкільними. У таборі відпочинку дітей групи різновікові, а це додаткові проблеми з фізичними навантаженнями, організацією спортивних змагань тощо. За таких умов змагання зі спортивних ігор проводяться за формулою урівняльного суперництва у вигляді матчевих і товариських зустрічей або блицтурнірів. Далеко не у всіх студентів є можливість очолити діяльність однієї із секцій з ігрових видів спорту, проте нагод для використання елементів спортивних ігор у чисельних спортивно-масових заходах, святах — більш, ніж достатньо. Це вимагає від студентів-вихователів творчого прояву необхідних для успішної виробничої діяльності знань, умінь, навичок, удосконалення особистісних і професійних якостей.

Новий контингент вихованців, широкий спектр завдань, що вирішуються, співпраця з досвідченими педагогами та студентами-

вихователями, які представляють тут різні навчальні заклади країни сприяють якісним змінам професійних характеристик студентів, збагачують їх досвід, стимулюють інтерес до педагогічної праці. Робота в літньому таборі відпочинку дітей надає широкі можливості для творчого професійного зростання студента, забезпечує на інтегративній основі формування і вдосконалення конструктивного, гностичного, організаційного, комунікативного та рухового компонентів майбутньої діяльності вчителя фізичної культури.

8. *Педагогічна практика в школі* виступає як «генеральні оглядини» рівня готовності студентів до педагогічної діяльності, допомагає виявити недоліки та упущення, що мали місце в навчально-виховному процесі у попередні роки. Вона індивідуалізує і ранжує прояв педагогічної майстерності кожної особистості. Студенти знаходяться у тому специфічному середовищі, де можливе глибоке засвоєння необхідних знань, їх подальше поглиблення та збагачення, відбуваються суттєві зрушення у формуванні, розвитку професійних умінь і навичок, створюються сприятливі умови для вдосконалення професійно важливих якостей вчителя. Вони отримують можливість на практиці ознайомитись з сучасним станом навчально-виховної роботи в загальноосвітніх школах, передовим педагогічним досвідом. Безпосередня професійна діяльність, вирішення конкретних педагогічних завдань, коли необхідно шукати відповіді на питання, що постійно виникають у навчанні та вихованні учнів, сприяє розвитку творчого мислення студентів, формує креативний підхід до педагогічної діяльності. Постійне спілкування з дітьми значно підвищує у студентів стійкий інтерес до педагогічної роботи, визначаючи тим самим успіх всієї професійної підготовки вчителя. У ході педагогічної практики формуються компенсаційні можливості особистості, коли

максимальний розвиток одних здібностей перекриває недолік інших. А це в свою чергу обумовлює індивідуальний стиль майбутнього вчителя.

Вимоги до проходження педагогічної практики передбачають активну участь студентів у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, яка включає підготовку і проведення предметних ігрових та комплексних уроків фізичної культури, змагань зі спортивних ігор, рухливих перерв, фізкультурних занять у групах продовженого дня, спортивних свят і вечорів з використанням ігрового матеріалу. У таких умовах студент виступає, з одного боку, як учитель предмета «Фізична культура», а з іншого — як організатор процесу фізичного виховання школярів, що уможливорює цілеспрямоване становлення особистості педагога.

Педагогічна практика студентів з точки зору питань, що стосуються спортивних ігор, якості професійної підготовки, контролюється викладачами відповідної кафедри, які є ще і методистами. Водночас зауваження вчителів шкіл, методистів, звіти, аналіз результатів діяльності дають студентам і викладачам багатий матеріал для роздумів та корекції навчально-виховного процесу, що реалізується відразу після повернення з практики у стіни університету. Педагогічна практика в школі є тією творчою лабораторією, яка сприяє фаховому становленню майбутніх учителів фізичної культури, які саме на цьому етапі навчання усвідомлюють на якісно новому рівні значущість конструктивного, дослідницького, гностичного, організаційного, рухового та комунікативного компонентів професійної підготовки.

9. *Робота зі спортивною секцією в ЗОШ*

Цей вид СРС є одночасно виробничою діяльністю, до якої готуються студенти на факультеті. Діапазон його дій широкий: від планування занять, всебічного забезпечення навчально-тренувального процесу до спілкування з іншими вчителями, трене-

рами, батьками дітей. Робота студентів-стажистів полягає, з одного боку, у виявленні бажаючих тренуватися, а з іншого — в підготовці дітей до занять у дитячо-юнацьких спортивних школах. Студенти люблять цей вид самостійної роботи, оскільки пов'язують роботу в спортивній секції з подальшою тренерською діяльністю.

Заняття в секціях проводяться 2–3 рази протягом тижня, залежно від віку школярів. Взаємна користь від тренувань очевидна: студенти глибше оволодівають основами своєї майбутньої професії, а діти залучаються до систематичної рухової діяльності, навчаються прийомам спортивних ігор. Протягом усього періоду занять студенти здійснюють контроль за станом здоров'я дітей та рівнем їх спортивно-технічної підготовленості. Результати контролю використовуються студентами для корекції навчально-тренувального процесу, розробки методичних рекомендацій, написання курсових і дипломних робіт. Водночас, тренувальні заняття, що проводяться студентами, відвідують їх колеги-стажисти, які вже як експерти оцінюють якість проведення окремих частин та заняття в цілому, відповідність дібраних засобів контингенту дітей, завданням заняття, умовам його проведення, послідовність реалізації вправ, доцільність використання методів навчання і методичних прийомів, їх раціональне співвідношення, розподіл та регулювання тренувальних навантажень. Така робота сприяє поглибленню теоретичних та організаційно-методичних знань студентів, розвитку у них умінь та навичок в організації спортивно-масової, фізкультурно-оздоровчої і виховної роботи в школі, формуванню їх педагогічного мислення, вмінь втілювати отримані знання у практичні дії.

Робота зі спортивною секцією в загальноосвітній школі дає можливість студентам свідомо попрацювати над удосконаленням усіх компонентів професійно-педагогічної діяльності, забезпечує необ-

хідні умови формування творчого фахівця, своєчасно адаптованого до роботи в школі.

10. Стажування в дитячо-юнацьких спортивних школах, спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву

Використання цього виду самостійної роботи дозволяє студентам предметно ознайомитися зі структурою ДЮСШ, СДЮШОР, завданнями, що покладені на спортивні школи, джерелами їх фінансування, організацією набору учнів, плануванням навчально-тренувального процесу, здійсненням виховної роботи тощо.

Закріплення студентів V курсу за тренерами відповідно до спортивної спеціалізації має відбуватися на початку вересня, коли активно здійснюється набір у відділення з ігрових видів спорту. Спочатку, в IX семестрі, стажування носить пасивний характер і передбачає складання плану роботи на весь період перебування у навчально-виховному закладі, знайомство з його колективом, вивчення «Положення про ДЮСШ, СДЮШОР», документів планування та обліку школи, педагогічні спостереження за процесом спортивної підготовки. Далі, у X семестрі, стажування переходить в активну фазу.

Змістом навчальної та організаційної роботи студентів є підготовка і проведення навчально-тренувальних занять, виконання функціональних обов'язків тренера (представника) команди на спортивних змаганнях різного рангу, ведення документації у закріпленій групі, участь у роботі педагогічної й тренерської ради спортивної школи, відвідування занять інших тренерів та студентів-стажистів. Виховний аспект діяльності студентів включає їх залучення до підготовки і реалізації всіх виховних заходів, що проводяться спортивною школою, участь в організації та роботі батьківського комітету, ради старост (капітанів) навчальних груп, вивчення взаємостосунків у закріпленій групі, надання допомоги у формуванні її активу, про-

ведення бесід з актуальних питань сьогодення, відвідування змагань, перегляд кіно — та відеопродукції з наступним її обговоренням, складання психолого-педагогічної характеристики групи та окремих учнів.

Під час стажування в ДЮСШ, СДЮШОР розвиваються педагогічні здібності майбутніх фахівців, розширюється їх професійний кругозір, збагачується практичний досвід. Студенти знайомляться з особливостями праці педагога-тренера, використовують набуті знання та уміння вже у нових умовах. Безпосередня виробнича діяльність дає змогу студентам відчутти місце і важливість цього виду СРС, його вплив на формування всіх компонентів професійно-педагогічної підготовки.

11. *Індивідуальні навчально-дослідні завдання зі спортивних ігор (ІНДЗ)*

ІНДЗ — позааудиторний вид СРС навчально-дослідницького характеру, метою якого є самостійне вивчення студентами частини програмового матеріалу, його аналіз, систематизація, узагальнення, закріплення та застосування на практиці. Він спрямований на розвиток індивідуальності і неповторності кожної особистості, становлення у студентів навичок самостійної діяльності, формування у них потреби в самовдосконаленні. Реалізація ІНДЗ передбачає забезпечення належної професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури з урахуванням їх інтересів, досягнень, особливостей і досвіду.

Орієнтовна структура ІНДЗ є такою:

- вступ, у якому зазначаються тема, мета, завдання дослідження, основні положення роботи з визначенням того, чого саме навчиться або досягне студент як майбутній фахівець за її результатами;

- методи і прийоми, що використовуються при виконанні ІНДЗ: робота з літературними та Інтернет джерелами, з архівними матеріалами, вивчення досвіду роботи вчителів, тренерів, ознайомлення з інструктивними і керівними матеріалами, аналіз та узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження, моделювання процесів навчання й виховання, порівняння отриманих даних, педагогічні спостереження, бесіди, інтерв'ю тощо;
- обґрунтування дослідження з викладенням теоретико-методичних засад: положень, принципів, рекомендацій, на основі яких виконується робота (закономірностей та умов розвитку творчих здібностей, фізичних якостей, оволодіння руховими вміннями і навичками, становлення якостей особистості вчителя і т. п.);
- основні результати роботи та їх аналіз представляють характеристику спортивних ігор, опис передового педагогічного досвіду, тематичне, поурочне планування предметних ігрових уроків фізичної культури, мікро —, мезо — та макроцикли процесу спортивної підготовки для відділень з ігрових видів спорту ДЮСШ, СДЮШОР, порівняльний аналіз навчальних програм, окремі методики, генезис правил змагань, різноманітні моделі і т. п.;
- висновки;
- список використаних джерел.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання дозволяють диференціювати та індивідуалізувати процес фахової підготовки, вирішувати питання, що потребують особливих організаційно-методичних умов: певного контингенту учнів, достатнього часу для реалізації, спеціального чи додаткового матеріально-технічного забезпечення і

т. п. Вони сприяють підвищенню пізнавальної активності студентів, розвитку їх творчого мислення, зростанню професійного інтересу, формуванню дослідницького та гностичного компонентів професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Представлені види самостійної роботи студентів зі спортивних ігор, що використовуються з метою формування професійної майстерності майбутніх педагогів, охоплюють увесь спектр змісту діяльності вчителя фізичної культури. Вони спрямовані не тільки на становлення і вдосконалення у кожного студента професійних знань, умінь, навичок, але й на формування потреби особистості у постійній самоосвіті, на розвиток прагнення до більш глибокого й різномісного пізнання оточуючої дійсності, до систематичного самовиховання творчих рис характеру, свідомого і відповідального ставлення до професійної діяльності. Таким чином забезпечується перетворення студента в суб'єкта власного розвитку.

Разом з тим, види самостійної роботи будуть удосконалюватися та корегуватися відповідно до вимог професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, на якого очікує сучасна і майбутня школа.

Розділ 4

Система завдань для самостійної роботи студентів зі спортивних ігор

4.1. Загальна характеристика завдань для самостійної роботи студентів та вимоги до їх конструювання

Виконання будь-якого виду самостійної роботи пов'язане з розв'язанням системи навчально-пізнавальних завдань, які виступають основою самопоступу процесу професійної підготовки. Від правильно поставленого та усвідомленого студентом завдання для самостійної роботи значною мірою залежить розвиток особистості майбутнього фахівця, його просування від наявного рівня знань, умінь, навичок до належного оволодіння ними професією.

Система завдань для самостійної роботи має мотивувати студента до адекватних дій у структурі його професійної підготовки. Кожне завдання повинно набути для майбутнього вчителя особистісного смислу, ставши дієвим чинником професійного становлення. А для того, щоб пропоноване завдання викликало у студента внутрішній позитивний стимул, воно за своїми дидактичними характеристиками і методичними умовами розв'язання має спонукати його рухатися до нових знань, способів діяльності, оновлення й збагачення досвіду, тобто формувати потребу пізнання.

Пізнавальна потреба завжди пов'язана з метою самостійної діяльності студента. Цей взаємозв'язок, на думку К.К.Платонова, носить двоєдиний характер [65]. З одного боку, взаємодія між студентом і ситуацією вирішення поставленого завдання порушує рівновагу у стані наявних знань, попереднього досвіду і необхідних знань, нових способів діяльності у досягненні запланованого результату. Відновлення цієї порушеної рівноваги у процесі пізнання стає необхідністю для студента і відображається у його свідомості як пізнава-

льна потреба, яка і виступає стимулом до діяльності. З іншого, — мета діяльності, яка постає у вигляді завдання, викликає у студента прагнення до її досягнення. Це прагнення і є за своєю сутністю потребою студента у новій діяльності.

Отже, завдання для самостійної роботи, яке є зовнішньою причиною, суб'єктивно приймається студентом і викликає у нього під час реалізації стан нерівноваги між наявними знаннями й досвідом діяльності і очікуваним отриманням необхідного нового продукту, перетворюється у внутрішній мотив оволодіння умінням самостійно діяти, досягаючи поставленої мети.

Якісна підготовка студентів факультетів фізичного виховання вимагає орієнтації навчально-виховного процесу, в тому числі і самостійної роботи на професійно-педагогічну діяльність учителя фізичної культури. Тому набуттю необхідних професійних знань, умінь, навичок, розвитку якостей особистості сприяє вирішення таких завдань, які максимально наближені до майбутньої діяльності. Адже склад навчальних дій студента визначається безпосередньо з професійно-педагогічних функцій фахівця фізичної культури і спорту. Відповідно до цього основними принципами розробки завдань для самостійної роботи є: спрямованість на професійно-педагогічну діяльність, професійна результативність, продуктивність, комплексність. Студент повинен знати розв'язання яких саме самостійних завдань сприятиме розвитку певного уміння вчителя фізичної культури, тобто для чого, з якою метою виконується конкретне завдання, де йому це знадобиться. Професійна результативність пов'язується з формуванням у студента на належному рівні конкретних знань і вмінь відповідно до його майбутньої діяльності. Рисою продуктивності є вимога, за якою після повного розв'язання самостійних завдань студент отримує професійний продукт: від розроблених документів планування навчально-виховного процесу у різних ланках системи фізичного виховання до сформованого позитивного став-

лення до професійної діяльності. Комплексний підхід передбачає вирішення завдань всіма студентами з урахуванням рівня їх підготовленості та індивідуальних можливостей, синтез навчальної і професійної діяльності у процесі розв'язання завдань, їх тісний взаємозв'язок та інтеграцію, міжпредметні зв'язки тощо.

Конструювання завдань для самостійної роботи студентів потребує дотримання таких психологічних вимог:

- конструювати доцільно не одне завдання, а їх комплекс; при цьому має враховуватися місце кожного із них (ієрархічність, корисність) у системі завдань;
- сконструйована система завдань повинна забезпечувати досягнення не тільки ближніх, але й віддалених цілей;
- вирішення навчально-пізнавальних завдань має забезпечувати засвоєння системи засобів, необхідних та достатніх для успішного здійснення професійної підготовки;
- засвоєні засоби діяльності мають виступати як прямий продукт навчання й виховання.

За інформаційним законом почуттів, що обґрунтував П.В.Симонов, наявність достатньої інформації надає емоціям позитивного забарвлення і особистість проявляє готовність до активних дій. Виходячи з цього, самостійне розв'язання завдань вимагає необхідної інформації щодо їх змісту та умов реалізації, а від студентів — професійної обізнаності. Це передбачає обов'язкову наявність у завданнях відповідних відомостей і такої організації самостійної роботи, яка стимулювала би потребу до пізнання цих відомостей. Така потреба пов'язана з активним пізнавальним інтересом та самостійністю, які формуються залежно від здібностей особистості, її спрямованості, наявного досвіду. Знання і вміння, які опановують студенти, мають стати важливими й значущими для кожного із них. Свідоме ставлення особистості до розвитку своїх якостей також ґрунтується

на розумінні цінності та значущості запропонованих для вивчення відомостей.

Наступною вимогою до конструювання самостійних завдань є дієвість, яка, спираючись на обізнаність та свідомість, відображає ступінь активності студента і передбачає застосування набутого в процесі самостійної роботи досвіду у нових умовах. Спроможність переносити набутий досвід в інші ситуації формується поступово від завдання до завдання, за дидактичним правилом навчання — від простого до складного. Для цього поетапно підвищується рівень самостійності студента завдяки переходу від розв'язання завдань за зразком до творчих (переходу від виконання вказівок викладача до самостійного пошуку знань та способів дій; від формування окремих операцій до формування всієї дії і т. п.).

Підвищення самостійності пов'язано з поступовим досягненням студентом усієї низки дій, необхідної у самостійній роботі, що визначається як орієнтовна основа діяльності [19, 40, 56, 93]. Орієнтовна основа діяльності є системою орієнтирів, дотримуючись яких студент виконує певну дію. Ця система орієнтирів і вказівок може бути надана студентові у готовому вигляді або бути сформована ним особисто. Однак, наявність орієнтовної основи діяльності, якою би оптимальною вона не була — у вигляді уявлень або зовнішньої схеми, — є ще недостатньою умовою для виконання самої дії, оскільки без власне виконання дії неможливо їй навчитися. Відповідно до структури самостійної діяльності, складовими елементами якої є постановка мети, визначення предмета діяльності та вибір необхідних для неї засобів, орієнтовна основа самостійної діяльності полягає в:

- ознайомленні з предметом діяльності (ознайомленні з постановкою завдання, можливими методами його вирішення, оцінкою вихідних даних та умов розв'язання, а також особистою цінністю і значущістю змісту завдання);

- складанні плану виконання завдання (визначенні способів досягнення мети, місць пошуку інформації, необхідної для її розв'язання, терміну виконання, виборі методів вирішення, плануванні діяльності з виконання завдання);
- виконанні завдання (уточненні умов розв'язання, використанні відібраних засобів і методів вирішення, корекції в ході виконання завдання);
- оцінці та аналізі отриманих результатів (зіставленні вихідних даних та умов завдання з отриманими результатами, оцінці правильності вирішення, можливостей використання результатів в іншій діяльності).

Ефективна реалізація змісту самостійних завдань вимагає використання фронтальних (що є обов'язковими для всіх студентів), групових (розрахованих на окремі групи студентів, об'єднаних за певними ознаками) та індивідуальних (для окремих студентів, з урахуванням їх індивідуальних можливостей, досвіду) форм роботи. Значені форми взаємозалежні та тісно пов'язані між собою. Основою індивідуальних завдань для самостійної роботи є фронтальні, а підвищення якості виконання останніх, у свою чергу, залежить від індивідуальної роботи. Оптимальне співвідношення фронтальних та індивідуальних завдань значною мірою визначається індивідуальними особливостями студентів: рівнем підготовленості, особистісними якостями, мотивацією. Групові завдання розширюють можливості самостійної роботи зі спортивних ігор, забезпечують її гнучкість і варіативність, що обумовлено специфікою дисципліни та використанням взаємонавчання студентів. Водночас, використання індивідуальних та групових завдань сприяє диференціації фахової підготовки, що забезпечує кожному студенту оптимальні умови для його професійного становлення.

Таким чином, характерними ознаками системи завдань для самостійної роботи студентів є:

- наявність проблеми, що вимагає розв'язання, її новизна, цінність та значущість для майбутніх педагогів;
- професійна спрямованість змісту завдань;
- забезпечення взаємозв'язку й наступності завдань, що передбачає поступове підвищення самостійності студентів і включення їх у конкретну пізнавальну діяльність проблемно-пошукового та процедурно-операційного характеру;
- узгодженість завдань з аудиторним навчальним матеріалом та змістом роботи з інших дисциплін навчального плану;
- урахування попередніх досягнень та досвіду студентів, їх індивідуальних особливостей.

Визначальною ознакою системи завдань для СРС є її спрямованість на безперервний розвиток та вдосконалення особистості, на формування неповторної творчої індивідуальності, самосвідомості майбутнього вчителя. Такий курс уможлиблює вибір студентом траєкторії оволодіння обраною професією, а у подальшому передбачає активне включення особистості в соціально-цінну діяльність, постійне самовиховання та самоосвіту, у тому числі і поза межами освітніх систем.

4.2. Орієнтовний зміст завдань для самостійної роботи студентів зі спортивних ігор

I. Аудиторна самостійна робота студентів зі спортивних ігор

1. Засвоєння технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій у спортивних іграх

- ◆ Простежити і проаналізувати виконання ігрового прийому.
- ◆ Усвідомлено виконати пропоновані вправи.
- ◆ Визначити комплекс вправ для навчання партнера ігровому прийому чи його елементу під час роботи у статичній і варіаційній парі.

- ◆ Виявити можливі помилки, їх причини, підібрати засоби для їх усунення.
- ◆ Проконтролювати якість виконання ігрового прийому, включаючи самоконтроль.
- ◆ Провести обговорення процесу навчання прийомам гри, що вивчається.

2. Організація, управління групою, вибір місця студентом-стажистом, подача команд і розпоряджень

- ◆ Провести педагогічні спостереження за діями викладача на практичних заняттях.
- ◆ Визначити й засвоїти основні терміни і поняття, якими оперують у спортивних іграх.
- ◆ Сформулювати та віддати голосом необхідні команди, вказівки, розпорядження.
- ◆ Відтворити жестикуляцію і характер подачі сигналів свистком відповідно до певної педагогічної ситуації.
- ◆ З'ясувати і уточнити правила вибору місця педагогом на заняттях спортивними іграми.
- ◆ Визначити й обрати оптимальне місце для демонстрації, пояснення та під час реалізації вправ, ігрових завдань, рухливих і навчальних ігор.

3. Проведення окремих частин та уроку фізичної культури в цілому, навчально-тренувального заняття

- ◆ Підготувати місце проведення окремих частин та уроку фізичної культури в цілому, необхідний інвентар, обладнання, технічні засоби, ілюстративні й інші матеріали.
- ◆ Провести підготовчу частину предметного ігрового уроку фізичної культури; проаналізувати власні дії.
- ◆ Проаналізувати підготовчу частину предметного ігрового уроку фізичної культури за такими напрямками:

- ◇ Розробка фрагмента плану-конспекту уроку відповідно до вимог складання документів планування.
- ◇ Раціональність та оперативність дій студента на початку заняття.
- ◇ Ефективність розв'язання власне завдань підготовчої частини уроку.
- ◇ Відповідність підібраних засобів контингенту дітей, завданням року, умовам його проведення, вимогам підготовчої частини заняття.
- ◇ Доцільність способів розташування учнів, виконання вправ та переміщень.
- ◇ Спрямованість підготовчої частини уроку; оздоровчий вплив використаного матеріалу.
- ◆ Провести основну (або підготовчу й основну) частину предметного ігрового уроку фізичної культури; самоаналіз фрагмента заняття.
- ◆ Прорецензувати підготовку і проведення основної частини уроку фізичної культури за такими показниками:
  - ◇ Розробка фрагмента плану-конспекту уроку відповідно до вимог складання документів планування.
  - ◇ Ефективність вирішення завдань уроку.
  - ◇ Відповідність змісту і форм викладення інформації пізнавальним можливостям учнів.
  - ◇ Оптимальність вибору місця студентом та розташування учнів під час проведення фрагмента уроку.
  - ◇ Доцільність підібраних засобів, методів навчання, методичних прийомів для вирішення завдань уроку; їх різноманітність, співвідношення та послідовність реалізації.

- ◇ Адекватність дозування навантажень контингенту учнів, змісту вправ, завданням уроку, умовам проведення; його розподіл і регулювання
- ◇ Якість володіння студентом навчальним матеріалом, що пропонується для вивчення; його рухова підготовленість й активність.
- ◇ Забезпечення педагогічного контролю та оцінювання діяльності учнів.
- ◇ Реалізація особистісно-орієнтованого підходу.
- ◇ Дотримання заходів безпеки.
- ◇ Щільність основної частини уроку; досягнення позитивного емоційного фону заняття.
- ◆ Провести предметний ігровий урок фізичної культури та його самоаналіз (за картою експрес-аналізу уроку).
- ◆ Прорецензувати за картою експрес-аналізу підготовку і проведення предметного ігрового уроку фізичної культури.

Карта експрес-аналізу предметного ігрового уроку фізичної культури

Розділи професійної підготовки	№ з/п	Вимоги до діяльності вчителя	Оцінка професійних дій
1	2	3	4
Попередня підготовка до уроку	1	Розробка плану-конспекту уроку відповідно до вимог складання документів планування	
		Підготовка місця проведення уроку, інвентаря та обладнання (матеріально-	

1	2	3	4
	2	технічне забезпечення, санітарно-гігієнічні умови, естетичний аспект)	
	3	Зовнішній вигляд, психологічний стан учителя, дотримання ним педагогічного етикету і такту	
Організаційні та управлінські аспекти підготовки	4	Вибір місця вчителем. Розташування учнів під час реалізації уроку	
	5	Подача команд і розпоряджень. Культура мовлення, володіння термінологією, що прийнята в спортивних іграх	
	6	Відповідність способів організації діяльності учнів їх особливостям, виду роботи, завданням уроку. Логічність шикувань, перешикувань, переміщень	
	7	Організація команд у групі. Суддівство спортивних ігор (знання правил гри, володіння жестикуляцією)	
	8	Організація самостійної діяльності учнів	
	9	Дотримання заходів техніки безпеки	

1	2	3	4
Методична і спортивно-технічна підготовка	10	Відповідність дібраних засобів, завданням уроку, контингенту дітей, умовам проведення заняття; їх різноманітність та послідовність використання	
	11	Доцільність використання методів навчання, методичних прийомів; їх раціональне співвідношення	
	12	Рухова підготовленість та активність учителя	
	13	Адекватність дозування навантажень контингенту дітей, змісту вправ, завданням уроку, умовам проведення; його розподіл і регулювання	
Виховні напрямки підготовки	14	Здійснення контролю за засвоєнням навчального матеріалу. Усунення загальних та індивідуальних помилок	
	15	Використання педагогічних засобів заохочення та покарання	
	16	Оцінювання роботи вихованців	
	17	Використання активу. Залучення учнів до підготовки та використання спортивного інвентаря та обладнання	

1	2	3	4
Результативність уроку	18	Досягнення оптимальної моторної щільності уроку; позитивного емоційного фону заняття	
	19	Забезпечення оволодінням учнями правильним виконанням вправ	
	20	Розв'язання завдань розвитку фізичних та морально-вольових якостей	
Загальна оцінка:			

- ◆ Провести навчально-тренувальне (секційне) заняття з ігрових видів спорту: баскетболу, волейболу, гандболу, футболу.
- ◆ Прорецензувати за картою експрес-аналізу підготовку і проведення навчально-тренувального (секційного) заняття.

Карта експрес-аналізу навчально-тренувального заняття з ігрового виду спорту

Розділи професійної підготовки	№ з/п	Вимоги до діяльності тренера	Оцінка професійних дій
1	2	3	4
Попередня підготовка до заняття	1	Розробка плану-конспекту навчально-тренувального заняття відповідно до вимог складання документів планування	
	2	Підготовка місця проведення заняття, інвентаря та обладнання.	

1	2	3	4	
Організаційні та управлінські аспекти підготовки	3	Зовнішній вигляд, психологічний стан тренера, дотримання ним педагогічного етикету і такту		
	4	Вибір місця тренером, розташування учнів під час заняття. Логічність шикунвань, перешикувань та переміщень.		
	5	Подача команд і розпоряджень. Культура мовлення, володіння термінологією, що прийнята в спортивних іграх		
	6	Відповідність способів організації діяльності учнів їх особливостям, виду роботи, завданням заняття та умовам його проведення		
	7	Формування команд, розподіл групи на пари, трійки, четвірки. Суддівство спортивних ігор (знання правил гри, володіння жестикуляцією)		
	8	Організація самостійної діяльності учнів.		
	9	Відповідність дібраних засобів контингенту учнів, завданням заняття, умовам його проведення; їх методи-		
	Методична і спортивно-технічна підготовка			

1	2	3	4
		чна послідовність та різноманітність	
	10	Доцільність використання методів навчання, методичних прийомів; їх раціональне співвідношення	
	11	Адекватність дозування навантажень контингенту учнів, змісту вправ, завданням заняття, умовам його проведення, етапу спортивної підготовки; його розподіл і регулювання	
	12	Використання різноманітних рухливих і навчальних ігор як форми інтегративної підготовки	
	13	Рухова підготовленість та активність тренера	
	14	Здійснення педагогічного контролю. Усунення загальних та індивідуальних помилок. Дотримання заходів безпеки	
Виховні напрямки підготовки	15	Оцінювання роботи вихованців. Використання педагогічних засобів заохочення та покарання	
	16	Вплив змісту заняття, пропонує методів і прийомів	

1	2	3	4
		мів на свідомість учнів, результати їх власної діяльності.	
	17	Використання активу. Залучення учнів до підготовки та використання інвентаря, обладнання	
Результативність заняття	18	Забезпечення оволодіння учнями правильним виконанням вправ (у контексті теоретичної, технічної, тактичної підготовки).	
	19	Розв'язання завдань розвитку фізичних та морально-вольових якостей (у контексті фізичної, психологічної підготовки).	
	20	Досягнення оптимальної моторної щільності заняття; позитивного емоційного фону заняття	
Загальна оцінка:			

4. Організація команд у групі, суддівство спортивних ігор, ведення протоколу змагань

- ◆ Вибрати спосіб та розподілити групу на команди.
- ◆ Проаналізувати ігровий прийом у контексті правил спортивної гри.
- ◆ Продемонструвати дії судді у конкретній ситуації, що виникає у протиборстві двох гравців: нападника і захисника.

- ◆ Відтворити послідовність дій арбітра відповідно до ігрової ситуації, що моделюється трьома і більше гравцями.
- ◆ Підібрати і провести рухливу гру (вправу), зміст якої відображає різноманітні ігрові ситуації певної спортивної гри.
- ◆ Взяти участь у суддівстві спортивної зустрічі при домінуючій ролі арбітра-викладача.
- ◆ Провести у ролі судді в полі (на майданчику) спортивну зустріч за скороченим часом між командами групи.
- ◆ Оформити протокол гри з ігрового виду спорту.

II. Позааудиторна самостійна робота студентів зі спортивних ігор

1. Виконання домашніх завдань

- ◆ Вивчити структуру і зміст програми навчальної дисципліни «Теорія і методика спортивних ігор», розкрити її роль у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.
- ◆ Проаналізувати навчально-методичну документацію зі спортивних ігор відповідної кафедри.
- ◆ Проаналізувати санітарно-гігієнічні вимоги та правила безпеки на заняттях зі спортивних ігор.
- ◆ Дати характеристику ігровому виду спорту, розкрити його специфічні особливості та роль у системі фізичного виховання і спорту.
- ◆ Вивчити основні поняття і терміни з теорії та методики спортивних ігор.
- ◆ Вивчити термінологію, що використовується у спортивних іграх, відпрацювати подачу команд, вказівок та розпоряджень голосом, свистком і жестами.
- ◆ З'ясувати зміст навчального матеріалу і вимог шкільної програми з розділу «Спортивні ігри».

- ◆ Уточнити сучасні вимоги до предметних та комплексних уроків фізичної культури на матеріалі спортивних ігор; до навчально-тренувальних занять з ігрових видів спорту.
- ◆ З'ясувати особливості занять спортивними іграми з дітьми молодшого, середнього, старшого шкільного віку та іншим контингентом людей.
- ◆ Провести опис-аналіз прийомів гри в баскетбол, волейбол, гандбол, футбол.
- ◆ Дати психолого-педагогічну характеристику основним ігровим прийомам, зазначивши:
  - ◇ Знання, яких набувають учні під час вивчення ігрового прийому.
  - ◇ Фізичні якості, що розвиваються у процесі реалізації прийому гри.
  - ◇ Виховний вплив рухової дії.
  - ◇ Складність та послідовність виконання дій.
  - ◇ Вимоги до виконання рухової дії.
  - ◇ Особливості емоційного стану під час виконання ігрового прийому.
- ◆ Розробити комплекс підготовчих, підвідних, спеціальних вправ, ігрових завдань для оволодіння учнями ігровими приемами:

Назва ігрового прийому	Етап навчання руховій дії	Зміст фізичних вправ	Дозування фізичних навантажень	Організаційно-методичні вказівки

- ◆ Підібрати комплекс рухливих ігор (як підготовчих, підвідних, спеціальних вправ) для оволодіння технікою і тактикою спортивних ігор.
- ◆ Підібрати навчальний матеріал для підготовчої частини предметного ігрового уроку фізичної культури відповідно до визначених завдань з урахуванням контингенту дітей, умов проведення заняття, наявності інвентаря та обладнання.
- ◆ Визначити необхідні засоби, методи, прийоми навчання, способи організації дітей, дозування навантажень, контрольні нормативи для основної (або підготовчої й основної) частини предметного ігрового уроку фізичної культури відповідно до поставлених завдань заняття та умов його проведення.
- ◆ Засвоїти способи формування команд, вибору капітанів (ведучих), розподілу групи на пари, трійки, четвірки.
- ◆ Вивчити способи регулювання фізичних навантажень на заняттях спортивними іграми.
- ◆ Сформулювати завдання предметного ігрового уроку фізичної культури відповідно до чинної програми з урахуванням графіка проходження навчального матеріалу, контингенту дітей, умов проведення заняття, наявності інвентаря та обладнання.
- ◆ Визначити перелік та призначення допоміжних засобів, нестандартного обладнання на заняттях спортивними іграми з різним контингентом дітей і дорослих.
- ◆ Вивчити правила змагань з баскетболу, волейболу, гандболу, футболу.
- ◆ Засвоїти жестикуляцію суддів в ігрових видах спорту.

- ◆ Вивчити і представити особливості організації та планування навчально-виховної роботи в секціях спортивних ігор сільського колективу фізичної культури.

2. Науково-дослідна робота студентів (НДРС)

- ◆ Скласти й систематично поповнювати картотеку літературних та Інтернет джерел з дисципліни.
- ◆ Проаналізувати історію виникнення, становлення та розвитку ігрового виду спорту у світі, в Україні, регіоні, навчальному закладі.
- ◆ Дослідити представництво спортивних ігор у програмі літніх та зимових Олімпійських ігор.
- ◆ Розкрити педагогічні можливості використання ігор у формуванні здорової, всебічно й гармонійно розвинутої особистості.
- ◆ Скласти картотеку вправ, рухливих ігор та ігрових завдань відповідно до техніки і тактики спортивних ігор, зазначивши контингент учнів, спрямованість кожного засобу на розвиток рухових здібностей та морально-вольових якостей:

Назва технічного елемента; тактичної дії	Фізичні вправи, рухливі ігри, ігрові завдання	Контингент учнів	Рухові здібності, які розвиваються	Морально-виховні якості, що виховуються

- ◆ Розробити модель рухової дії, яка включає:

- ◇ Техніку ігрового прийому з визначенням складових частин рухової дії.
- ◇ Кількісні показники, яких повинні досягнути учні в процесі навчання, тривалість засвоєння і вдосконалення.
- ◇ Умови реалізації в ігровій діяльності.
- ◆ Розробити програму навчання руховим діям:
- ◆ Програма навчання руховим діям

Рухова дія	Етапи навчання	Завдання етапів	Засоби навчання	Методи навчання

- ◆ Визначити педагогічні умови навчання ігровим прийомам:
  - ◇ Послідовність, поєднання засобів і методів навчання руховій дії.
  - ◇ Наступність виконання вправ у спрощених, стандартних, варіативних, ускладнених умовах, у поєднанні з іншими прийомами гри.
  - ◇ Використання рухливих і навчальних ігор.
  - ◇ Реалізація особистісно-орієнтованого підходу.
  - ◇ Навчальні вимоги і контрольні нормативи.
  - ◇ Матеріально-технічне забезпечення.
- ◆ Провести порівняльний аналіз навчального матеріалу з баскетболу, волейболу, гандболу, футболу у чинній програмі предмета «Фізична культура» для учнів ЗОШ з минулими державними програмами 1987, 1993, 2001 рр.
- ◆ Проаналізувати цикл предметних ігрових уроків фізичної культури або навчально-тренувальних занять за такими компонентами професійно-педагогічної діяльності фахівця:

- ◇ Конструктивним.
- ◇ Організаційним.
- ◇ Гностичним.
- ◇ Комунікативним.
- ◇ Дослідницьким.
- ◇ Руховим.
- ◆ Вивчити фізичний стан учнів ЗОШ; студентів ВНЗ.
- ◆ Розкрити взаємозв'язок сторін (видів) спортивної підготовки; тренувальної і змагальної діяльності в ігрових видах спорту.
- ◆ Проаналізувати техніко-тактичні дії гравців в ігрових видах спорту.
- ◆ Визначити стан спортивної підготовленості учнів конкретної групи ДЮСШ, СДЮШОР.
- ◆ Дослідити взаємозв'язок спортивно-масової й фізкультурно-оздоровчої роботи зі спортивних ігор з іншими складовими системи фізичного виховання і спорту.
- ◆ Підготувати доповідь на семінар, виступ на науково-практичну конференцію, реферат, статтю, тези, матеріали для курсової і дипломної роботи.

3. Удосконалення технічних прийомів, тактичних дій і взаємодій у спортивних іграх

- ◆ Засвоїти й систематично вдосконалювати з розділу: «Баскетбол»:
  - Технічні прийоми нападу: переміщення без м'яча і з м'ячем; ловіння м'яча; передачі м'яча однією, двома руками різними способами з місця і в русі; ведення м'яча; різновиди кидків м'яча в кошик однією, двома руками з місця, в русі та у стрибку; обманні рухи (фінти);

- технічні прийоми захисту: захисні стійки і переміщення; виривання м'яча; вибивання м'яча; перехоплення м'яча; накривання і відбивання м'яча при кидку; оволодіння м'ячем у боротьбі під щитом; обманні рухи;
- тактичні дії нападу: індивідуальні — дії гравця без м'яча і з м'ячем; групові — взаємодії двох і трьох гравців; командні — функціональні обов'язки, розміщення гравців при швидкому прориві і позиційному нападі;
- тактичні дії захисту: індивідуальні — дії проти гравця без м'яча і з м'ячем; групові — взаємодії двох і трьох гравців; командні — функціональні обов'язки, розміщення гравців при особистому, зонному, змішаному захисті.

«Волейбол»:

- Технічні прийоми нападу: стійки і переміщення; передачі м'яча різними способами; різновиди подач м'яча з опорного положення і в стрибку; нападаючі удари;
- технічні прийоми захисту: стійки і переміщення; прийом м'яча різними способами в опорному положенні і у падінні; блокування — одиночне і групове;
- тактичні дії нападу: індивідуальні — вибір місця гравцем, тактику подач, передач і нападаючих ударів; групові — взаємодії гравців у лінії і між лініями; командні — напад без зміни і зі зміною місць гравцями передньої лінії, з виходом гравця задньої лінії, догравання після блокування;
- тактичні дії захисту: індивідуальні — вибір місця і дії гравця під час прийому подач, нападаючих ударів, відскоках м'яча від блоку суперника, при одиночному блокуванні; групові — взаємодії гравців під час прийому подач, нападаючих ударів, при блокуванні і страховці; командні — розміщення, функціональні обов'язки гравців при страху-

ванні гравцем 6-ої зони (кутом вперед) і при страхуванні гравцями 1-ої та 5-ої зон (кутом назад).

«Гандбол»:

- Технічні прийоми нападу польового гравця: стійки і переміщення; ловіння м'яча; передачі м'яча різними способами з місця і в русі; ведення м'яча; різновиди кидків м'яча у ворота з опорного положення, в стрибку, у падінні; обманні рухи (фінти);
- технічні прийоми захисту польового гравця: захисні стійки і переміщення; вибивання м'яча; перехоплення м'яча; блокування м'яча і гравця нападу; обманні рухи;
- технічні прийоми нападу і захисту воротаря: стійки і переміщення; затримання м'яча тулубом, однією та двома руками (ногами); ловіння м'яча; передачі м'яча різними способами; обманні рухи;
- тактичні дії нападу польового гравця: індивідуальні — дії гравця без м'яча і з м'ячем; групові — взаємодії двох і трьох гравців при паралельних і схресних переміщеннях; командні — функціональні обов'язки, розміщення гравців при позиційному нападі і стрімкому прориві;
- тактичні дії захисту польового гравця: індивідуальні — дії проти гравця без м'яча і з м'ячем; групові — взаємодії двох і трьох захисників при страховці, переключенні, просковзуванні, розборі гравців нападу, блокуванні; командні — функціональні обов'язки, розміщення гравців при особистому, зонному, змішаному захисті;
- тактичні дії нападу і захисту воротаря: індивідуальні — вибір місця, обманні рухи; групові, командні — взаємодії з партнерами у захисті і в нападі.

«Футбол»:

- Технічні прийоми нападу польового гравця: стійки і переміщення; удари по м'ячу ногою, головою, різними способами з місця, в русі, у стрибку; різновиди зупинок м'яча ногою, тулубом, головою; ведення м'яча; укидання м'яча; обманні рухи (фінти);
- технічні прийоми захисту польового гравця: стійки і переміщення; відбір м'яча різними способами; обманні рухи;
- технічні прийоми гри воротаря: стійки і переміщення; ловіння м'яча різними способами; відбивання м'яча однією, двома руками; переведення м'яча; різновиди кидків та ударів по м'ячу; обманні рухи;
- тактичні дії нападу польового гравця: індивідуальні — дії гравця без м'яча і з м'ячем; групові — взаємодії двох, трьох і більше гравців при стандартних положеннях і в ігрових епізодах; командні — функціональні обов'язки, розміщення гравців при швидкому і позиційному нападі, розіграші стандартних положень;
- тактичні дії захисту польового гравця: індивідуальні — дії проти гравця без м'яча і з м'ячем; групові — взаємодії двох і більше гравців при страховці, переключенні, колективному відборі м'яча, створенні штучного положення «поза грою», шикунанні «стінки»; командні — функціональні обов'язки, розміщення гравців при персональному (особистому), зонному, комбінованому (змішаному) захисті;
- тактичні дії воротаря: індивідуальні — вибір місця, дії на лінії воріт і на виходах; групові, командні — взаємодії з партнерами у захисті і при організації атак.
- ◆ Визначити комплекс вправ для навчання партнера ігровому прийому під час роботи у статичній, варіаційній та динамічній парі.

- ◆ З'ясувати критерії оцінювання (якісні й кількісні) рухових дій.
- ◆ Проконтролювати якість виконання ігрового прийому, включаючи самоконтроль.
- ◆ Виявити можливі помилки, їх причини, підібрати засоби для їх усунення.
- ◆ Провести обговорення процесу навчання техніці й тактиці спортивної гри.
- ◆ Розвивати фізичні якості, що обумовлюють якісне оволодіння ігровими прийомами.

4. Розробка документів планування фізичного виховання та спортивної підготовки

- ◆ Уточнити принципи і вимоги до складання документів планування фізичного виховання учнів ЗОШ, спортивної підготовки вихованців ДЮСШ, СДЮШОР.
- ◆ Проаналізувати документи планування і обліку фізичного виховання учнів у ЗОШ.
- ◆ Проаналізувати документи планування і обліку спортивної підготовки учнів ДЮСШ, СДЮШОР у відділенні з ігрового виду спорту.
- ◆ Розробити пакет планів-конспектів окремих частин (підготовчої, основної) та предметного ігрового уроку фізичної культури в цілому для учнів певного класу:

План-конспект уроку «Фізична культура»

№ ____ для учнів ____ класу

Завдання уроку:

1. ....
2. ....
3. ....

Інвентар і обладнання:

Місце проведення:

Дата проведення:

Урок проводить:

№ з/п	Зміст уроку	Дозування навантажень	Організаційно-методичні вказівки
1	2	3	4
	Підготовча частина		
	Основна частина		
	Заключна частина		

- ◆ Розробити пакет планів-конспектів секційних занять з ігрового виду спорту для учнів ЗОШ.
- ◆ Розробити пакет планів-конспектів навчально-тренувальних занять для учнів ДЮСШ, СДЮШОР (групи початкового навчання, навчально-тренувальні, спортивного удосконалення певного року навчання).
- ◆ Скласти графік проходження навчального матеріалу з одного із ігрових видів спорту для учнів визначеного класу на уроках фізичної культури:

№ з/п	Технічні елементи, тактичні дії	Кількість уроків	Номер уроку / Етапи навчання руховій дії												і т.д.	
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
1.																
2.																
3.																
4.																

- ◆ Скласти робочий план секційних (навчально-тренувальних) занять з ігрового виду спорту для учнів ЗОШ (ДЮСШ, СДЮШОР):

Дата заняття	Тривалість заняття	Завдання заняття	Зміст секційного заняття	Обсяг навантаження	Інтенсивність навантаження

- ◆ Скласти календарний план спортивно-масової роботи зі спортивних ігор навчального закладу (табору відпочинку дітей):

№ з/п	Назва спортивно-масових заходів	Дата і час проведення	Місце проведення	Відповідальний за виконання
1	2	3	4	5

- ◆ Розробити ігрову програму для спортивного свята або іншого масового фізкультурно-оздоровчого заходу схожого типу.
- ◆ Взяти участь у розробці індивідуального і групового планів тренування.

5. Безпосередня участь у змаганнях з ігрових видів спорту

- ◆ Провести загальну і спеціальну частини розминки.
- ◆ Взяти безпосередню участь у змаганнях з ігрових видів спорту.
- ◆ Провести самоаналіз діяльності на змаганнях.

6. Обслуговування змагань з ігрових видів спорту в якості організатора, судді

- ◆ Скласти план підготовки і проведення всіх необхідних заходів щодо організації змагань з визначенням відповідаль-

них за їх виконання.

- ◆ Сформувати інформаційно-рекламний простір змагань: усні, друковані та наочні оголошення, повідомлення й реклама.
- ◆ Розробити положення про змагання з ігрового виду спорту, зазначивши:
  - ◇ Мету і завдання змагань.
  - ◇ Час і місце проведення.
  - ◇ Керівництво змаганнями.
  - ◇ Вимоги до учасників.
  - ◇ Програму змагань.
  - ◇ Систему розіграшу, порядок визначення переможців і місць, що посіли команди.
  - ◇ Нагородження переможців.
  - ◇ Фінансування.
- ◆ Форму і терміни подання документів на участь, місце та час жеребкування.
- ◆ Розробити календар змагань за визначеною системою розіграшу: коловою, «олімпійською» (з вибуванням), змішаною.
- ◆ Підготувати місце проведення змагань з певного ігрового виду спорту, необхідний інвентар, обладнання.
- ◆ Виконувати функціональні обов'язки на змаганнях з:

«Баскетболу»:

- Судді на майданчику;
- судді за столиком: секретаря, секундометриста, оператора 24-х секунд.

«Волейболу»:

- Першого судді;
- другого судді;
- секретаря;

- лінійного судді.

«Гандболу»:

- Судді в полі;
- секундометриста;
- секретаря.

«Футболу»:

- Судді в полі;
- судді на лінії.
- Оформити звітну документацію щодо проведених змагань: звіт головного судді, таблицю результатів, календар ігор, заявки команд, афішу.

7. Робота в літньому таборі відпочинку дітей

- ◆ З'ясувати оздоровчі, освітні та виховні можливості використання спортивних ігор як засобу фізичного виховання в місцях масового відпочинку дітей.
- ◆ Підготувати матеріали зі спортивних ігор відповідно до плану спортивно-масової й фізкультурно-оздоровчої роботи з урахуванням статево-вікових особливостей дітей, їх підготовленості, природних і погодних умов, матеріально-технічного забезпечення.
- ◆ Організувати і проводити секційні заняття з одного із ігрових видів спорту.
- ◆ Охарактеризувати діяльність дітей на заняттях спортивними іграми за такими показниками:
  - ◇ Зовнішній вигляд; дисципліна в цілому та під час виконання вправ, проведення ігор і змагань.
  - ◇ Загальна культура дітей, їх фізична й спортивно-технічна підготовленість.

- ◇ Ставлення до педагога і товаришів, до виконання вказівок й настанов, фізичних вправ і завдань, до інвентаря та обладнання.
- ◇ Активність, свідомість, наполегливість в оволодінні навчальним матеріалом.
- ◇ Чесність, доброзичливість, рішучість, у змагальній діяльності.
- ◇ Прояв творчості та ініціативи.
- ◆ Підібрати ігровий матеріал для формування й розвитку у дітей навичок самостійних занять фізичними вправами.
- ◆ Дати характеристику діяльності педагогів і учнів щодо формування умінь та навичок самостійних занять фізичними вправами, зазначивши:
  - ◇ Наявність у місцях проведення занять пізнавальних, агітаційних та пропагандистських матеріалів.
  - ◇ Рівень організації самостійної діяльності дітей та доцільність використання фронтальної, поточної, групової, індивідуальної форм роботи з метою забезпечення умов для формування умінь і навичок самостійних занять.
  - ◇ Ступінь розуміння дітьми завдань для самостійного виконання; використання учнями на заняттях навичок самостійного виконання вправ, само — та взаємооцінювання.
  - ◇ Надання учнями допомоги своїм товаришам, педагогу; залучення дітей до підготовки та використання спортивного інвентаря, обладнання, суддівства рухливих і спортивних ігор.
  - ◇ Ефективність домашніх завдань та їх перевірка.
- ◆ Підготувати з одного із ігрових видів спорту 6 — 8 юних суддів.

- ◆ Розробити необхідну документацію до змагань з ігрових видів спорту.
  - ◇ Вид змагань:
  - ◇ бліц-турнір;
  - ◇ урівняльні (система гандикапу).
- ◆ Організувати і провести змагання з ігрових видів спорту.
- ◆ Розробити комплексну ігрову програму рухливих ігор, естафет, атракціонів, конкурсів, розваг для кожної із груп молодшого, середнього, старшого шкільного віку.
- ◆ Взяти участь в організації і проведенні спортивного свята або іншого масового фізкультурно-оздоровчого заходу схожого типу.

8. Педагогічна практика в школі

- ◆ Проаналізувати документи планування і обліку процесу фізичного виховання в ЗОШ.
- ◆ Скласти відповідно до шкільної програми план циклу предметних ігрових уроків фізичної культури для учнів певного класу.
- ◆ Підготувати і провести предметні ігрові та комплексні уроки фізичної культури на матеріалі баскетболу, волейболу, гандболу, футболу для учнів певного класу; провести їх самоаналіз.
- ◆ Провести комплексний аналіз предметного ігрового уроку фізичної культури.
- ◆ Проаналізувати цикл предметних ігрових уроків фізичної культури, інших форм занять спортивними іграми з точки зору вирішення оздоровчих завдань.
- ◆ Визначити форми і методи педагогічного контролю та обліку на заняттях зі спортивних ігор, обґрунтувати їх вибір.

- ◆ Розробити зміст і провести рухливі перерви для певного контингенту учнів; провести їх самоаналіз.
- ◆ Розробити зміст і провести на ігровому матеріалі спортивну годину у групі продовженого дня; провести її самоаналіз.
- ◆ Організувати і провести змагання з одного із обов'язкових ігрових видів спорту.
- ◆ Скласти сценарій спортивного свята або іншого масового фізкультурно-оздоровчого заходу схожого типу.
- ◆ Взяти участь в організації та проведенні одного із загальношкільних фізкультурно-оздоровчих й спортивно-масових заходів.
- ◆ Проаналізувати спортивне свято або інший масовий фізкультурно-оздоровчий захід схожого типу за такими напрямками:
  - ◇ Розробка сценарію спортивного свята, ігрової програми.
  - ◇ Оформлення місць проведення заходу.
  - ◇ Підготовка інвентаря, обладнання, спортивної атрибутики, технічних пристроїв.
  - ◇ Спортивні та рухливі ігри у програмі свята: урахування організаційно-педагогічних умов, методика підбору і реалізації різноманітних ігор, комбінованих естафет, атракціонів, конкурсів, розваг, вікторин тощо.
  - ◇ Організація та якість роботи суддівських бригад і членів журі.
  - ◇ Проведення церемоніалів.
  - ◇ Підведення підсумків свята: інформація щодо результатів змагань на радіо, по телебаченню, у відеороліках й друкованих матеріалах, оформлення дошки пошани, стендів, фотопродукції та ін.

- ◆ Підготувати і провести виховний захід з використанням ігрової діяльності на спортивну тематику.
- ◆ Провести бесіди з дітьми, їх батьками, учителями фізичної культури з метою пропаганди здорового способу життя, популяризації спортивних ігор, профорієнтаційної роботи.

9. Робота зі спортивною секцією в загальноосвітній школі

- ◆ Адаптувати зміст рухливих ігор та розробити комплекс естафет для формування й вдосконалення техніки ігрового виду спорту.
- ◆ Розробити на ігровому матеріалі комплекси вправ і завдань для розвитку певних фізичних якостей (здібностей).
- ◆ Підготувати і провести цикл секційних занять з одного із ігрових видів спорту: футболу, ручного м'яча, волейболу, баскетболу; провести їх самоаналіз.
- ◆ Визначити зміст самостійної роботи зі спортивних ігор для дітей з різною техніко-тактичною, фізичною підготовленістю.
- ◆ Проаналізувати діяльність студента на секційному занятті за такими параметрами:
  - ◇ Зовнішній вигляд і психологічний стан.
  - ◇ Організація власної діяльності: вибір місця, раціональність та оперативність дій, володіння голосом, подачею сигналів, термінологією, що прийнята в спортивних іграх.
  - ◇ Культура поведінки, ставлення до окремих учнів та колективу в цілому.
  - ◇ Управління діяльністю дітей: оволодіння увагою учнів та організація їх діяльності, виявлення та усунення помилок; використання методів педагогічного впливу, оцінювання роботи вихованців.
  - ◇ Рухова підготовленість та активність.

- ◇ Спроможність перебудувати діяльність відповідно до педагогічної ситуації.
- ◇ Досягнення оптимальної щільності заняття, його позитивного емоційного фону.
- ◇ Забезпечення заходів безпеки.
- ◆ Проаналізувати організаційне забезпечення секційних занять за такими параметрами:
  - ◇ Підготовка місця проведення заняття, необхідного інвентаря та обладнання.
  - ◇ Своєчасність початку занять.
  - ◇ Раціональність та оперативність дій тренера.
  - ◇ Лаконічність вказівок та розпоряджень педагога.
  - ◇ Розподіл часу між частинами заняття і видами вправ.
  - ◇ Розташування учнів під час проведення заняття, логічність шикунвань, перешикунвань, переміщень.
  - ◇ Формування команд, розподіл групи на пари, трійки, четвірки і т.д.
  - ◇ Доцільність використання форм і способів організації навчально-тренувальної роботи.
  - ◇ Загальна та моторна щільність заняття.
  - ◇ Дотримання правил безпеки.
  - ◇ Завершення заняття та подальші дії тренера і учнів.
- ◆ Провести комплексний аналіз секційного заняття з ігрового виду спорту.
- ◆ Провести зустрічі, бесіди з різним контингентом людей з метою пропаганди фізичної культури і спорту, здорового способу життя, залучення допомоги меценатів, спонсорів, інших зацікавлених установ та організацій.

10. Стажування в дитячо-юнацьких спортивних школах, спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву

- ◆ Проаналізувати документи планування і обліку спортивної школи.
- ◆ Ознайомитись з системою спортивної орієнтації та відбору ДЮСШ, СДЮШОР.
- ◆ Взяти участь у роботі з відбору та комплектування групи, включаючи пропагандистську діяльність і тестування.
- ◆ Визначити періодизацію навчально-тренувального процесу, завдання, зміст теоретичної, технічної, тактичної, фізичної, психологічної та ігрової підготовки юних спортсменів.
- ◆ Розробити зміст роботи однієї із сторін (виду) спортивної підготовки у річному циклі навчально-тренувального процесу.
- ◆ Підготувати і провести цикл навчально-тренувальних занять з ігрового виду спорту; провести їх самоаналіз.
- ◆ Провести комплексний аналіз навчально-тренувального заняття.
- ◆ Скласти пояснювальну записку щодо спортивної підготовки групи, зазначивши:
  - ◇ Склад групи та умови підготовки.
  - ◇ Завдання і результати, що плануються.
  - ◇ Розподіл навчального часу за темами.
  - ◇ Засоби навчально-тренувальної і виховної роботи.
  - ◇ Методику роботи в групі.
  - ◇ Поточний та підсумковий контроль.
- ◆ Дати психолого-педагогічну характеристику групі та окремим учням.
- ◆ Виконувати функціональні обов'язки тренера-викладача під час змагань:
  - ◇ Підготувати необхідну документацію.

- ◇ Провести настанову на конкретну ігрову зустріч: визначити основний склад команди, модель тактики гри, дати педагогічну й ігрову характеристику команди суперника, забезпечити психологічний настрій вихованців та ін.
- ◇ Здійснювати керівництво командою під час змагань.
- ◇ Проаналізувати проведену гру, техніко-тактичні дії окремих гравців та команди.
- ◆ Відвідати з дітьми кінотеатр, музей, виставку, змагання з ігрового виду спорту та обговорити проведений захід у групі.

11. *Індивідуальні навчально-дослідні завдання зі спортивних ігор (ІНДЗ)*

- ◆ Продемонструвати ігровий прийом та проаналізувати його з точки зору:
  - ◇ Техніки спортивної гри.
  - ◇ Методики навчання і суддівства.
  - ◇ Планування проходження ігрового прийому на уроках фізичної культури в ЗОШ; навчально-тренувальних заняттях у відділенні ДЮСШ, СДЮШОР.
- ◆ Розробити на матеріалі баскетболу, волейболу, гандболу, футболу рухові тести для певного контингенту дітей, які характеризують:
  - ◇ Рівень оволодіння технічними прийомами, тактичними діями конкретної спортивної гри.
  - ◇ Прояв фізичних якостей (пружкості, спритності, сили, витривалості, гнучкості).
- ◆ Вивчити зміст та нормативні вимоги розділу спортивних ігор у Єдиній спортивній класифікації України.

- ◆ Дослідити становлення та вдосконалення правил змагань в ігрових видах спорту.
- ◆ Вивчити особливості організації і проведення змагань зі спортивних ігор з різним контингентом людей.
- ◆ Дати характеристику змагальної діяльності спортсменів в одному із ігрових видів спорту.
- ◆ Розкрити зміст і методи комплексного контролю в спортивних іграх.
- ◆ З'ясувати можливості використання спортивних ігор у лікувальній, адаптивній, оздоровчо-реабілітаційній та рекреативній фізичній культурі.
- ◆ Підібрати ігровий матеріал в якості засобу профілактики, лікування й реабілітації, діагностики функціонального стану та прискорення відновлення організму людини.
- ◆ Вивчити і представити можливості реалізації спортивних ігор у самодіяльному фізкультурному русі.
- ◆ Дослідити і проаналізувати результати виступів збірних та кращих клубних команд України з ігрових видів спорту на європейській та міжнародній спортивній арені.
- ◆ Вивчити і представити досвід одного-декількох учителів фізичної культури щодо використання спортивних ігор та їх елементів у навчально-виховному процесі школярів.
- ◆ Вивчити і представити досвід одного-декількох тренерів з ігрових видів спорту щодо організації і змісту навчально-тренувального процесу.

Розділ 5

Основні терміни і поняття зі спортивних ігор

Алгоритм розвитку рухової дії в процесі навчання — просування від незнання та невміння до досконалого й свідомого оволодіння комплексом навичок на основі теоретико-практичних концепцій навчання: а — незнання, невміння, б — знання рухового завдання, в — уявлення про рухову дію (її «образ»), г — рухове вміння, ґ — рухова навичка, д — суперуміння (система навичок вищого порядку).

Амбідекстрія — однаковий розвиток функцій верхніх і нижніх кінцівок (рухова симетрія володіння обома кінцівками: правою і лівою).

Антиципація — здатність визначати наперед дії суперника.

Витривалість — здатність протистояти фізичній втомі в процесі м'язової діяльності. Розрізняють загальну і спеціальну витривалість.

Виховання фізичних якостей — цілеспрямований вплив на розвиток фізичних якостей людини за допомогою нормованих функціональних навантажень.

Відновлення — сукупність зворотних змін, які відбуваються після припинення фізичних вправ у діяльності функціональних систем, що забезпечували їхнє виконання. Розрізняють поточне (у ході виконання вправ), швидке (відразу після припинення роботи (період повернення кисневого боргу), віддалене (протягом тривалого часу після виконання тренувального навантаження), стрес — відновлення (після хронічних перенапружень).

Вольова підготовка спортсмена — система впливів, яка застосовується з метою формування і вдосконалення необхідних для

спортсмена вольових якостей (цілеспрямованості, рішучості, наполегливості, сміливості і т.д.).

Втома — спричинене роботою тимчасове зниження працездатності, що проявляється у суб'єктивному відчутті. Розрізняють розумову, сенсорну, емоційну, фізичну втому.

Гнучкість — морфо-функціональна властивість опорно-рухового апарату, яка обумовлює ступінь рухливості його ланок відносно одна одної (здатність виконувати рухи з великою амплітудою). Розрізняють активну і пасивну гнучкість.

Динамічний стереотип — стан функціональної системи, коли вона набуває стаціонарного характеру, що закріплюється в результаті багаторазових повторень дій.

Доза навантаження — певна величина, яка вимірюється параметрами обсягу та інтенсивності.

Дозування навантаження — чітка регламентація обсягу та інтенсивності навантаження.

Загальнорозвивальні вправи — рухові дії, які є переважно засобами загальної фізичної підготовки і спрямовані на всебічний розвиток фізичних якостей, розширення функціональних можливостей органів та систем організму, злагодженість їхнього прояву в процесі м'язової діяльності, збагачення рухового досвіду.

Засоби фізичного виховання і спортивного тренування — основні: фізичні вправи, допоміжні: оздоровчі сили природи (сонце, повітря, вода), гігієнічні фактори (режим, харчування, громадська і особиста гігієна).

Здібності — сукупність якостей особистості, які відповідають об'єктивним умовам і вимогам до певної діяльності та забезпечують успішне її виконання.

Здоров'я — стан організму людини, коли функції всіх його органів і систем урівноважені із зовнішнім середовищем та відсутні хворобливі зміни.

Змагальна діяльність — специфічна рухова активність людини, що здійснюється переважно в умовах офіційних змагань на межі психічних і фізичних сил людини, кінцевою метою якої є встановлення суспільно значущих та особистих результатів.

Змагальне навантаження — інтенсивне, часто максимальне навантаження, яке пов'язане з виконанням змагальної діяльності.

Змагання — спеціальна сфера, у якій здійснюється діяльність спортсмена, що дозволяє об'єктивно порівнювати певні його здібності і забезпечує їхній максимальний прояв.

Ігрова діяльність — керована свідомістю внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність людини, яка спрямована на досягнення переваги (перемоги) над суперником в умовах протистояння специфічними засобами при дотриманні встановлених правил.

Ігрова ситуація — розміщення і дії гравців у конкретний момент гри.

Ігровий прийом (прийом гри) — обумовлена правилами рухова дія, що використовується в ігровій та змагальній діяльності з метою досягнення визначеної мети. Розрізняють ігрові прийоми нападу і захисту.

Імітаційні вправи — рухові дії, які за кінематикою і координаційною структурою відповідають характеру основної вправи (певної спортивної дисципліни).

Інтегративна підготовка спортсмена — педагогічний процес, спрямований на поєднання (інтеграцію) тренувальних впливів технічної, тактичної, психологічної, інтелектуальної (теоретичної) і фі-

зичної підготовки в цілісний ефект на основі змагальних вправ, у тому числі в процесі змагань.

Інтенсивність навантаження — кількість роботи, що виконана за одиницю часу.

Інтуїція — процеси мислення, які відбуваються у згорнутій неусвідомленій формі, коли усвідомлюється тільки кінцевий результат розумового процесу.

Календар змагань — документ, який впорядковує змагання за метою, завданнями, місцем і часом проведення, складом учасників, витратами коштів та ін.

Класифікаційні системи — документи, що містять нормативи і вимоги, на основі яких оцінюється підготовленість спортсменів, визначаються рівні їхньої спортивної кваліфікації і присвоюються спортивні розряди та звання.

Комплексний контроль у підготовці спортсмена — вимірювання й оцінка різних показників у циклах тренування з метою визначення рівня підготовленості спортсмена. Складовими комплексного контролю є педагогічні, медико-біологічні, психологічні дослідження. Розрізняють оперативний, поточний, етапний контроль.

Координаційні здібності — здатність доцільно будувати (формувати, підпорядковувати, поєднувати в єдине ціле) цілісні рухові акти, перетворювати вироблені форми дій або переключатися від одних до інших відповідно до вимог умов, що змінюються (здатність швидко, точно, доцільно, економно та винахідливо вирішувати рухові завдання). Розрізняють загальні, спеціальні, специфічні координаційні здібності.

Лабільність — функціональна властивість нервової й м'язової тканини, яка проявляється у частоті зміни діяльного і гальмівного станів.

Латентний період реакції — проміжок часу від моменту появи сигналу до моменту початку руху.

Методи фізичного виховання (спортивного тренування) — способи впорядкованої взаємозв'язаної діяльності вчителя і учнів, які спрямовані на вирішення завдань освіти, виховання, розвитку та оздоровлення. Розрізняють дві групи методів: загальнопедагогічні (словесні, наочні методи) і специфічні (практичні), які характерні тільки для процесу фізичного виховання (методи чітко регламентованих вправ, ігровий, змагальний).

Методичний прийом — своєрідна частина, деталь методу, що необхідна для більш ефективного його застосування в умовах конкретної ситуації процесу фізичного виховання (спортивного тренування).

Модель спортивної техніки — ідеальний зразок (уявний чи описаний словами, у графічній, математичній, інших формах) змагальної дії, створений на основі практичного досвіду або теоретично.

Моральна підготовка спортсмена — система впливів, яка застосовується з метою формування та розвитку стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки спортсмена на основі засвоєння ідеалів, норм, принципів моралі.

Навчальна програма — державний документ, який визначає цільові настанови і загальні завдання педагогічного процесу: в загальноосвітній школі — курсу фізичного виховання, у ДЮСШ, СДЮШОР — спортивного тренування з обраного виду спорту; систему знань, умінь, навичок, які необхідно опанувати за конкретний термін занять, перелік основних фізичних вправ та інших засобів, що забезпечують вирішення поставлених завдань; рівень теоретичної, загальнофізичної й спортивної підготовленості, виражений у залікових вимогах та навчальних нормативах (тестових показниках), якого по-

винні досягнути учні щороку і після завершення навчання в освітньому закладі.

Навчальний план — державний документ, який визначає загальну тривалість занять з фізичного виховання (у загальноосвітній школі, навчальному закладі), спортивної спеціалізації (в ДЮСШ та інших спортивних школах), розділи (види) програмового матеріалу і кількість годин, відведених на вивчення кожного із них за роками навчання.

Навчальний предмет (дисципліна) — педагогічно обґрунтована система наукових знань, практичних умінь та навичок, що втілюють основний зміст і методи певної науки.

Навчання руховим діям — педагогічний процес чуттєво-раціонального пізнання і практичного оволодіння технікою фізичних вправ.

Облік у фізичному вихованні (спортивному тренуванні) — процес виявлення, реєстрації, осмислення та оцінювання даних, фактів, що відносяться до певної діяльності у фізичному вихованні. Розрізняють попередній (до початку організації педагогічного процесу), поточний (безперервний в процесі роботи), підсумковий (після завершення періоду роботи) облік.

Обсяг навантаження — загальна кількість тренувальної роботи, що виконана під час заняття (серії занять).

Основні (змагальні) вправи — цілісні рухові дії (сукупність рухових дій), які є предметом засвоєння відповідно до вимог програм фізичного виховання або спортивної спеціалізації і виконуються по можливості у межах правил змагань.

Педагогічний контроль у фізичному вихованні — система заходів, яка забезпечує перевірку запланованих показників фізичного виховання для оцінки засобів, методів і навантаження, що засто-

совуються (визначення зв'язку між фактором впливу і факторами змін). Розрізняють попередній, оперативний, поточний, етапний, підсумковий контроль.

Перевтома — стійкі функціональні порушення в результаті надмірної втоми, що не зникають при відпочинку.

Перетренованість — патологічний стан, прояв дизадаптації, порушення досягнутого в процесі тренування рівня функціональної готовності, регуляції діяльності систем організму (прогресуючий розвиток перевтоми).

Підвідні вправи — переважно елементи рухової дії (частини або поєднання кількох рухів), які сприяють засвоєнню основної вправи шляхом її цілісної імітації або часткового відтворення у спрощеній формі і спрямовані на розвиток конкретних фізичних якостей та здібностей.

Підготовка спортсмена — багатоаспектний педагогічний процес доцільного використання знань, засобів, методів та умов (комплексу заходів), що дозволяє спрямовано впливати на розвиток спортсмена і забезпечує необхідний рівень його готовності до спортивних досягнень.

Підготовленість спортсмена — динамічний стан спортсмена, який відображає комплексний результат фізичної підготовки (рівень розвитку фізичних якостей), технічної підготовки (рівень удосконалення рухових навичок), тактичної підготовки (рівень розвитку тактичного мислення), психологічної підготовки (рівень удосконалення морально-вольових якостей), теоретичної підготовки (рівень засвоєння спеціальних знань). Розрізняють фізичну, технічну, тактичну, психологічну, теоретичну підготовленість.

Підготовчі вправи — рухові дії (їх поєднання, варіації), які суттєво подібні до основної вправи за формою, структурою, харак-

тером прояву здібностей та діяльності функціональних систем організму і спрямовані переважно на розвиток тих фізичних якостей, що необхідні для її виконання.

План-графік навчального процесу — документ планування педагогічного процесу з фізичного виховання, який визначає найбільш доцільну послідовність проходження матеріалу теоретичного і практичного розділів навчальної програми за місяцями й тижнями протягом одного року (навчального — у ЗОШ і річного циклу спортивного тренування в ДЮСШ, СДЮШОР), кількість годин, відведених на кожний розділ та розподіл часових затрат на вивчення матеріалу за тижнями.

План-конспект уроку (заняття) — документ планування педагогічного процесу з фізичного виховання, у якому фіксується повний деталізований план конкретного уроку: номер заняття за робочим планом, завдання уроку, необхідні засоби для їхнього вирішення із зазначенням параметрів навантажень і відпочинку для кожної вправи, організаційно-методичні вказівки, матеріально-технічне забезпечення.

Положення про змагання — документ, який визначає мету і завдання змагань, місце та час проведення, характер керівництва змаганнями, вимоги до учасників, програму змагань, способи проведення і визначення переможців, форми документів й термін їхнього подання та ін.

Правила змагань — документ, у якому чітко визначені умови змагальної боротьби, що відбувається під контролем спортивних арбітрів, способи фіксування результатів, визначення переможців і розподілу місць серед учасників змагань.

Програми фізичного виховання школярів — нормативні документи, які регламентують коло завдань, розкривають зміст фізич-

ного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів, визначають систему вимог до методів та організації навчально-виховної роботи, прогнозують кінцеві результати навчання й виховання конкретних контингентів дітей шкільного віку.

Прудкість — комплекс функціональних властивостей людини, які визначають швидкісні характеристики рухів, а також час рухової реакції.

Психологічна підготовка спортсмена — система психолого-педагогічних впливів, що застосовується з метою формування та вдосконалення властивостей і якостей особистості, її психічних станів, які необхідні для успішного виконання тренувальної діяльності, підготовки до змагань і надійного виступу в них. Розрізняють загальну і спеціальну психологічну підготовку.

Реабілітація — комплекс лікувальних, психологічних, педагогічних, соціальних і трудових заходів, спрямованих на відновлення здоров'я та працездатності хворого.

Резистентність — стійкість організму до впливу різних негативних факторів середовища (здатність до опору).

Рекреація — широке поняття, пов'язане з відпочинком, відновленням сил, використанням можливостей природи і т.п.

Релаксація — стан спокою, розслаблення в результаті зняття фізичного та психічного напруження.

Ремінісценція — покращання відтворення навчального матеріалу через невеликий проміжок часу (1-3 дні) після його засвоєння (збільшення повноти змісту образу фізичної вправи, виразності уявлення про кінематичні, динамічні та ритмічні характеристики рухів).

Робочий (тематичний) план — документ планування педагогічного процесу з фізичного виховання, у якому фіксується методи-

чна послідовність проходження навчального матеріалу і розкривається зміст кожного уроку (заняття) протягом семестру (навчально-тренувального циклу або календарного терміну): конкретні навчально-виховні завдання уроків, теоретичні відомості з фізичного виховання, основні засоби (фізичні вправи), способи їх застосування та величини навантажень, контрольні вправи (тести) для визначення успішності оволодіння програмовим матеріалом і рівня фізичної підготовленості.

Розвиток фізичних здібностей — єдність успадкованих і педагогічно спрямованих змін функціональних можливостей органів та систем організму.

Розклад занять — документ планування педагогічного процесу з фізичного виховання, в якому фіксуються число, час і місце занять у загальному тижневому режимі діяльності.

Розминка — комплекс фізичних вправ, які проводяться перед більш-менш напруженою фізичною роботою з метою підвищення працездатності організму. Розрізняють загальну і спеціальну розминку.

Рухова дія — цілеспрямований прояв людиною рухової активності, за допомогою якої вирішуються рухові завдання.

Рухова навичка — оптимальний рівень володіння технікою дії, який характеризується автоматизованим (під мінімальним контролем свідомості) управлінням рухами, високою стійкістю та надійністю виконання.

Рухова реакція — усвідомлена рухова дія у відповідь на певний сигнал. Розрізняють прості і складні рухові реакції.

Рухове уміння — рівень володіння руховою дією, який характеризується свідомим управлінням рухами, нестійкістю до дії факторів, що заважають її виконанню та нестабільністю результатів.

Рухові здібності — індивідуальні особливості, які визначають рівень рухових можливостей людини. До рухових здібностей належать силові, швидкісні, швидкісно-силові, координаційні, загальна і спеціальна витривалість.

Сенситивний період — найбільш сприятливий віковий проміжок часу для інтенсивного розвитку певних фізичних якостей і оволодіння руховими діями.

Сила — здатність людини долати зовнішній опір або протидіяти йому за рахунок м'язових зусиль (напруження). Розрізняють динамічну (напруження (функціональна активність) м'язів відбувається зі зміною їхньої довжини) і статичну (напруження м'язів відбувається без зміни їхньої довжини) силу.

Система гри — спосіб організації взаємодії гравців, що конкретизує діяльність кожного із них у певний момент гри в нападі або захисті.

Система підготовки спортсмена — сукупність методичних основ, організаційних форм і умов тренувально-змагального процесу, які оптимально взаємодіють між собою на основі певних принципів і забезпечують найвищий рівень готовності спортсмена до високих спортивних досягнень.

Спеціальні вправи — рухові дії (їх поєднання, варіації), які є переважно елементами змагальної діяльності, а також подібні до них рухи та дії, спрямовані на засвоєння й вдосконалення основної вправи, виховання фізичних якостей та здібностей, що необхідні для ефективного її виконання і проявляються у відповідних режимах роботи.

Спорт — власне змагальна діяльність, специфічною формою якої є система змагань, що історично склалася в галузі фізичної культури як спеціальна сфера виявлення та уніфікованого порівнян-

ня людських можливостей (у вузькому розумінні); власне змагальна діяльність, спеціальна підготовка до неї, а також специфічні стосунки, норми і досягнення у сфері цієї діяльності (у широкому розумінні); дійовий фактор фізичного виховання, одна з основних форм підготовки людини до трудової та інших суспільно необхідних видів діяльності, а поряд з цим і один із важливих засобів етичного й естетичного виховання, задоволення духовних потреб суспільства та розширення міждержавних, міжрегіональних зв'язків (як багатогранне суспільне явище).

Спортивне тренування — спеціалізований педагогічний процес, який будується на системі вправ і спрямований на управління спортивним удосконаленням спортсмена, що обумовлює його готовність до досягнення вищих результатів.

Спортивні ігри (ігрові види спорту) — протиборство двох сторін за визначеними правилами, що спрямоване на досягнення переваги (перемоги) над суперником, яка оцінюється кількістю досягнень обумовленої мети гри. Розрізняють командні (олімпійські види: баскетбол, бейсбол (чоловіки), водне поло, волейбол класичний, волейбол пляжний, керлінг, ручний м'яч, софтбол (жінки), футбол, хокей з шайбою, хокей на траві; неолімпійські види: лапта, мотобол, регбі, футбол пляжний, футзал, хокей з м'ячем) і особисто-командні (олімпійські види: бадмінтон, настільний теніс, теніс, шахи; неолімпійські види: більярд, гольф, городки, кеглі, шашки) спортивні ігри.

Спритність — здатність людини швидко, оперативно, раціонально оволодівати новими руховими діями, успішно вирішувати рухові завдання в умовах, що змінюються.

Структура процесу навчання руховим діям — внутрішня будова педагогічного процесу пізнання і оволодіння технікою фізичних вправ, цілісність й тотожність якої забезпечується сукупністю закономірних взаємозв'язків усіх складових. У структурі процесу

навчання руховим діям розрізняють: 1. Етап створення передумов і ознайомлення з руховими діями. 2. Етап засвоєння рухових дій. 3. Етап закріплення, вдосконалення та інтеграції рухових дій.

Структура тренування — відносно стійкий порядок поєднання компонентів (підсистем, сторін та окремих ланок), їхня закономірна взаємодія між собою і загальна послідовність. Вихідним компонентом структури тренування є тренувальне завдання, комплекс завдань складає тренувальне заняття; два тренувальних заняття і більше утворюють малий цикл (мікроцикл); кілька малих циклів утворюють середній цикл (мезоцикл); середні цикли утворюють річний цикл (макроцикл), кілька річних циклів утворюють багаторічний цикл.

Структура уроку (спортивно-тренувального заняття) — дидактично обґрунтоване співвідношення і послідовність розташування у часових рамках заняття елементів його змісту. У структурі уроку розрізняють підготовчу, основну і заключну частини.

Суперуміння — система навичок вищого порядку, яка характеризується варіативністю, творчістю, індивідуалізацією, високою стійкістю виконання рухових дій у складних та екстремальних умовах.

Тактика гри — теоретичні основи і сукупність тактичних дій (індивідуальних, групових, командних), що реалізуються з метою досягнення найкращих результатів під час змагань (доцільні способи ведення змагальної діяльності, які підпорядковані певному задуму і плану). Розрізняють тактику нападу і захисту.

Тактична дія — раціональне використання ігрових прийомів, спосіб організації змагальної діяльності, що спрямований на досягнення переваги над суперником. Розрізняють індивідуальні, групові, командні тактичні дії в нападі і захисті.

Тактична підготовка спортсмена — педагогічний процес, який спрямований на оволодіння раціональними прийомами ведення спортивної боротьби в процесі специфічної змагальної діяльності. Розрізняють загальну і спеціальну тактичну підготовку.

Тактичне мислення — мислення, яке здійснюється у процесі спортивної діяльності в екстремальних умовах змагань і безпосередньо спрямоване на вирішення конкретних тактичних завдань.

Тактичний задум — принцип ведення змагальної діяльності, розроблений в якості основної лінії організації дій, взаємодій (у командних змаганнях) і подолання протидії суперників на шляху до досягнення змагальної мети. Тактичний задум конкретизується у тактичному плані — сукупності послідовних завдань і способів їх розв'язання.

Теоретична (інтелектуальна) підготовка спортсмена — озброєння спортсменів спеціальними знаннями, що підвищують ефективність навчання певній спортивній дисципліні, вирішення завдань тренувальної і змагальної діяльності.

Техніка гри — сукупність ігрових прийомів, що використовуються для досягнення максимального результату (раціональні та ефективні способи виконання змагальної дії). Розрізняють техніку нападу і захисту.

Технічна підготовка спортсмена — педагогічний процес, спрямований на досконале оволодіння спортсменом системою рухів (технікою виду спорту), що відповідає особливостям певної спортивної дисципліни і сприяє досягненню високих спортивних результатів. Розрізняють загальну і спеціальну технічну підготовку.

Тренованість спортсмена — результат спортивного тренування, який характеризується біологічними (функціональними та морфологічними) адаптивними змінами, що відбуваються в організмі

спортсмена під впливом систематичних фізичних вправ і виражаються у зростанні його працездатності. Розрізняють загальну і спеціальну тренуваність.

Тренувальна діяльність — спільна діяльність тренерів, спортсменів, колективу фахівців по успішному досягненню цілей тренування.

Тренувальне навантаження — складова частина (компонент) тренування, що відображає кількісну міру впливів на спортсменів у процесі тренувальних занять.

Управління підготовкою спортсменів — педагогічний процес щодо забезпечення досягнення мети системи підготовки спортсменів на основі отримання, передачі та обробки інформації, вироблення і прийняття рішень. Розрізняють управління підготовкою спортсменів, управління їхнім тренуванням, управління змагальною діяльністю команд і окремих учасників. Включає планування, організацію, контроль і облік.

Фізична культура — частина загальної культури людства, яка являє собою творчу діяльність із засвоєння накопичених і створення нових цінностей переважно у сфері фізичного розвитку, оздоровлення та виховання людей.

Фізична освіта — системне засвоєння людиною раціональних способів управління своїми рухами, набуття таким шляхом необхідного у житті фонду рухових умінь, навичок і пов'язаних з ними знань.

Фізична підготовка спортсмена — педагогічний процес, спрямований на виховання фізичних якостей, підвищення функціональних можливостей, зміцнення опорно-рухового апарату, що створює сприятливі умови для вдосконалення всіх сторін підготовки. Розрізняють загальну і спеціальну фізичну підготовку.

Фізичне виховання — вид виховання, специфічним змістом якого є навчання рухам, виховання фізичних якостей, оволодіння спеціальними фізкультурними знаннями і формування свідомої потреби у фізкультурних заняттях.

Фізичне навантаження — вплив фізичних вправ на організм людини, що викликає активну реакцію його функціональних систем.

Фізичні вправи — рухові дії, які спрямовані на реалізацію завдань фізичного виховання, сформовані та організовані за його закономірностями.

Фізичні здібності — відносно стійкі успадковані та набуті функціональні особливості органів і систем організму, взаємодія яких обумовлює ефективність виконання рухової дії.

Фізичні якості — вроджені (генетично успадковані) морфофункціональні якості, завдяки яким можлива фізична (матеріально виражена) активність людини, що проявляється у доцільній руховій діяльності. До основних фізичних якостей належать м'язова сила, пружність, витривалість, гнучкість, спритність.

Фрустрація — психічний стан переживання невдачі, який пов'язаний з несподіваною різницею між очікуваними подіями і реальним результатом.

Функціональний стан — комплекс властивостей, що визначає рівень життєдіяльності організму, системну його відповідь на фізичне навантаження, у якому відображається ступінь інтеграції та адекватності функцій роботи, що виконується.

Цикли тренування — найбільш загальні форми структурної організації тренування. Розрізняють мікроцикли — малі цикли тренування, переважно з тижневою або наближеною до тижня тривалістю, які містять від двох до кількох занять; мезоцикли — середні тренувальні цикли тривалістю від двох до шести тижнів, які містять

відносно закінчену низку мікроциклів; макроцикли — великі тренувальні цикли піврічного (в окремих випадках 3-4 місяці), річного, багаторічного (наприклад, чотирирічний олімпійський) типу, які пов'язані з розвитком, стабілізацією та тимчасовою втратою спортивної форми і містять закінчену низку періодів, етапів, мезоциклів.

Швидкісні здібності — можливості людини, які забезпечують їй виконання рухових дій за мінімальний для конкретних умов проміжок часу.

Швидкісно-силові здібності — здатність людини проявляти необхідні силові можливості за мінімальний для конкретних умов проміжок часу.

Щільність уроку (заняття) — відсоткове співвідношення відповідних витрат часу. Розрізняють загальну щільність уроку — відношення педагогічно виправданих (раціональних) затрат часу до загальної тривалості уроку і моторну — відношення часу безпосередньо використаного на рухову діяльність учнів до загальної тривалості заняття.

Список використаних джерел

1. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать. — М.: Просвещение, 1985. — 448 с.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Підручник. — К.: Либідь, 1998. — 558 с.
3. Алексюк А.М., Аюрзанайн А.А., Підкасистий П.І., Козаков В.А. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: Навч. посібник. — К.: ІСДО, 1993. — 336 с.
4. Андриади И.П. Дидактические умения тренера и их формирование: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1983. — 21 с.
5. Бабушкин Г.Д. Актуальные проблемы профессионального становления и воспитания специалистов по физической культуре и спорту // Теория и практика физической культуры. — 1991. — № 7. — С. 11–15.
6. Байдан М.А. Научно-исследовательская работа студентов как средство формирования их творческой активности: Дисс... канд. пед. наук. — Одесса, 1985. — 267 с.
7. Балбенко С.Ю., Васин Ю.Г., Медведев В.Ф., Мирошниченко В.И. Педагогическая практика в школе: Учеб. пособие. — К.: Вища школа, 1990. — 136 с.
8. Беспалько В.П. Основы теории педагогических систем. — Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1977. — 303 с.
9. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. — М.: Педагогика, 1989. — 190 с.
10. Богданов В.А. Системологическое моделирование личности в социальной педагогике. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1987. — 140 с.

11. Болдырев Н.И. Методика воспитательной работы в школе: Учеб. пособие. — М.: Просвещение, 1981. — 223 с.
12. Бурханов А.И. Формування професійних якостей у майбутніх учителів фізичної культури // Тези доповідей та повідомлень наук.-практ. міжвуз. конф. «Формування професіоналізму майбутніх педагогів в умовах педагогічного вузу». — Кривий Ріг: КрДПІ, 1992. — Ч. 1. — С. 114–116.
13. Волков Л.В. Теория и методика детского и юношеского спорта: Учебник. — К.: Олимпийская литература, 2002. — 296 с.
14. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. — М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. — 500 с.
15. Гелашвили Н.И. Педагогические основы управления самостоятельной работой студентов в процессе обучения: Дисс... д-ра пед. наук: 13.00.01. — Тбилиси, 1987. — 284 с.
16. Дементьева Н.А. Развитие самостоятельности как качества личности студента в процессе педагогической практики // Вопросы формирования личности учителя в условиях педагогического института. — Саратов, 1970. — С. 65 — 80.
17. Деркач А.А., Исаев А.А. Педагогика и психология деятельности организатора детского спорта. — М.: Просвещение, 1989. — 335 с.
18. Деркач А.А., Исаев А.А. Педагогическое мастерство тренера. — М.: Физкультура и спорт, 1981. — 375 с.
19. Деркач Л.С. Система организации самостоятельной работы студентов на основе диагностики типа учебной деятельности: Дисс... канд. пед. наук: 13.00.01. — Л., 1989. — 266 с.
20. Дмитриев С.В. Закономерности формирования и совершенствования систем движений спортсменов в контексте проблем те-

- рии решения двигательных задач: Автореф. дисс... д-ра пед. наук: 13.00.04. — М., 1992. — 34 с.
21. Емец А.И. Формирование педагогической направленности личности учителя физической культуры в процессе спортивной специализации: Дисс... канд. пед. наук: 13.00.01. — Киев, 1984. — 134 с.
22. Железняк Ю.Д., Петров П.К. Основы научно-методической деятельности в физической культуре и спорте: Учеб. пособие. — М.: Академия, 2002. — 264 с.
23. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Учеб. пособие. — М.: Академия, 2001. — 208 с.
24. Загвязинский В.И. Исследовательская деятельность педагога: Учеб. пособие. — М.: Академия, 2006. — 176 с.
25. Зеленов Л.А. Становление личности. — Горький: Волго-Вятское изд-во, 1989. — 167 с.
26. Зубанова Н.Ю. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. — Луцьк, 1998. — 18 с.
27. Кагиев А.К. Становление и развитие содержания учебного процесса на факультетах физического воспитания: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1986. — 17 с.
28. Кобер И.Х. Коммуникативная компетентность тренера и ее формирование у студентов институтов физической культуры: Дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — Малаховка, 1987. — 163 с.
29. Козаков В.А. Теория и методика самостоятельной работы студентов: Дисс... д-ра пед. наук: 13.00.01. — Киев, 1991. — 445 с.

30. Корецкий В.М. Профессионально-педагогическая подготовка студентов физкультурных вузов в системе дисциплин «Специализаций»: Автореф. дисс... д-ра пед. наук: 13.00.04. — М., 1989. — 46 с.
31. Кочетов А.И. Теория формирования личности // Физическая культура в школе. — 1977. — № 12. — С. 25–30.
32. Кошман М.Г. Система дидактических игр как средство формирования гностических умений у студентов институтов физической культуры: Дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1992. — 220 с.
33. Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап: Учеб. пособие. — М.: Академия, 2006. — 400 с.
34. Красавцев П.В. Структура педагогической деятельности преподавателя физического воспитания вуза: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1980. — 18 с.
35. Кричфалушій М.В. Вчитель фізичної культури: формування особистості. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2000. — 346 с.
36. Кудинов С.И. Гностические умения в деятельности учителя физического воспитания: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — Л., 1978. — 20 с.
37. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. — 114 с.
38. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя // Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1967. — 183 с.

39. Курова В.Г. Факультативный курс подготовки учителей физического воспитания в педагогическом институте: Автореф. дисс... канд. пед. наук: Л., 1954. — 18 с.
40. Левина М.М. Технологии профессионального педагогического образования: Учеб. пособие. — М.: Академия, 2001. — 272 с.
41. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. — М.: Политиздат, 1975. — 230 с.
42. Линенко А.Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності. Автореф. дисс... д-ра пед. наук: 13.00.01., 13.00.04. — К., 1996. — 43 с.
43. Ложкін Г.В. Психологічні резерви професійної підготовки вчителя фізичної культури // Матеріали першої республіканської конф. «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні». — Луцьк. — 1994. — С. 29–31.
44. Львова А.Г. Средства и методы формирования организаторских умений в системе профессионально-педагогической подготовки студентов ИФК: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — Л., 1983. — 21с.
45. Маркелов В.В. Педагогическая система развития индивидуальности в физическом воспитании и спорте: Дисс... д-ра пед наук: 13.00.04. — Пермь, 2006. — 426 с.
46. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. — К.: Олимпийская литература, 1999. — 228 с.
47. Мельников В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности: Учеб. пособие. — М.: Просвещение, 1985. — 319 с.

48. Михеев А.И. Формирование педагогического мастерства тренера: Методические разработки для студентов ИФК. — М.: ГЦОЛИФК, 1986. — 36 с.
49. Морева О.В. Теоретические основы педагогического проектирования: Монография. — Новосибирск: Изд-во СО РАН, 2006. — 270 с.
50. Мухамедалиев А.А. Структура качеств профессионально значимых для деятельности преподавателя физического воспитания: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1980. — 24 с.
51. Наумченко И.Л. Самостоятельный учебный труд студентов. — Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1983. — 148 с.
52. Наумчук В.І. Методика спортивно-масової роботи зі спортивних ігор: Програма навчального курсу (за вимогами кредитно-модульної системи). — Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. — 44 с.
53. Наумчук В.І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. — Тернопіль, 2002. — 20 с.
54. Овчаренко Т.Г. Система самостійної роботи студентів у курсі «Теорія і методика фізичного виховання»: Навч. посібник. — Луцьк: Вежа, 2002. — 122 с.
55. Остапенко А.А. Моделирование многомерной педагогической реальности: теория и технологии. — М.: Народное образование, 2005. — 384 с.

56. Паршина С.В. Оптимизация учебно-самообразовательного материала на основе целостного подхода: Автореф. дисс... канд. пед. наук. — Челябинск, 1991. — 16 с.
57. Педагогическое физкультурно-спортивное совершенствование: Учеб. пособие / Под ред. Ю.Д. Железняка. — М.: Академия, 2002. — 384 с.
58. Педагогічна майстерність / За ред. І.А. Зязюна. — К.: Вища школа, 1997. — 349 с.
59. Петров В.Ю. Специфика трудностей и пути их преодоления при освоении программы педагогической практики в связи с особенностями личности студента института физической культуры: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1990. — 24 с.
60. Петунин О.В. Формирование профессионального мастерства учителя физкультуры: Учеб. пособие. — М.: Просвещение, 1980. — 112 с.
61. Петьков В.А. Теоретические основы и прикладные аспекты формирования физической культуры личности в системе непрерывного образования: Дисс... д-ра пед. наук: 13.00.04., 13.00.01. — Армавир, 1999. — 414 с.
62. Пехота О.М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. — К., 1997. — 52 с.
63. Пидкасистый П.И. Самостоятельная деятельность учащихся: Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества. — М.: Педагогика, 1972. — 184 с.
64. Платонов К.К., Голубев Г.Г. Психология: Учеб. пособие. — М.: Высшая школа, 1977. — 247 с.

65. Платонов К.К. Система психологии в теории отражения. — М.: Наука, 1982. — 318 с.
66. Пристинский В.Н. Профессионально-педагогическая подготовка студентов факультетов физического воспитания в учебных группах по спортивным играм: Дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — Одесса, 1991. — 227с.
67. Прохорова М.В. Теоретические и методические основы формирования управленческой компетентности специалистов по физической культуре и спорту в условиях высшего физкультурного образования: Автореф. дисс... д-ра пед. наук: 13.00.04. — СПб., 1993. — 43 с.
68. Рейнгард И.А., Жук В.А. Некоторые принципы организации самостоятельной учебной работы студентов // Проблемы высшей школы. — К., 1976. — Вып. 24. — С. 13 — 18.
69. Рубинштейн С.Л. Принцип творческой самодеятельности: К философским основам современной педагогики // Вопросы психологии. — 1986. — № 4. — С. 101–108.
70. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. — М.: Педагогика, 1973.— 637 с.
71. Самостоятельная работа студентов факультетов физической культуры по дисциплинам предметной подготовки / Под ред. И.М. Туревского. — М.: Академия, 2003. — 320 с.
72. Сериков В.В. Формирование у учащихся готовности к труду. — М.: Педагогика, 1988. — 191 с.
73. Серопегина И.В. Профессионально-педагогическая подготовка студентов факультета физической культуры в условиях педагогической практики: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1982. — 22 с.

74. Симонов П.В., Ершов П.М. Темперамент, характер, личность. — М.: Наука, 1984. — 160 с.
75. Спортивные игры и методика преподавания: Учебник / Под ред. Ю.И. Портных. — М.: Физкультура и спорт, 1986. — 320 с.
76. Спортивные игры: Техника, тактика, методика обучения: Учебник / Под ред. Ю.Д. Железняк, Ю.М.Портнова. — М.: Академия, 2007. — 520 с.
77. Станкин М.И. Профессиональные способности педагога: Учеб. пособие. — М.: Флинта, 1998. — 364 с.
78. Струнин И.А. Профессиональная двигательная подготовленность будущих учителей физической культуры: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1994. — 26 с.
79. Сургучев В.А. Профессиональное самоопределение специалистов высшей квалификации в сфере физической культуры: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1979. — 22 с.
80. Суходольский Г.В. Основы психологической теории деятельности. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. — 166 с.
81. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): Монографія. — Запоріжжя: Запоріз. держ. ун-т, 2003. — 442 с.
82. Теоретические основы непрерывного образования / Под ред. В.Г. Онушкина. — М.: Педагогика, 1987. — 208 с.
83. Теорія і методика спортивних ігор: Навчальна програма з дисципліни / За заг. ред. С.Ф. Кічука. — Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. — 32 с.
84. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. — М.: Педагогика, 1990. — 192 с.

85. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе. — М.: Педагогика, 1989. — 206 с.
86. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посібник. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2008. — 232 с.
87. Формирование учебной деятельности студентов / Под ред. В.Я. Ляудис. — М.: Изд-во Московского ун-та, 1989. — 240 с.
88. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя: Автореф. дисс... д-ра пед. наук: 13.00.01. — К., 1986. — 46 с.
89. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта: Учеб. пособие. — М.: Академия, 2003. — 480 с.
90. Целевая интенсивная подготовка специалистов / Под ред. А.М. Липанова, А.П. Лукошкина. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1987. — 183 с.
91. Цьось А.В. Дифференцированный подход в процессе профессиональной подготовки учителя физической культуры: Дисс... канд. пед. наук: 13.00.01. — Киев, 1994. — 179 с.
92. Чичикин В.Т. Теоретические основы формирования профессиональной готовности специалиста в системе физкультурно-педагогического образования: Автореф. дисс... д-ра пед. наук: 13.00.04. — М., 1995. — 34 с.
93. Шадрин В.М. Психологические основы формирования двигательного навыка. — Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1978. — 176 с.
94. Шварцман З.О. Профессионально-педагогическая подготовка учителя в университете. — Томск: Изд-во Томского ун-та, 1991. — 128 с.

95. Шевченко П.И., Красовский Б.Д., Дмитрик И.С. Подготовка студентов к профессионально-педагогическому творчеству. — К.: Наукова думка, 1992. — 148 с.
96. Шелепова В.В. Индивидуализация профессионального совершенствования специалистов физической культуры и спорта: Дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1996. — 167 с.
97. Шестерина В.И. Совершенствование профессиональной подготовки студентов института физической культуры с учетом компонентов деятельности и свойств личности: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04. — М., 1986. — 22 с.
98. Шиян Б.М., Папуша В.Г. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту: Навч. посібник. — Харків: ОВС, 2005. — 208 с.
99. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2007. — 248 с.
100. Щербаков А.И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования. — М.: Просвещение, 1967. — 266 с.
101. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. — М.: Педагогика, 1983. — 205 с.
102. Юцявичене П.А. Теория и практика модульного обучения. — Каунас: Шиеса, 1989. — 272 с.

Навчальний посібник

Наумчук Володимир Іванович

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ
СПОРТИВНИХ ІГОР**

Навчальний посібник

Редактор Ігор Миколів
Комп'ютерна верстка Марії Логош
Обкладинка Петра Тирпака

Підписано до друку 16.11.2009 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Шкільна. Друк офсетний.
Умовно-друк. арк. 7,44. Облік.-видавн. арк. 9,98. Зам. №129.

ТзОВ «Видавництво Астон» м. Тернопіль вул. Гайова, 8 тел. (0352) 52-71-36
Свідоцтво ТР № 28 від 09.06.2005
E-mail: Zbut@utel.net.ua, E-mail: Aston@lviv.farlep.net, <http://www.aston.lviv.ua>

Віддруковано в ТОВ «Гал-Друк» м. Тернопіль